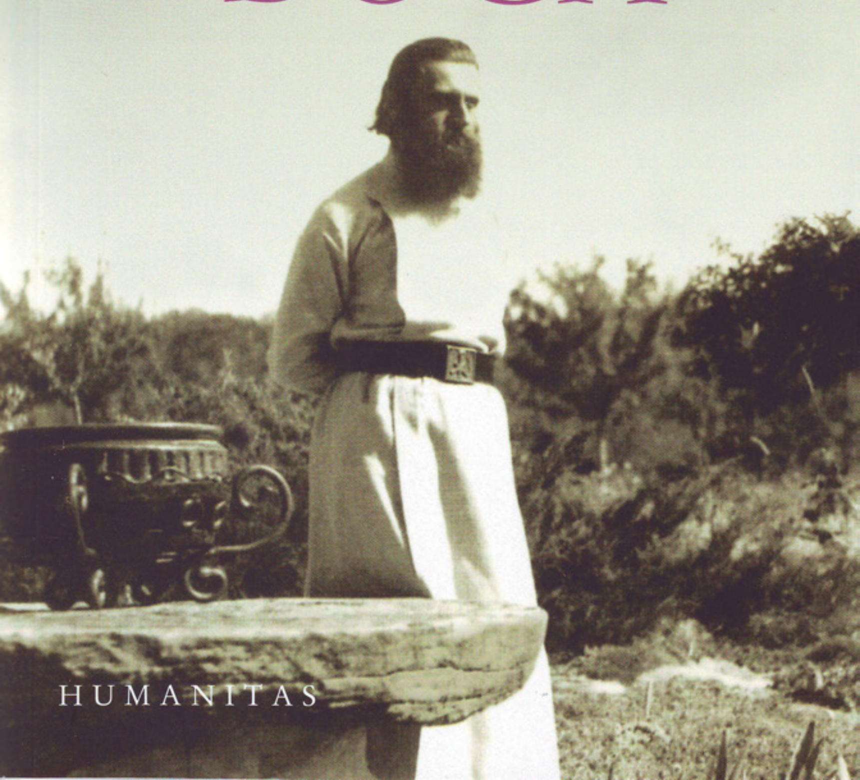
memorii | jurnale

TATIANA NICULESCU

Ei mă consideră făcător de minuni

VIAȚA LUI ARSENIE BOCA

HUMANITAS

Fotografia autoarei (arhivă personală)

După *Mistica rugăciunii și a revolverului: Viața lui Corneliu Zelea Codreanu* (2017), *Mihai I, ultimul rege al românilor* (2016) și *Regina Maria: Ultima dorință* (2015), Tatiana Niculescu publică o nouă carte aparținând aceluiași gen al biografiei documentare: povestea vieții lui Arsenie Boca, redată literar, dar cât mai aproape de adevărul istoric. Scriitoarei i-a apărut recent, tot la Humanitas, romanul *Tăierea fecioarelor*.

memorii | jurnale

Tatiana Niculescu este scriitoare, autoare a biografiilor documentare *Mistica rugăciunii și a revolverului: Viața lui Corneliu Zelea Codreanu* (2017), *Mihai I, ultimul rege al românilor* (2016), *Regina Maria: Ultima dorință* (2015), toate apărute la Humanitas, și a romanelor *Tăierea fecioarelor*, *Spovedanie la Tanacu*, *Nopțile Patriarhului*, *Povestea domniței Marina și a basarabeanului necunoscut*. Romanul ei de debut, *Spovedanie la Tanacu* (Humanitas, 2006), semnat Tatiana Niculescu Bran, a devenit piesă de teatru în dramatizarea autoarei și în regia lui Andrei Șerban. Același roman a stat la baza filmului *După dealuri*, care a obținut premiul pentru cel mai bun scenariu la Festivalul de Film de la Cannes în 2012. Între 1995 și 2008, Tatiana Niculescu a fost redactor, prezentator și apoi redactor-șef al secției române a BBC World Service.

TATIANA NICULESCU

Ei mă consideră făcător de minuni

VIAȚA LUI ARSENIE BOCA

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Niculescu, Tatiana
„Ei mă consideră făcător de minuni“: viața lui Arsenie Boca /
Tatiana Niculescu. – București: Humanitas, 2018
ISBN 978-973-50-6097-8
281.95

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

Argument

Cine este Arsenie Boca? Dacă cineva s-ar fi ostenit să pună această întrebare cu treizeci de ani în urmă, puțini ar fi știut să răspundă în vreun fel. Pusă în zilele noastre, întrebarea primește nenumărate răspunsuri: un sfânt, Sfântul Ardealului, un făcător de minuni, un vindecător, un vrăjitor, un călugăr luminat, un ascet intelectual, un ocultist, un impostor etc. Oricare ar fi răspunsul, chipul lui Arsenie Boca reprodus de pe o fotografie de tinerețe te întâmpină pretutindeni: la piață, la spital, în autobuz, în taxi, la supermarket, pe tarabe, în librării, la frizerie, în instituții publice și private, adică oriunde cineva speră că omul acesta are puterea de a face viața mai bună, mai frumoasă, mai ușoară și de a alina suferința de orice fel. Este, cu siguranță, mai prezent în viața multor credincioși decât Iisus Hristos.

Pe internet circulă petiții pentru canonizarea lui. Firme de turism fac oferte de pelerinaj la Prislop, promițând că acela e un loc unde se întâmplă minuni. Acum câțiva ani, prin împrejurimile Clujului se vindeau sticluțe cu apă vindecătoare de la mormântul lui Arsenie Boca. În cutiile poștale se strecoară câte o coală de hârtie împăturită cu grijă despre mărturia cuiva care l-a cunoscut și care povestește cum Părintele Arsenie l-a lecuit de o boală gravă prin puterea rugăciunii. La sfârșitul mărturiei, ți se indică să dai

foaia mai departe dacă vrei să ai și tu parte de binecuvântarea lui Arsenie Boca.

Cine este, așadar, acest om care, mai mult decât oricine în România contemporană, reușește să dea sens și speranță atâtor vieți deznădăjduite, lipsite, altminteri, de orice sprijin din partea instituțiilor statului sau a Bisericii? Este cultul lui o vastă operațiune de marketing religios și-atât? Are viața lui datele recognoscibile ale vieților de sfinți ai creștinătății? Cum se face că un om preocupat de profunde căutări intelectuale și care s-a declarat în repetate rânduri împotriva „minunismului" a ajuns să fie asociat atât de insistent cu miracolul, cu fantasticul, cu paranormalul?

Iată câteva întrebări din care a rezultat, până la urmă, această carte. E vorba despre o biografie a lui Arsenie Boca bazată pe documente și mărturii din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), pe amintiri și evocări publicate de-a lungul timpului în cărți, ziare și broșuri, pe scrierile lui, puține și greu de autentificat, pe o hermeneutică a frescelor pictate de el, pe lecturile lui, atât cât pot fi ele urmărite și intuite de-a lungul vieții sale. Dosarele CNSAS conțin multe declarații făcute de Arsenie Boca cu prilejul diferitelor anchete. Nu există dovezi că i-ar fi fost smulse sub tortură. Conțin, de asemenea, rapoarte ale unor informatori, colaboratori ai Securității sau turnători, precum și declarații ale unor oameni care i-au fost apropiați. Am reținut din dosare date, fapte, situații reale. Am ignorat, în schimb, interpretările, adesea inepte, ale angajaților Securității, preferând să le citesc mai curând printre rânduri decât să le iau în serios.

Biografia este un gen literar de graniță – între document și roman istoric – mai puțin practicat și cunoscut în România, unde se confundă adesea abordarea romanțată, care face portretul idealizat al unei personalități, cu abordarea documentară, prin care se redă literar, dar cât mai aproape

de adevărul istoric, povestea vieții unei personalități. Cartea de față, ca și celelalte biografii pe care le-am scris, aparține, cel puțin în intenția mea, genului biografiei documentare.

Sunt încredințată că, dincolo de procesul de canonizare a lui Arsenie Boca și de controversele pe care acesta le stârnește, dincolo de turismul religios și de politicile bisericești, povestea vieții lui este cel puțin la fel de pasionantă ca un pelerinaj la locurile secrete din noi înșine, unde se nasc deopotrivă spaimele și speranțele.

Jianul din vale

În primăvara anului 1910 ziarele anunță sfârșitul lumii. Cometa Halley va apărea pe cer în luna mai. Coada ei de gaze toxice va acoperi Pământul și va stinge orice suflare de viață. Cometa se vede, într-adevăr, cu ochiul liber, e fotografiată pentru prima oară și ziarele își dublează tirajele. Oamenii trăiesc zilele din urmă pendulând între panică și o curiozitate grozavă.

Departe de forfota apocaliptică stârnită de presa de peste ocean, care-i ține la curent pe cititori cu cele mai recente declarații ale astronomilor, oamenilor de știință și prezicătorilor, într-un orășel din Carpați, în Imperiul Austro-Ungar, gazetele publică și ele descrieri ale cerului străbătut de „astrul renumit“:

„Priveliștea e splendidă când zarea fermecătoare a cometei se ivește la orizonul de răsărit pe la 2h 15m. Nucleul strălucitor, de mărimea 1-2, trena dreptlineară, de 5-6 grade în lungime, înclinată spre orizon, dar în radiul vector cu Soarele; întreg fenomenul aduce cu apariția din 28 Octomvrie 1835, relatată de Arago. Îndemnăm pe cetitori să se convingă de realitate privind ceriul de la răsărit între orele 2-3 dimineața (când e senin). Soarele răsare pe la 4 h după timpul nostru, iar cometa vreo 1h 30 m înainte de Soare.“[1]

1. *Gazeta Transilvaniei*, anul LXXIII, Brașov, 1(14) Maiu, 1910.

Primii care văd cometa sunt țăranii, căci numai pe ei îi „apucă zorile zilei afară la câmp, în cântecul dezmierdător al paserilor, în aerul îmbălsămat al tuturor florilor."[1] Probabil că cine vede cometa o vede totuși din întâmplare.

Nu însă și pasionații de științe oculte. Ei urmăresc cu atenție corespondențele dintre fenomenele astronomice și fenomenele de natură spirituală. Se vorbește despre o știință a spiritului. Ce taine ascunde apariția cometei? Cum influențează marile mișcări cosmice microcosmosul care este ființa omului? Ideile noi circulă rapid de la un capăt la altul al Imperiului. Se aude că un filozof și ezoterist austriac, Rudolf Steiner, ține conferințe despre înțelesurile adânci ale apariției cometei Halley în evoluția omului. El este inițiatorul unui curent de gândire ce reînvie mistica creștină punând-o în slujba unei științe a spiritului și a unui creștinism fără confesiuni.

La precedentele ei apariții, spune Steiner publicului adunat să-l asculte la Stuttgart, cometa Halley a prevestit iluminismul secolului al XVIII-lea și materialismul secolului al XIX-lea. De aceea, omenirea trebuie să acționeze împotriva influenței acestei comete care îndreaptă conștiința umană spre planul fizic al existenței. Ei bine, soluția este o nouă concepție spirituală despre lume, numită antropozofie.[2] În același an, 1910, Rudolf Steiner publică una dintre cărțile fundamentale ale acestei științe a spiritului: *Die Geheimwissenschaft im Umriss* (*Știința ocultă*), tradusă peste patru ani în franțuzește sub titlul *La Science occulte*. Traducerea o face imediat accesibilă publicului român francofon.

Teoriile antropozofice, metodele de scrutare a mecanismelor minții umane, exercițiile de antrenare a voinței și depășire a limitelor fizice își găsesc drumul spre edituri,

1. *Ibid.*

2. Rudolf Steiner, *Apariția lui Christos în Lumea Eterică*, Univers Enciclopedic, București, 2014, p. 121.

chioșcuri, librării și biblioteci și în variante românești. Dincolo de Carpați, la Bârlad, apare revista *Hipnotismul, spiritismul, magia*, redactată de Constantin Kappa Nicolau, și, sub aceeași semnătură, ediția a treia a unui bestseller (cu reeditări până în zilele noastre!) care captase imaginația publicului: *Ocultismul – Curs teoretic şi practic asupra magnetismului personal, hipnotismului, fachirismului, magiei etc. Arta de a reuşi în orice întreprindere* (Tipografia C.D. Lupașcu, 1910). Un fel de manual de dezvoltare personală menit să le asigure succesul în viață cititorilor dispuși să-i urmeze indicațiile. Această carte va fi citită în secret, generații la rând, de mai toți tinerii ambițioși dornici să răzbească în viață.

Unul dintre ei tocmai se naște, pe 29 septembrie, într-un sat ardelean din Imperiu: Fëlváca, ulterior Vața de Sus. Funcționarul maghiar al primăriei îi consemnează nașterea din părinții Creștina Popa, de 18 ani, cu două clase primare, și un pantofar din Brad, Iosif Petru Boca, trecut în acte și ca Ioszef Peter Boka, cu 11 ani mai în vârstă decât soția sa. În timp ce numele de familie indică îndeletnicirea tatălui: *boka* în maghiară înseamnă gleznă, numele de botez al mamei e un indiciu etnic: în Ardealul vremii, românii ortodocși și greco-catolici se consideră singurii adevărați creștini. Confesiunile calvină, luterană sau romano-catolică asociate cu stăpânirea austro-ungară sunt socotite mai puțin creștine. Creștina este greco-răsăriteană, adică ortodoxă, și provine dintr-o familie de țărani înstăriți. Românii din Transilvania sunt în proporție mai mare greco-catolici (31,1%) decât ortodocși (27,7%)[1], iar vorbitorii de limbă română reprezintă puțin peste jumătate din totalul populației și trăiesc în cea mai mare parte la sate.

Prenumele copilului nu e inspirat din calendarul bisericesc, ci, mai curând, din istoria tumultuoasă și din geografia

1. V. Lucian Boia, *Cum s-a românizat România*, Humanitas, 2018, p. 61.

acestei regiuni a Imperiului în care ortodocșii și greco-catolicii sunt uniți în aceeași luptă pentru supraviețuirea și drepturile românilor. Numele înscris în actele oficiale e o adaptare a sunetelor românești la grafia maghiară: Jianu Vălean, adică *Jianul din vale*, devine astfel, în catastifele administrative, Zian Vălean. Cum izvoarele Jiului nu sunt tocmai departe, corespondența onomastică e de la sine înțeleasă. Legenda lui Iancu Jianu este și ea încă vie în sudul Ardealului. Nașterea micului Jianu/Zianu are loc în casa bunicilor materni de pe valea dealului Bujoara: prin urmare, pruncul e un *vălean*.

O altă versiune onomastică ar indica drept origine a numelui Zian o străveche sărbătoare din Dacia romană, Sânzienele (de unde *Sân Zian*), asociată cu ziua Sfântului Ioan Botezătorul, primul om care, având darul vederii spirituale, îl anunță și îl recunoaște pe Hristos, îndemnând lumea să-și schimbe viața. Cum Sânzienele și Sfântul Ioan Botezătorul se serbează pe 24 iunie, iar copilul e născut pe 29 septembrie, această variantă pare puțin credibilă și ține, probabil, de mitologizarea ulterioară a numelui lui Zian.

Funcționarul ungur n-are însă instrucție în științele spiritului și nici nu bănuiește că, prin schimbarea grafiei numelui, inaugurează, de fapt, un destin cu multiple fațete și măști.

Copilul e declarat greco-catolic, după confesiunea tatălui plecat la muncă în America, într-o vreme în care mulți ardeleni trec Atlanticul în căutarea unei vieți mai bune și, de îndată ce-și găsesc de lucru, încep să trimită bani celor de-acasă. Se estimează că numărul românilor emigrați în America, în majoritate țărani, cei mai mulți ardeleni, e de aproximativ o sută de mii și că, an de an, ei trimit în țară echivalentul a peste 30 de milioane de coroane.

Timid și ascultător

America industrială e un tărâm al neprevăzutului. Cine știe ce mai aduce și cometa! Greco-catolicii ardeleni aflați la muncă peste ocean pot fi însă liniștiți: până la urmă, Papa nu a fost tulburat de apariția cometei, după cum titrează ziarul *New York Times* („Pope Not Impressed by Halley's Comet“). Viața își urmează cursul. Încă nu e sfârșitul lumii.

Imigranții sosiți de curând pot cu greu să-și întemeieze familii. Numărul bărbaților depășește cu mult numărul femeilor și „numai unii dintre așa-numiții intelectuali s-au căsătorit cu streine“. Păstrarea „firii românești“ este amenințată de amestecătura străinilor și de mutările lor frecvente dintr-un oraș în altul, în căutarea unui loc de muncă stabil.

Proaspăt înființate, bisericile românești (greco-catolică și ortodoxă) nu au o evidență strictă a enoriașilor, și „poporațiunea românească [...] se premenește mereu cu emigranți noi, cari vin în locul celor ce, după o ședere de câțiva ani, se întorc acasă. Iar numărul celor ce vin este întotdeauna mai mare decât numărul celor ce pleacă acasă“, scrie autorul unui prim articol despre „emigrațiunea română“ în America, din paginile revistei *Luceafărul*. În incinta parohiilor sunt organizate cursuri de învățare a limbii engleze.

Țăranii ardeleni se adaptează din mers, devenind peste noapte muncitori în fabrici. „Mai ales la început, o vreme

oarecare lucrau într-o fabrică, spre pildă din Cleveland, apoi o vreme oarecare în altă fabrică, din Pittsburg sau alt oraș; o vreme oarecare se îndeletniceau cu un fel de muncă, apoi peste câtăva vreme cu alt fel, după cum variau condițiile de traiu și cererea de brațe muncitoare, urmată de plată mai bună."[1] Nu se știe cât a stat în America pantofarul Iosif Boca și nici în ce fabrici a muncit. Ar apărea într-o fotografie făcută în Ohio în 1920: e un ins vânjos, cu mustăți strașnice tunse în furculiță și cu pieptul brăzdat în diagonală de o panglică tricoloră.[2] Descriind suburbiile orașelor metalurgice americane locuite de imigranți, cronicarul contemporan cu ei al revistei *Luceafărul* privește lucrurile cu ochii ardeleanului de la poalele munților Apuseni: „În aceste orașe este veșnic fum. Noaptea orizontul e luminat de para focurilor din topitoare și stropit de o ploaie de scântei; ziua, cerul e plumburiu de fumul negru ce iese din sutele de coșuri uriașe ale fabricilor. Iarna zăpada numai câteva ceasuri e albă, apoi se amestecă cu scrum. Vara, florile numai câteva ceasuri sunt curate, apoi înnegresc. Frunzele n-au culoarea verzie bogată a frunzelor de la noi, ci sunt galbene și ofilite. Viața stăpânește numai în centrul comercial al acestor orașe. În cartierele locuite de muncitori este tăcere. Casele toate sunt încuiate. Ici-colo de vezi o femeie sau vreun copil – toți căsenii muncesc în fabrică. Numai către seară și către dimineață, când se face schimbul de muncitori în fabrici – mai este viață și în aceste cartiere. Muncitorii noștri Români, obișnuiți acasă cu munca sănătoasă de la câmp,

1. V. „Românii din America, o călătorie de studii în Statele Unite", în *Luceafărul*, anul XII, nr. 7, Sibiu, 1913.

2. Poza a fost pusă în circulație pe internet de Florin Duțu, autorul unei biografii a lui Arsenie Boca publicată la Editura Floare albă de colț în 2015.

o duc greu la început cu noul fel de traiu atât de strein pentru ei.“[1]

Dacă a plecat în America înainte de nașterea lui Zian, Iosif Boca ar fi trebuit să se întoarcă după numai doi ani, în vara anului 1912, când este conceput cel de-al doilea copil al familiei, fetița Viorela Minka, născută în martie 1913 și decedată în luna octombrie a aceluiași an. Potrivit acestei ipoteze, ar rezulta că Boca-tatăl ar fi făcut mai multe călătorii în America de vreme ce anul 1920 îl găsește în Ohio. Cu excepția numelui său, Iosif, nici unul dintre numele membrilor familiei nu se regăsește în vreun calendar creștin. Minka e un diminutiv de la Vilhelmina/Wilhelmina, iar Viorela indică floral luna nașterii.

Copilăria micului Zian începe în cătunul de la poalele pădurii și pe dealurile de la Vața, în familia maternă. În serile cu lună plină, își însoțește bunica la cules de ierburi de leac și de descântec. Îi urmărește apoi mâinile care curăță de pământ rădăcinile și pun la uscat pe plita de lut frunzele și tulpinile. Agățați în grindă, săculeți cu plante uscate răspândesc un miros îndepărtat și adormitor de câmp înflorit. Dacă se îmbolnăvește, bunica îi ia capul în poala ei și îl descântă de deochi, ținând alături o strachină cu apă în care a pus un ou crud. Moaie din când în când o crenguță de busuioc în apă și-l atinge cu ea pe la tâmple, îngânând cuvinte despre duhuri neștiute. Oul e lumea perfectă, universul începuturilor încă nestricat de suferință.

Când tatăl lui începe să trimită bani rudelor de la Brad, târg minier aflat la 23 de kilometri depărtare de Vața, copilul e luat în grijă de familia paternă. Părăsește lumea ierburilor și a animalelor și misterele prin care bunica păstrează echilibrul lumii și intră în orășelul cu veche tradiție romană de exploatare a metalelor, unde îl așteaptă altfel

---

1. Ion Iosif Șchiopul, „Românii din America“, V, în *Luceafărul*, 1913, nr. 11, Sibiu.

de aventuri: casa rudelor are bibliotecă, partituri muzicale și atlase cu poze.

Timpul puștiului timid, cu ochi când verzi, când albaștri, după cum se reflectă în ei lumina zilei, și cu părul negru, se împarte riguros între munci gospodărești și ore de citit și socotit pe care le petrece cu vărul Vasile. Familia de naționaliști a mătușii Ana (căsătorită Crucin), sora tatălui său, dă o mână de ajutor la creșterea și educația nepotului. Fiul ei Vasile, cu nouă ani mai mare decât Zian, îi predă acasă primele lecții de muzică, învățându-l să cânte la flaut. Îi va lega o prietenie strânsă. Acest văr cultivat și patriot, care face studii la Viena și devine ulterior director de școală la Buteni, comună din județul Arad, este primul model de tânăr studios din viața copilului Boca.

Vremurile sunt grele. Micul Zian aude vorbindu-se în jurul lui despre asasinate, imperiu, politică și război. Rudele așteaptă vreo scrisoare și bani de la tatăl lui din America. Pe mama lui, care s-a mutat din Vața, o vede din ce în ce mai rar. Zian e un puști firav, retras și ascultător.

Dincolo de Carpați, regatul României se zbate în dispute politice legate de participarea românilor la Primul Război Mondial. Regina Maria ține ca armata să se alăture francezilor și britanicilor împotriva Germaniei. Regele Ferdinand, din casa de Hohenzollern-Sigmaringen, e prins între interesele țării lui de baștină și cele ale regatului întemeiat de unchiul său Carol I. Dincoace de Carpați, ardelenii caută tertipuri ca să se sustragă înrolării în armata austro-ungară și, la nevoie, să lupte alături de regățeni și moldoveni. Pentru ei, războiul a început deja. Europa fierbe, imperiile care până mai ieri păreau clădite în stâncă sunt zguduite din temelii.

Ca să prevină dezertările, armata imperială îi înregimentează pe ardeleni, bucovineni și bănățeni pe frontul din Italia sau din Rusia. Mulți dintre ei sunt trecuți în eviden-

țele frontului ca maghiari. După doi ani de neutralitate, în august 1916, regele anunță intrarea României în război alături de țările Antantei, împotriva Imperiului Austro-Ungar. Primul an nu aduce vești bune. Armata e vlăguită, epidemia de tifos face ravagii. Pe căi diplomatice de culise, guvernul român încearcă să-i încadreze pe românii emigrați în detașamentele armatelor aliate.

Trei ardeleni pleacă în acest scop în Statele Unite și apoi în Rusia: Vasile Lucaciu, preot greco-catolic, vechi luptător pentru drepturile românilor din Ardeal, Ioan Moța (care terminase liceul la Brad), tatăl viitorului comandant legionar, și locotenentul Vasile Stoica. Misiunea lor e să formeze unități de voluntari români care să lupte alături de aliați pe frontul din Franța. „Misiunea Patriotică Română" poposește în Cleveland, Ohio, în iunie 1917. E locul unde se fotografiază în 1920 Iosif Boca, alături de coreligionarii săi din comunitatea greco-catolică păstorită de preotul Epaminonda Lucaciu, fiul diplomatului, militant înflăcărat, și el, pentru unirea Transilvaniei cu regatul României. Se înrolează oare Iosif Boca în vreo unitate de voluntari? Luptă pe front alături de aliați? Acasă, la Brad, veștile ajung greu. Băiatul lui abia dacă îl cunoaște din povestirile vărului Vasile.

În 1918 se organizează adunarea de la Alba Iulia și se anunță unirea Transilvaniei cu regatul României. E lucru mare, spun toți adulții din jurul lui Zian. Pesemne că evenimentele aduc schimbări în bine în viața românilor din Ardeal. Băiatul a împlinit opt ani. În entuziasmul Unirii de la 1918, gimnaziul greco-ortodox din Brad, unde învățase vărul Vasile, devine Liceul Avram Iancu. Peste patru ani, la insistențele lui Vasile, Zian urmează și el primele clase gimnaziale la Avram Iancu.

„O anumită înclinație spre singurătate“

Înainte de a reveni acasă, ardelenii plecați la muncă în America au nevoie de câțiva ani buni până să învețe limba locului, să deprindă munci pe care nu le cunoscuseră înainte, să-și găsească o locuință stabilă și să pună deoparte ceva bani. Poate că Iosif Boca nu s-a întors la Creștina și la fiul său în 1912, când a fost conceput cel de-al doilea copil al familiei, ci, ca mulți alți ardeleni, mult mai târziu, după încheierea Primului Război Mondial (fotografia din Cleveland arată că în 1920 el încă se afla în America). Între timp, rămasă singură cu un copil, soția lui are o fetiță, Viorela Minka, cu alt bărbat. Un motiv în plus ca Zian să rămână la Brad, la rudele paterne.

Fapt este că, după prăbușirea Imperiului Austro-Ungar și întregirea României, Creștina și Iosif Boca se despart. Căsătoria lor se încheie cu un divorț pronunțat de tribunalul Arad în 1922. Curând, Creștina se recăsătorește cu un anume Dărău. Divorțul este, în vremea lor, un act de curaj sau de forță majoră, căci presupune cheltuieli însemnate. Divorțații au de purtat apoi și un tacit stigmat social, mai ales dacă provin din lumea satelor și a târgurilor de provincie, precum pantofarul Boca și soția lui casnică.

La data pronunțării divorțului, în 1922, Creștina nu mai locuiește în Vața de Sus, ci în comuna Hălmagiu din comitatul (județul) Arad. Separarea celor doi soți avusese

loc, prin urmare, înaintea divorțului, iar acțiunea în justiție este inițiativa Creștinei.[1] Ca greco-catolic, Boca ar fi fost constrâns, din rațiuni religioase, să evite divorțul. Deși are la proces calitatea de pârât, tribunalul îi încredințează lui custodia copilului, invocând și argumentul că starea materială îi permite să-și dea fiul la școală.

Întors la Brad, Iosif Boca își redeschide, cu banii câștigați în America, atelierul de cizmărie. Are o clientelă constantă de târgoveți, bijutieri și aventurieri din industria metalelor prețioase, neveste de profesori și negustori cu dare de mână. Îl ia pe lângă el pe Zian ca să-l învețe meseria pingelitului, să-i arate cum se iau măsurile pentru o pereche de pantofi noi, cum se potrivesc calapoadele de lemn. Meseria se transmite din tată-n fiu. Băiatul va deveni poate ucenic, apoi calfă și până la urmă va prelua atelierul tatălui și va duce mai departe tradiția familiei.

Într-o zi, îl trimite pe Zian să cumpere niște cuie de pantofi de la o prăvălie din centru. Puștiul se oprește pe drum la joacă și zăbovește nepermis de mult. Când se întoarce, în sfârșit, aducând cuiele, Iosif Boca îi aplică o bătaie aprigă: altă dată să nu mai piardă timpul în van! Micul Zian îi promite printre lacrimi că a băgat la cap și o să-i fie învățătură de minte. Nu vrea să-l supere și se și teme de el. A înțeles, cu mintea lui de copil, că divorțul fusese o palmă grea dată respectabilității de meseriaș priceput și de cetățean ireproșabil a tatălui său. Bătaia aceea se transformă, de-a lungul vremii, într-o amintire utilă: timpul e prețios și trebuie umplut cu lucruri folositoare.

Într-una dintre autobiografiile scrise mult mai târziu, Zian se oprește puțin asupra părinților lui: își descrie tatăl ca fiind „un foarte bun pedagog“, care l-a învățat să folosească bine timpul vieții, iar despre mamă spune că nu i-a

1. Iovu Mihuț, *Copilăria Părintelui Arsenie Boca*, Ed. Icona, Arad, 2012, p. 61.

cerut niciodată ajutorul, deprinzând-o să-l uite și obișnuind-o de timpuriu cu vești puține de la el.[1] Adolescent și tânăr, se va feri de fete, antrenându-și voința ca să-și poată controla și domina sentimentele și pulsiunile. Învățase oare din experiența familiei lui că nu e bine să ai încredere în fete?

În anul în care se pronunță divorțul părinților, Zian împlinește 12 ani. Peste un an, Liceul Avram Iancu devine liceu de stat, și copiii proveniți din familii modeste pot locui la internatul nou înființat.

Sâmbăta și în vacanțe, adolescentul solitar face 80 de kilometri cu trenul până la vărul Vasile, care locuiește acum în cele trei camere mari rezervate directorului în clădirea, cu acareturi și grădină, a școlii din Buteni (județul Arad). Acolo Zian are odaia lui, din care iese rar, se plimbă la umbra perilor bătrâni din grădină, pictează sau colindă prin sat. Maria, soția lui Vasile, îi ține loc de mamă. Când face prăjituri, îl trimite să aducă ouă proaspete din cuibarul găinilor, iar el le dijmuiește pe drum. Îi place să le bea crude. Îi amintesc, poate, de oul alb din strachina cu descântece a bunicii de la Vața. În rest, își petrece timpul citind ceasuri întregi cărți din biblioteca familiei Crucin.

La intrarea în cursul superior de liceu (clasa a XI-a în zilele noastre), rămâne orfan de tată. În 1926, la 45 de ani, Iosif Boca moare de tuberculoză (contractată probabil în urma muncii în industria grea din America). E primul om mort pe care-l vor privi, cu cutremur, ochii adolescentului Zian Vălean. Tatăl lui, pe care îl crezuse un zeu nemuritor și atotputernic, de care îi era frică și pe care n-ar fi îndrăznit să-l contrazică nici cu gândul, stă acum primenit în costumul de haine de duminică, încălțat cu pantofi făcuți chiar

1. ACNSAS, P 013928, f. 17.

de mâinile lui, întins, fără suflare, cu pomeții vineți, țeapăn și străin. Fiul lui simte din plin oroarea morții. E copleșit de nesiguranță, de teamă și singurătate. Un profund sentiment al părăsirii se va strecura pentru totdeauna în sufletul lui. În jur, adulții se închină, aprind lumânări, se aud suspine și o cântare de preot; pe urmă un ciocan bate ritmic niște cuie și închide sicriul.

Ce este oare moartea? E, poate, doar o părere ? De ce tatăl lui a plecat, apoi a revenit în viața lui ca să dispară iar, de data asta, pentru totdeauna? O explicație trebuie să existe, iar el o va căuta. Semințele ascetismului de mai târziu, dar și ale unei neînvinse dorințe de a stăpâni științele nevăzutului au fost semănate.

Treptat, voința, tenacitatea și disciplina învățate de la Iosif Boca și curiozitatea de a descoperi lucruri noi, insuflată de vărul Vasile, îl ajută să treacă mai ușor peste moartea tatălui său. Gândul că nimeni nu-l iubește îndeajuns cât să nu-l părăsească mai devreme sau mai târziu face loc interesului față de o putere mai presus de necazurile și suferințele omenești. Va mărturisi: „De pe atunci mi se remarca o anumită înclinație spre singurătate și spre probleme de religie, chiar peste puterile mele de atunci. Așa, spre pildă, am o carte a lui Immanuel Kant: *Religia în limitele rațiunii*, iscălită Boca Zian cl. IV lic.“[1] Traducerea cărții lui Kant apăruse în 1924 cu o prefață de Constantin Rădulescu-Motru.

Cu titlul complet *Religia în limitele rațiunii pure,* filozofia lui Kant îl învață pe adolescentul Zian că se poate ajunge la desăvârșire numai prin îndreptarea moravurilor și lupta, adesea dureroasă, împotriva viciilor până la schimbarea deplină a caracterului, că starea etică a omului e

1. ACNSAS, P 013928, f. 17.

amenințată mereu de Răul corupător, că Iisus a fost o ființă superioară, întruparea perfecțiunii morale, iar creștinismul este o religie a bunei conduite. Ca stăpân moral al lumii, Dumnezeu întemeiază o singură Biserică: o comunitate universal guvernată de legislația morală divină.

Așa cum o gândește Kant, religia creștină trebuie întemeiată pe rațiunea pură și, în consecință, pe slujirea lui Dumnezeu prin fapte și atitudini exemplare: „Oamenilor nu le intră în cap – scrie filozoful, inspirat de educația sa luterană, – că, dacă-și fac datoria față de oameni (față de ei înșiși sau față de alții), îndeplinesc tocmai prin aceasta chiar poruncile divine, așadar că sunt permanent *în slujba lui Dumnezeu*, prin tot comportamentul lor, în măsura în care acesta are legătură cu moralitatea și că, oricum, ar fi de-a dreptul imposibil să-l slujească mai îndeaproape pe Dumnezeu într-un alt mod.“[1]

În religia universală a rațiunii al cărei scop este ameliorarea morală a omului, n-au ce să caute tradiția ecleziastică, religia istorică, ritualismul bisericesc, iudaismul Vechiului Testament, religia populară, preocuparea față de miracole ori acțiuni „săvârșite sub presiunea fricii și a speranței“[2]. Pentru Kant, nu există altă mântuire în afara credinței morale al cărei propovăduitor a fost Iisus Hristos. Pătimirea Lui e, mai curând, o alegorie a luptei cu Răul decât o dovadă a dumnezeirii Sale de Fiu al lui Dumnezeu. Prin urmare, credința în fapte morale e una singură, religia purificată de ritualism și superstiție e una singură, Biserica e una singură.

La 15-16 ani, când îl citește pe Kant, înțelege Zian toate implicațiile viziunii filozofului asupra credinței creștine? Cu siguranță că nu, dar e mândru să se iscălească pe o carte

1. Immanuel Kant, *Religia în limitele rațiunii pure*, trad. de Radu Gabriel Pârvu, Humanitas, 2004, p. 143.
2. *Ibid.*, p. 161.

scrisă de un gânditor atât de mare. Cum este atras de științele exacte, muzică și desen, ideea că morala nu are nevoie de religie atât timp cât stă sub semnul rațiunii practice și că mântuirea omului se bazează pe o tehnică de luptă cu Răul trebuie să-l fi încântat. Așadar, desăvârșirea poate fi atinsă. Totul e să ai voință și să-ți folosești mintea. „Legea morală în mine, cerul înstelat deasupra mea“ era epitaful lui Kant.

În grădina vărului Lică au loc multe discuții despre cărți și religie. Zian citește tot, orice, e însetat să afle și să știe. În conversațiile lor despre ideile religioase și morale ale vremii, hrănit cu teoriile lui Kant despre liberul arbitru și împlinirea morală a omului, Zian se vădește a fi „pătimaș, aprins, furtunos și necruțător cu oamenii și cu păcatele lor“[1].

O carte din biblioteca familiei Crucin pare să-l intereseze în chip aparte: e vorba de o scriere apocrifă, de fapt un text inventat și pus în circulație de propaganda țaristă din Rusia începutului de secol XX, intitulat *Protocoalele înțelepților Sionului*. Broșura fusese tradusă în românește după o versiune franceză de un student naționalist și antisemit de la Cluj, Ioan Moța, comandant legionar, prieten și cumnat al lui Zelea Codreanu. Zian își amintește că prin 1928, la un an după înființarea Legiunii Arhanghelului Mihail, „am sustras-o dintre cărțile verișorului și chiar am citit parte din conținutul cărții. Atunci am luat cunoștință, din conținutul acelei cărți, despre lupta și tactica pe care încearcă să o aplice evreii pentru cucerirea lumii“[2]. Va rămâne cu convingerea, împărtășită de mulți români în acele vremuri tulburi, că evreii pun la cale o conspirație mondială.

Zian termină liceul în 1929 ca șef de promoție: nu pierduse timpul degeaba și își pusese capul la contribuție

1. V. interviul lui Valentin Iacob cu Zoe Dăian, fiica lui Vasile Crucin, în *Formula As*, nr. 886, 2009.
2. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 33.

învățând zi de zi la toate materiile, făcându-și temele și citind cărți grele de filozofie. Tatăl său și Kant puteau fi mulțumiți de el. După examenul de bacalaureat, dorința lui ar fi să urmeze școala civilă de pilotaj de la Cotroceni, dar costurile sunt prea mari, iar familia vărului Vasile nu-și poate asuma întreținerea lui la București. În schimb, mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, oferă burse studenților nevoiași la Academia Teologică de la Sibiu.

Zian are 19 ani. Vinde casa tatălui lui din Brad, obține o bursă la teologie și se mută la internatul studenților teologi de la Sibiu.

Educarea voinței

Târg pașnic de etnii amestecate, cu sași inventivi și români gospodari, Sibiul se laudă, în cele șapte secole de existență, cu numeroase premiere: primul spital din România, prima bibliotecă, prima farmacie, prima carte din Ardeal tipărită în limba română, prima fabrică de bere, primul muzeu de artă (Brukenthal), primul pod de fontă (Podul Minciunilor), primul oraș ardelean iluminat electric, primul care inaugurează (în 1904) un omnibuz... La sosirea lui Zian, orașul forfotește.

În luna octombrie a acelui an, localnicii se cațără pe acoperișuri ca să vadă mai bine silueta dirijabilului Zeppelin LZ 127, care trece lin și maiestuos pe deasupra Transilvaniei. O fotografie de epocă îi arată pe curioși urmărind plutirea Zeppelinului de pe acoperișul Băncii Creditului Funciar din Piața Mare. Zburând cu viteza de croazieră de 110 kilometri pe oră, dirijabilul german se află în primul său zbor cu pasageri în jurul lumii. Călătoria va dura 21 de zile, 5 ore și 31 de minute.

Graf Zeppelinul traversează ca o nălucă cerul de deasupra catedralei ortodoxe din centrul orașului, ridicată la începutul secolului XX după modelul Hagiei Sofia de la Constantinopol, redus la scară. În 1920, catedrala găzduise ceremonia de înscăunare a mitropolitului Nicolae Bălan, ierarh cu spirit practic, naționalist înflăcărat, al cărui

devotament față de ideea renașterii ortodoxiei gravitează în jurul unui vast proiect de instruire teologică și culturalizare a clericilor ortodocși și de asimilare a greco-catolicilor din Ardeal. În 1921 mitropolitul îl adusese ca duhovnic al studenților de la Facultatea de Teologie pe un preot din județul Alba, Iosif Trifa. În doi ani, cu ajutorul publicației *Lumina satelor* (cu tiraje de peste un milion de exemplare pe număr) și muncii sale de misionar, Trifa înființase Oastea Domnului, o organizație a ortodocșilor practicanți doritori să răspândească în lumea satelor, unde alcoolismul și promiscuitatea făceau ravagii, modelul unei vieți morale fără cusur, dedicată Bisericii.

Francmason de rit scoțian și membru fondator al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, mitropolitul Bălan e anglofil, diplomat redutabil și abil orator.[1] Se va spune despre el că nu crede decât în el însuși, că e autoritar, tiranic, fără scrupule și că nu-l preocupă decât interesul propriu.[2] Despre viața sa intimă circulă tot felul de zvonuri. Printre preoții care au relații vechi cu personalul Mitropoliei, Nicolae Bălan e cunoscut ca un pătimaș homosexual și... zoofil. În general, și-ar alege partenerii din rândul studenților la teologie, dar, de-a lungul vremii, ar fi avut legături și cu un cioban, cu un țigan ungur și cu un soldat rănit pe frontul de est.

Cel mai invidiat dintre iubiții săi, apărut prin 1925, ar fi fost un student teolog pe nume Sandu (Alexandru) Popa, răsplătit de ierarh cu daruri însemnate, apoi mutat de la internatul facultății în vila acestuia, de unde venea la cursuri cu trăsura. După terminarea facultății, Popa primește o bursă la Cernăuți și apoi mitropolitul îl trimite la studii în Germania. La întoarcere, îl așteaptă o carieră strălucită: profesor la Facultatea de Teologie, consilier la Mitropolie

---

1. ACNSAS, I 005331, vol. II, f. 189.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 185.

și consilier personal al mitropolitului.[1] Ierarhul se îngrijește totdeauna de foștii iubiți, ceea ce îi asigură și discreția lor ulterioară.

Atracția erotică nu i-ar viza însă numai pe băieții chipeși. Una dintre marile lui plăceri ar fi fost să asiste la împerecherea animalelor și a păsărilor, și ar fi practicat el însuși diverse forme de zoofilie (e greu de crezut că mărturiile din dosarul mitropolitului ar fi fost contrafăcute ulterior de Securitate). În 1925, bunăoară, aduce de la Ierusalim o pereche de maimuțe și, la scurt timp, bârfitorii dau de înțeles că mitropolitul s-ar închide în baie cu femela, ceea ce „producea o mare ilaritate în rândurile celor care-l înconjurau, precum și faptul că, atunci când au dispărut maimuțele din casa lui Nicolae Bălan, acesta a trimis pe toți argații Mitropoliei, toți consilierii și preoții catedralei pentru a-i găsi odoarele pierdute."[2] Va fi fost un spectacol aparte, deși desfășurat în taină clericală, fugărirea a două maimuțe speriate prin parcul Mitropoliei și prin împrejurimi...

E de presupus că Zian află de la colegi despre ciudățeniile erotice ale binefăcătorului său. Îl vede, poate, el însuși pe favoritul Alexandru Popa, elegant îmbrăcat, coborând la poarta facultății din trăsura mitropolitului. În orice caz, cu înfățișarea lui de băiat sărac, ftizic și anemic, Zian are puține șanse să stârnească pasiunile lui Nicolae Bălan. Grație cărților de morală și discuțiilor purtate cu vărul Lică, tânărul student urmează cu strictețe regimul unei vieți disciplinate.

Vasile Crucin îl introdusese, pesemne, în scrierile filozofului și pedagogului francez Jules Payot, devenite atât de populare, încât una dintre ele, *Educarea voinței* (titlul ediției din zilele noastre), ajunsese în 1909, în Franța, la a 32-a ediție, iar traducerea ei în românește se afla, în 1921, la a

1. ACNSAS, I 005331, vol. I, f. 189.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 190

patra ediție.[1] Cartea se adresează deopotrivă liceenilor, studenților și profesorilor, adică „muncitorilor inteligenței". Pentru învățători, profesori și directori de școală ca vărul Lică, volumul face parte din bibliografia obligatorie și este instrumentul ideal de formare a caracterului tinerilor.

Din cartea lui Payot, studentul învață autocontrolul, stăpânirea emoțiilor, meditația asupra stărilor și trăirilor proprii, singurătatea reflexivă, tehnici de luptă cu lenea, cu gândurile neprielnice și cu lâncezeala și, odată înarmat cu metodele cunoașterii de sine, e capabil de discernământ și apt să gândească cu mintea proprie.

Educarea voinței îi învață pe tineri că fiecare clipă, fiecare minut, oră, zi trebuie folosite pentru antrenarea caracterului și scrutarea conștiinței. Să fi cunoscut oare și Iosif Boca, atât de aspru când băiatul lui pierdea timpul, manualul lui Payot? Elevilor și studenților li se propune calendarul unei vieți morale riguroase, prin care să evite camaraderiile păguboase și frivole, prietenia cu colegi care-și petrec timpul în cârciumi, ori lecturile sentimentale ce încurajează visătoria lunecoasă. Studentul „trebuie să-și fixeze în fiecare seară lucrul pe a doua zi, să profite de toate pornirile cele bune, să termine orice lucrare începută, să nu facă decât un singur lucru deodată și să nu-și risipească nici o fărmătură de timp"[2].

Pe timpul studenției sale la Sibiu, ca să nu se risipească în activități fără rost, Zian se dedică studiului. Își impune să evite fetele, să nu iasă din perimetrul facultății și să se supună unei discipline austere. E însetat să-și descopere propriile limite și să-și pună la încercare voința. Retras, iubitor de tăcere și închis în sine, nu-l atrage compania colegilor cheflii. Se simte mai curând apropiat de rigiditatea

1. Jules Payot, *Educația voinții*, trad. de Nicolae Pandelea, ediția IV, Ed. Librăriei Socec&Co., Soc. Anonimă, București, 1921.
2. Jules Payot, *op. cit.*, p. 151.

sectară a „ostașilor“ Domnului. Pe urmele manualului lui Payot, îl interesează însă să vadă „dacă e adevărat ce afirmă cărțile asupra actelor reflexe și asupra instinctelor, că anume sunt independente de voință și controlul conștiinții. Experiența mea personală însă mi-a dovedit că acțiunea voinții și a conștiinții se poate întinde și peste instinct și actele reflexe după o oarecare variabilă.“[1] Cu voința astfel antrenată, tânărului avid să descifreze misterele religiilor îi stârnesc curiozitatea articolele din *Revista teosofică* despre știința spiritului și creștinism, precum și cărțile de popularizare a ocultismului.

1. ACNSAS, P 0013928, ff. 17–18.

Dr. König

În vremea studenției sibiene a lui Zian, India – reală sau contrafăcută de scamatori europeni – e la modă. „Adusă“ inițial în Europa grație Imperiului Britanic și nenumăraților aventurieri și exploratori englezi, devine cunoscută în capitalele occidentale odată cu apariția unor cărți precum relatările de călătorie ale magistratului francez și orientalistului de ocazie Louis Jacollicot, scrierile ezoterice ale aristocratei ruse Elena Blavatsky sau cele ale francmasonului și ocultistului René Guénon. Pentru publicul larg, avid de mistere și miracole, în capitalele europene înflorește o prosperă industrie a spectacolului.

Pe scenele pariziene, epoca marelui iluzionist de origine maghiară Harry Houdini e urmată, între 1925 și 1930, de fachiri și „prinți“ din Orientul Apropiat, Africa de Nord sau India: Fakir Kanișka, Fakir Ben-Isley, Fakir Birman, Fakir Blocaman, Prințul Nyandeo… Prințul Nyandeo pretinde, printre altele, că e capabil să vindece reumatismul, paralizia sau bolile nervoase.

Femeile, mai cu seamă, sunt cu totul subjugate de farmecul și stăpânirea de sine ale acestor atleți ai chinurilor extreme. Performerii itineranți exaltă puterile spiritului, forța hipnozei și tradițiile Orientului, în timp ce deplâng materialismul și decăderea Occidentului, degenerescența Europei lovite de alcoolism, tuberculoză, sifilis și războaie.

Soluțiile față de aceste nenorociri, cheia sănătății fizice și mintale, ar fi meditația, autocontrolul, postul și depășirea limitelor trupești. În America, Harry Houdini și scriitorul Arthur Conan Doyle, inventatorul lui Sherlock Holmes și un adeptat entuziast al spiritismului, participă la demonstrații de dialog cu morții, analizează substanța numită ectoplasmă, pe care spiritiștii susțin că o emană mediumurile aflate în transă, și uluiesc mii de spectatori cu virtuozitatea cu care survolează lumile nevăzute. Houdini se transformă, până la urmă, într-un detectiv al tuturor șarlataniilor iluzioniste.

De câțiva ani, până să-și publice Mircea Eliade însemnările din India, în școli, licee și seminarii din România, dar și în săli de spectacol, călătorind pe tot cuprinsul țării, își făcuse apariția un medic cu obscure origini egiptene care prezenta publicului demonstrații de ghicire a gândurilor, de hipnotism, prestidigitație, memorizare. Debutase în fața familiei regale, după cum îi face reclamă ziarul *Clujul românesc* în numărul 25 din 22 iunie 1924, în pagina a treia: aflăm că în ziua aceea de duminică, în sala prefecturii, la ora 21.30, are loc o „ședință de fakirism ținută de cunoscutul fakir hindos Dr. King și cu cunoscutul mediumul său Millij, care au avut onoarea a debuta în fața familiei regale în București și princiare la Sinaia. Va ține o singură ședință de gală cu diferite experiențe interesante".

Dr. King publicase în România o broșură despre magnetism (hipnoză) ca metodă de vindecare la îndemâna oricui. Și cum energia magnetizatorului se bazează pe concentrare și pe forța de transmitere a energiei vitale prin ochi, fachirul explica beneficiile unor exerciții pentru fortificarea pleoapelor și mărirea puterii razelor vizuale, astfel încât privirea să pătrundă în adâncul celui privit, să fie vie și încărcată de vibrații pozitive. A publicat apoi și un curs practic de hipnotism și magnetism pentru reușita în viață, cu

același titlu ca manualul de dezvoltare personală al lui Payot, *Educația voinții*.

Elev pe-atunci, cu trei ani mai mare ca Zian, Mircea Eliade asistă la o demonstrație făcută de Dr. King la Liceul Spiru Haret din București. Se lasă el însuși hipnotizat de renumitul fachir. Se apucă apoi să experimenteze împreună cu un coleg antrenamentul minții și al privirii prin exerciții psihice. Treptat, colegul lui ar fi reușit să obțină puteri fachirice care-i permiteau să practice telepatia și telechinezia și ar fi fost capabil să ghicească gândurile prin forța concentrării.[1]

Iluzionistul care-i uluiește pe liceeni și se recomandă Dr. King are un contemporan celebru: Dr. Tahra Bey (dacă nu cumva e vorba de una și aceeași persoană...). Acesta își demonstrase și el virtuozitatea în fața familiei regale a României, cu prilejul unuia dintre frecventele sale turnee internaționale.[2] Ședințele lui de fachirism prezentate la Cirque de Paris și Théatre des Champs Elysées erau urmărite de mii de spectatori, iar celebritățile din lumea științifică îi evaluau performanțele în materie de stăpânire a durerii, străpungere a obrajilor fără răni și sânge, catalepsie indusă, citirea gândurilor, înmormântare de viu sau așezare cu spatele pe un pat de cuie. Uluit de demonstrațiile lui de control al corpului și al minții, un jurnalist și teozof britanic, Paul Brunton, îl intervievează și află că „în cea mai profundă transă cataleptică, viața fizică este suspendată, dar invizibila scânteie a sufletului nu se stinge. Pentru a demonstra acest lucru este nevoie de un antrenament îndelungat și dur, care începe de obicei în copilărie. În ce mă privește, v-am spus deja că tata a început să mă antreneze când nu aveam decât 4 luni. Acum pot să stau

1. V. Liviu Bordaș, „Călătoriile adolescentului miop prin țara brahmanilor și fachirilor" (II), în *Viața Românească*, nr. 11–12, 2011.
2. V. Paul Brunton, *Egiptul secret*, Polirom, Iași, 2014, p. 109.

îngropat chiar și câteva zile, dacă doresc, și să ies de acolo viu și nevătămat."[1]

Fascinat de literatura și demonstrațiile acestor maeștri ai spiritualismului, Zian se îndeletnicește și el cu tot felul de experimente, de la mortificarea trupului prin post sever, ore puține de somn și dormit pe podea, până la tehnici de meditație și concentrare preluate din hatha-yoga. Privirea intensă în oglindă, fixată la rădăcina nasului, e una dintre ele. Un maestru al ocultismului interbelic din România, Constantin Kappa Nicolau, o explică astfel: „Când un hipnotizator privește un subiect, el își îndreaptă privirea la rădăcina nasului său, între ochi, și o menține fixă și hotărâtă, adică el nu fixează subiectul după cum se crede, în ochi, ci își reține clipirea și nu își schimbă punctul ales de privire. [...] Cel mai bun mijloc de a ajunge să fixăm cu sânge rece pe cineva constă în a ne privi noi înșine într-o oglindă."[2] Nicolau dă toate detaliile necesare obținerii unei priviri hipnotice: cum să te așezi într-o cameră liniștită și să fixezi de câteva ori pe zi un punct negru pe o coală de hârtie, cum să exersezi clipirea la intervale de timp cât mai lungi, cum să aprofundezi exercițiile în oglindă în așa fel încât, prin voință, exercițiu sistematic și concentrare, să capeți o personalitate fascinantă, căci fascinația în sine este socotită o stare hipnotică aparte.

Zian, care trăiește din copilărie cu convingerea că el nu înseamnă nimic pentru nimeni, are nevoie, cu atât mai mult, să-și construiască o personalitate atrăgătoare, misterioasă și fascinantă. Citește cu pasiune cărți de ocultism, teozofie, spiritualism și yoga. Va mărturisi că, în căutările lui, îl „ajutau la aceste adânciri și studiile ce le făcea pe vremea aceea Mircea Eliade la Calcutta, trimis de Universitatea

1. *Ibid.*, pp. 124–125.
2. C.K. Nicolau, *Curs practic de hipnoză*, Aldo Press, București, 2017, p. 97.

din București pentru studii orientalistice. Iar parte de studii le tipărea în revista de filosofie din București și-mi parveneau pe această cale“[1].

Eliade publică, într-adevăr, în acei ani „Problematica filozofiei indiene“ (*Revista de filosofie*, 1929), „Umanismul indian“ (*Gândirea*, 1929), „Introducere în filozofia Samkhya“ (*Revista de filosofie*, 1930), „Contribuții la psihologia Yoga“ (*Revista de filosofie*, 1931), „Cunoștințe botanice în vechea Indie“ (*Buletinul Societății de Științe*, Cluj, 1931). În 1936 apare în colecția de limbă franceză a editurii Fundației pentru literatură și artă Regele Carol II, *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*.

De bună seamă, Zian parcuge *Viețile Sfinților* (bibliografie obligatorie la Facultatea de Teologie) având prezente în minte metodele de stăpânire a corpului pe care le practică fachirii și yoghinii indieni.[2] Grație lecturilor despre înțelepții orientali și articolelor lui Eliade, tânărul student are deja noțiuni solide despre tehnica respirației controlate, prāṇāyāma, despre yoga corpului și a minții. Găsește analogii tulburătoare între performanțele yoghinilor, meditația de dincolo de gândire și rugăciunea purificată de gânduri a asceților creștini ai deșertului. Vrea să afle cât mai mult, să experimenteze cât mai mult. Nu întâmplător, peste ani, va fi descris ca „un mistic cu cunoștințe serioase asupra fachirismului“[3].

Cum adevărata lui viață se desfășoară în și cu sine însuși, la facultate Zian e un coleg cu purtări bune și cu performanțe „mijlocii“ în privința rezultatelor la examene. Modest și sărac, nu se remarcă „prin nimic deosebit nici în fața profesorilor și nici în fața colegilor săi“[4]. Băgând

1. ACNSAS, P 0013928, ff. 17–18.
2. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 123.
3. ACNSAS, P 0013928, f. 6.
4. ACNSAS, I 002627, vol. I, f. 161.

de seamă însă interesul lui față de puterile fachirilor indieni și performanțele lui Dr. King, față de misterele sugestiei și ale privirii și experimentele psihologice, colegii germanofili și germanofoni îl poreclesc Dr. König, adică Dr. King pe nemțește.[1]

Hrănit cu lecturi care întrețin misterul despre puterile spirituale ale omului și încurajează căutările proprii pe tărâmul nevăzutului, Zian e încă nehotărât în privința vocației lui religioase. La sfârșitul facultății, în vara anului 1933, nu se simte pregătit să se însoare și să devină preot, precum cei mai mulți dintre colegii lui.

Are 22 de ani. În ciuda sobrietății și a restricțiilor de comunicare cu fetele pe care și le impusese, în anii studenției se îndrăgostise totuși de o fată. Se presupune că e vorba despre o colegă de facultate (fetele fuseseră admise la teologie chiar în anul venirii lui la Sibiu, 1929). Într-o declarație din 1955, el menționează în treacăt că ar fi vrut s-o ia de nevastă pe fiica unui anume Dumitru Brașca din Sibiu.[2] Povestea de dragoste se încheie însă cu un eșec pe care, într-o declarație din 1955, Zian îl numește „un incident sentimental"[3]. Dar *incidentul* e suficient de adânc în sufletul lui ca să-l îndepărteze pentru totdeauna de ideea însurătorii.

Mitropolitul Nicolae Bălan îl ajută să se desprindă de locul suferințelor sentimentale trimițându-l la București ca să-și cultive îndemânarea artistică și talentul la desen în slujba Bisericii.

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 123.
2. ACNSAS, P 001659, ff. 34–36.
3. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 34.

Student la Belle-Arte

În capitală, Zian locuiește împreună cu alți studenți bursieri la internatul studenților la teologie din incinta mănăstirii Radu Vodă. Se scoală la ora 5 dimineața, citește ori traduce din vreo versiune în limba franceză a scrierilor Sfântului Ioan Scărarul, apoi traversează podul peste Dâmbovița, parcul Cișmigiu și ajunge pe Calea Griviței, la atelierele de pictură, unde lucrează până seara. S-a înscris la secția de artă decorativă a Academiei de Belle-Arte. Construit în jurul Gării de Nord, cartierul Griviței din București e locuit în cea mai mare parte de salariați ai căilor ferate. Este, în același timp, un fel de cartier roșu al plăcerilor capitalei.

Comparat cu Sibiul tacticos al sașilor luterani, Bucureștiul vremii pare o alcătuire bezmetică de străzi cu mirosuri amestecate, clădiri cu arhitectură franțuzească, case în stil brâncovenesc, elegante locuințe regale, biserici vechi, cartiere insalubre, piețe de flori răzlețite, cârciumi improvizate, restaurante scumpe, grădini de vară unde se cântă romanțe de inimă albastră, spelunci sordide. Sălbatica și neobosita viață de noapte a orașului îi uluiește pe călătorii străini.

Pe înserat, funcționarii, profesorii, medicii, meseriașii cu prăvălii în centru se retrag în liniștea caselor potopite de viță-de-vie și trandafiri cățărători din cartierele presărate pe malurile Dâmboviței.

Zian poposește la București într-o toamnă înfierbântată de dispute politice, urmată de o iarnă însângerată.

Începutul anului universitar coincide cu instalarea unui nou guvern condus de un om politic liberal, I.G. Duca, a cărui ascensiune îi pune pe gânduri pe mulți. E cunoscut ca un adversar al regelui Carol II, ba chiar se spune că a condus și finanțat campania împotriva întoarcerii regelui, după renunțarea lui temporară la tron și o lungă vacanță în străinătate cu amanta sa, Elena Lupescu. Acum, Duca devine, dintr-odată, aliat al regelui cu mandatul de a dizolva Garda de Fier, organizație naționalist-religioasă antisemită și antidemocratică, înființată cu șase ani în urmă. Bucurându-se de simpatie mai ales printre tineri, Garda ajunsese o amenințare pentru politica regelui. Se zvonește că Duca este alesul Elenei Lupescu și că, prin numirea lui ca prim-ministru, amanta regelui și prietenii ei – așa numita camarilă evreiască din jurul lui Carol II – speră să se lanseze în noi afaceri.

Un ziar de orientare naționalistă și neo-ortodoxistă proaspăt înființat, *Calendarul*, publică imediat, ca reacție la numirea lui Duca, un articol acid intitulat „Țara regelui Wieder și a reginei Duduia“ sub semnătura teologului, scriitorului și profesorului universitar Nichifor Crainic, apropiat pe atunci de comandantul legionarilor și al Gărzii de Fier, Corneliu Zelea Codreanu. Wieder (prototipul arivistului fără scrupule), scrie Crainic, urcase repede treptele afirmării și dintr-un „evreu drăguț, un tip de cafenea oarecare, care avusese norocul grațiilor Elenei Lupescu în vremea când ea făcea trotuarul Bucureștilor, acum era regele afaceriștilor din camarilă“[1].

Crainic predase cursuri despre creștinismul lui Dostoievski la Facultatea de Teologie de la Chișinău, iar la București ține un curs de teologie mistică. E convins că, odată câștigată intelectualitatea unui popor, biruința Bisericii e

1. Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii,* Ed. Floare albă de colț, București, 2015, p. 296.

asigurată.[1] Zian știe despre el de la unul dintre profesorii teologi de la Sibiu, Dumitru Stăniloae, și de la fratele acestuia, Gheorghe, la care tânărul locuiește la un moment dat în timpul șederii sale în București și căruia apropiații îi spun Babu.[2]

După publicarea curajosului articol, numele lui Nichifor Crainic se află pe buzele tuturor. El este un admirator al fascismului italian, care, în anul acela, „trăia un apogeu constructiv înainte de a luneca în aventuri războinice catastrofale"[3]. Pe Mussolini l-a cunoscut personal cu prilejul a două audiențe. Apărut chiar în ziua în care depune jurământul noul guvern, articolul lui stârnește senzație și-i atrage *Calendarului* suspendarea timp de 15 zile.

În culise, grupul de influență format în jurul Elenei Lupescu îi are drept favoriți pe Puiu Dumitrescu, secretarul personal al regelui, și pe un intelectual și director de gazetă (*Cuvântul*) binecunoscut lui Crainic: Nae Ionescu. Atunci, în 1933, s-a jucat, probabil, destinul lui Corneliu Zelea Codreanu, căci i s-ar fi cerut, în schimbul protecției regale, să iasă de sub influența lui Crainic și să se lase condus din umbră de flamboaiantul Nae Ionescu, și el profesor de mistică. Până atunci „Codreanu nu întreprinsese nimic fără să-mi ceară sfatul, declarase public că, neavând doctrină și program, ceea ce scriam eu era doctrina și programul lor. Canalizasem un izvor și izvorul ajunsese fluviu. Mișcarea nu săvârșise nici o violență și se bucura de un admirabil prestigiu. Putea acum s-o distrugă intrând în aventura diabolică a lui Nae Ionescu"[4], avea să scrie Crainic în amintirile sale.

---

1. V. *Gândirea*, an III, 1924.
2. V. Lidia Stăniloae Ionescu, *„Lumina faptei din lumina cuvântului". Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae*, ed. a II-a, Humanitas, București, 2010, p. 140.
3. Nichifor Crainic, *op. cit.*, pp. 284–286.
4. *Ibid.*, pp. 297–298.

Noul prim-ministru dizolvă Garda de Fier în luna noiembrie a anului 1933. Urmarea este că pe 29 decembrie I.G. Duca e asasinat de legionari pe peronul gării Sinaia. Primul asasinat politic din istoria României secolului XX răspândește fiori de groază în rândurile clasei politice. La palatul regal, un conflict între Elena Lupescu și secretarul regelui, Puiu Dumitrescu, se încheie cu îndepărtarea acestuia. Până la procesul autorilor atentatului, porecliți „decemviri“, Codreanu e de negăsit. Nichifor Crainic, în schimb, socotit autor moral al atentatului, e arestat. La proces, în primăvara lui 1934, va fi achitat. Are 45 de ani.

E greu de crezut că, abia sosit la București, tânărul Zian este la curent cu încrengătura de interese din viața politică a capitalei. Le discută, de bună seamă, cu Babu Stăniloae. „Dar școala mă absorbea total și n-aveam timp de pierdut. (Bătaia din copilărie pentru a nu pierde vremea mă urmărea ca un înger păzitor)“[1], avea să mărturisească.

Medicul și antropologul Francisc Rainer, pasionat de filozofia antică și de opera lui Goethe, ține cursuri și la Academia de Arte Frumoase, unde Zian îl ascultă pentru prima oară. Profesorul, o somitate a vremii, le descrie studenților „rând pe rând: urechea, nasul, ochiul, înfățișate anatomic și apoi comparate pe modele și în diferite opere de artă, după epocă și autori. Observam culoarea irisului și ni se spunea cui i se datorează și cum se explică diferitele lui culori. Interpretam particularitățile deosebite ale figurii fie ca însușiri fetale, fie ca elemente patologice, fie ca diferențe rasiale. [...] Uneori, în fața unui model, studentul chemat să-l examineze nu observa toate amănuntele. Atunci Profesorul îl ajuta. De exemplu, întreba dacă a mai văzut undeva cutele de pe gât care se vedeau la o femeie tânără. Profesorul ne amintea că se găsesc la Venus din Milo și sunt

1. ACNSAS, P 0013928, ff. 17–21.

un semn de frumusețe. Este așa-numitul *collier de Venus*. Exemple de amănunte estetice ne dădea foarte numeroase: pernița de grăsime situată în dreptul axilei pe marele pectoral sau gropițele lombare laterale inferioare. Toate erau amănunte figurate cu multă grijă pe statuile antice", își amintește o fostă studentă.[1]

Zian e atras de personalitatea lui Rainer, ale cărui prelegeri de anatomie le urmărește și la Facultatea de Medicină. Preocuparea pentru religia practică și viața ascetică din primele secole ale creștinismului, pentru stăpânirea emoțiilor și a simțurilor și pentru dezvoltarea personală îl îndreaptă apoi către prelegerile de mistică ținute de Nichifor Crainic la Facultatea de Teologie. Pictura și medicina, pe de altă parte, îl ajută să înțeleagă fiziologia corpului uman și raportul dintre minte și stările fizice și psihice ale omului. Începută în liceu cu lectura *Religiei în limitele rațiunii pure* a lui Kant, pendularea lui Zian între realitatea corpului și realitățile suprafirești, între morală și mistică, rațiune și credință, știință și religie rămâne o constantă a căutărilor lui intelectuale.

Un eveniment din vara anului 1935 tranșează însă lucrurile, așază opțiunile și pare să rezolve ezitările de până atunci.

1. Aurora Popovici-Pavelescu, în Adrian Majuru, „Francisc Iosif Rainer. Biografia unei personalități universale", *Revista medicală română*, vol. LX, nr. 4, 2013, p. 283.

Petrache Lupu ori Zelea Codreanu?

„De câteva zile, plasa Calafat este în fierbere. Un svon venit dinspre comuna Maglavit a turburat liniștea pașnicilor locuitori. Svonul neliniștitor nu a venit dinspre primărie sau percepție, ci de la stâna unui umil cioban, anume Petre Gheorghe Luca, cel care a vorbit cu Dumnezeu.“ Așa începe un articol din ziarul de orientare socialistă *Dimineața*, din 27 iunie 1935, cu titlul „Un om care a vorbit Vineri cu... Dumnezeu“ și subtitlul „Sate puse în mișcare de povestea unui țăran“. Articolul e însoțit de poza unui cioban așezat pe o bârnă de lemn, ținând un miel în brațe. În același loc e inserat și un prim interviu cu Petrache Lupu.

Petrache povestește cum, mergând spre târlă, i-a apărut dinainte, dintr-un tufiș, o arătare albă, „numai aburi“, și a intrat în vorbă cu el. Duhul i-ar fi spus să lase stâna și să anunțe preotul și oamenii din sat să nu mai muncească în zilele de sărbătoare, să nu mai facă nelegiuiri, să se pocăiască și să meargă la biserică. Ciobanul nu se lasă convins ușor, iar arătarea îl însoțește la stână, îl asistă în toate treburile lui, insistând să facă ce-i spune: „Tot vorbea cu mine, și a vorbit până ce am muls toate oile. Atunci i-am spus: iartă-mă că acuma mă duc, și m-am sculat să plec, dar ceilalți ciobani n-au voit să mă lase. Și mă tot întrebau dacă văd pe cineva și cine vorbește cu mine. Eu știam și vedeam, dar nu puteam să spun. M-am sculat de pe scaun să plec,

dar de frică am vărsat laptele. Am mers așa cu Dumnezeu cam la vreo 50 de metri departe de târlă, și atunci el mi-a spus: Să te duci să spui oamenilor și până atunci să fii pocit. Eu am început să mă închin și să mă rog de el tare, dar am văzut deodată că din fața mea se înalță un nour alb care a dispărut. M-am uitat primprejur, dar nu mai era nimeni. Am simțit numai cum îmi vâjâie și-mi arde capul și ceva greu mă apăsa pe inimă. [...] Lumea poate nu va crede, dar eu, care am vorbit și l-am văzut pe Dumnezeu, cred, măcar de m-ați omorî."

Articolul este completat a doua zi de nenumărate altele, publicate de ziare și reviste de pe tot cuprinsul țării. Curând apar dezbaterile, controversele și contestările. Urmează reacțiile Bisericii, ale teologilor și specialiștilor. Pe măsură ce se obișnuiește cu presa și cu interviurile, Petrache Lupu dă din ce în ce mai multe detalii despre aburul plutitor cu chip de moșneag care i se arătase. Maglavit devine loc de pelerinaj, iar ciobanului i se atribuie capacitatea de a citi gândurile și păcatele oamenilor și puterea de a face minuni și vindecări.

O comisie de medici, în frunte cu neurologul Gheorghe Marinescu, examinează starea de sănătate mintală a lui Petrache Lupu. Într-o carte publicată în 1936, *Lourdes și Maglavit*, doctorul Marinescu se declară convins de autenticitatea experienței și sănătatea psiho-somatică a ciobanului, spunând că e mai normal decât mulți dintre contemporani și că, departe de a fi înapoiat mintal, Petrache Lupu e mai curând un apostol dezinteresat.

Mulți dintre intelectualii vremii, de la Camil Petrescu la Dan Botta și de la Emil Cioran la Nichifor Crainic, văd în cazul de la Maglavit o expresie a misticismului colectiv al poporului român, care irumpe, în sfârșit, la suprafața vieții de fiecare zi înglodate în materialism. Inspirat de valul de religiozitate stârnit de declarațiile ciobanului,

Tudor Arghezi scrie romanul *Cimitirul Buna-Vestire*, publicat în 1936. Paginile revistei *Sfarmă-Piatră* a lui Nichifor Crainic sunt elogioase la adresa ciobanului „blând ca un copil“ și „de un bun-simț fără cusur“, care capătă, treptat, profilul unui profet al înnoirii României.[1] Cunoscătorii într-ale Bibliei îl asociază chiar cu Moise, cel împleticit la vorbă, cu Avraam ori cu Isaac, ciobanii biblici.

Biserica rămâne totuși prudentă în declarații, deși destui preoți și ierarhi sunt înflăcărați de perspectiva oferită credinței populare de pelerinajele la Maglavit. Dumitru Stăniloae, celălalt mentor al lui Zian, legitimează experiența trăită de Petrache Lupu într-un studiu intitulat „Încercare despre teofanii. Interpretarea vedeniilor lui Petrache Lupu“, publicat în *Telegraful român*[2]. Articolul e o pledoarie pentru adevărurile ortodoxiei și explică formele pe care le poate lua Dumnezeu atunci când vrea să li se arate oamenilor. Pentru teolog, „nu există nici un motiv serios care să ne împiedice de-a crede că Petrache Lupu a văzut pe Dumnezeu. Dimpotrivă, vedenia lui întrunește toate criteriile teofaniei“.

Religiozitatea populară stârnită de fenomenul Maglavit, lecturile și experimentele proprii și cursurile de mistică ale lui Nichifor Crainic – care ieșise din faza etnicismului ortodoxist din tinerețe și le propunea studenților interesante incursiuni comparative între mistica răsăriteană și cea apuseană – îndreaptă curiozitatea și destinul lui Zian către viața monahală de la Muntele Athos, unde ar vrea să facă o călătorie. „Eu l-am sfătuit că face bine“, își va aminti Nichifor Crainic, „fiindcă mănăstirile noastre din țară sunt în stare de decadență morală și spirituală și numai la Athos

---

1. V. Nichifor Crainic, „Vizită la Maglavit“, în *Sfarmă-Piatră*, an I, nr. 8, 1936.

2. *Telegraful român*, an LXXXIII, nr. 40, 22 septembrie 1935, p. 1, și nr. 44, 20 octombrie 1935, p. 1.

se mai poate învăța arta de a ne ridica din nou la nivelul spiritual de altădată".[1]

Până atunci însă, Zian face un prim pas spre viața călugărească în țară: pe 11 septembrie 1936, este hirotonit diacon celibatar (un fel de ajutor de preot) la o mănăstire improvizată în incinta unui palat al lui Constantin Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, la poalele munților Făgăraș. Acolo există de câțiva ani o casă de creație și vacanță pentru scriitori și artiști, întâmpinați la intrare cu inscripția „Trăiți liniștiți, căci aveți dreptul la odihnă".[2] Mitropolitul Ardealului vrea să facă la Sâmbăta de Sus o pepinieră de monahi intelectuali și o mănăstire model pentru renașterea spiritualității ortodoxe. Un diacon cu studii de teologie, medicină și arte plastice, inițiat în mistica creștină de Nichifor Crainic și Dumitru Stăniloae, se potrivește de minune acestui proiect.

În atmosfera aparițiilor și pelerinajelor de la Maglavit, a entuziasmului teologilor față de misticismul popular și într-o perioadă de ascensiune a mișcării legionare, hotărârea lui Zian de a-și dedica viața Bisericii e întărită în 1937 de cea mai impresionantă demonstrație de disciplină religioasă văzută vreodată pe străzile capitalei.

La biserica Sf. Ilie Gorgani, din apropierea parcului Cișmigiu, mitropolitul Bălan oficiază împreună cu alți ierarhi și cu peste două sute de preoți ortodocși și greco-catolici o slujbă grandioasă pentru înmormântarea a doi comandanți legionari morți în războiul civil din Spania. După slujbă, formând o uriașă cruce vie, legionarii străbat Calea Griviței într-o uluitoare procesiune până la Casa Verde, sediul lor din cartierul Bucureștii Noi. Autoritățile vremii sunt înspăimântate de ordinea desăvârșită în care se desfășoară

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 85.

2. V. I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat*, Cartea Românească S.A., București, 1931, p. 1873.

acest exercițiu tactic de mistică militară. „La funeraliile care au avut loc în piața Gării de Nord“, va declara Zian peste ani unui anchetator, „m-am dus din proprie inițiativă, impresionat fiind de gestul celor doi legionari morți de a merge să lupte dezinteresat într-o țară îndepărtată. Din Piața Gării de Nord, cortegiul a luat-o pe Calea Griviței, am ieșit și eu împreună cu alți colegi pentru a-l vedea, atunci am văzut pentru a treia și ultima dată pe Zelea Codreanu“.[1]

Prima dată îl văzuse în curtea casei generalului Cantacuzino de pe strada Gutenberg, ținându-le un discurs legionarilor încolonați. A doua oară asistase la jurământul solemn către Moța și Marin, cei doi legionari morți pe frontul din Spania: „Moța și Marin, jurăm să trăim în sărăcie, ucigând în noi poftele de îmbogățire materială, să trăim o viață aspră și severă, cu alungarea luxului și a îmbuibării, să înlăturăm orice încercare a exploatării omului de către om, să jertfim permanent pentru Țară, să apărăm Mișcarea Legionară, cu toată puterea noastră, împotriva a tot ce ar putea s-o ducă pe căi de compromisuri sau compromitere, sau împotriva a tot ce ar putea să-i scadă măcar înalta linie morală. Moța și Marin, jurăm!“[2]

Zian se regăsește în frazele acestui jurământ legat de înalta viață morală, de severitatea purtărilor ascetice și de înfrângerea pornirilor frivole. Spectacolul e grandios. Procesiunea funerară dedicată lui Moța și Marin are un impact extraordinar asupra opiniei publice. Din cartierele muncitorești și până în saloanele burgheziei bucureștene, admirația față de Zelea Codreanu și legionari e fără egal. „Rareori se întâlnește în istoria unui neam o moarte atât de semnificativă ca moartea acestor doi fruntași legionari,

1. ACNSAS, I 002637, ff. 33–35.

2. Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste*, sub egida revistei *Cuvântul legionar*, București, 2009, p. 125.

căzuți pe frontul spaniol", va scrie Mircea Eliade, autorul atât de admirat de tânărul diacon.[1]

Funeraliile celor doi legionari aduc o imensă popularitate Gărzii de Fier, care, în alegerile din același an, sub numele partidului Totul pentru Țară, realizează un rezultat record, 15,58% din voturi, și se clasează pe locul al treilea, după liberalii lui Gheorghe Tătărescu și țărăniști. Unul dintre sfetnicii regelui, Constantin Argetoianu, e convins că, dacă nu s-ar fi furat multe voturi, legionarii ar fi obținut cu cel puțin cinci procente în plus.

1. V. ziarul *Vremea* nr. 472 din 24 ianuarie 1937.

Un model: Serafim de Sarov

La plecarea din țară, „erau cele mai aspre cercetări ca nimeni din cei ce-au fost legionari vreodată să nu poată ieși din țară. Eu, neavând absolut nimic la activ, am obținut pașaport de călătorie în Europa, «sans Russie», de la Prefectura poliției din Sibiu. Iar întrucât eram diacon, am obținut și încuviințările speciale de la cele trei patriarhii: a României, a Constantinopolului și a Atenei, precum și a celor două guverne: român și grec, precum că n-am nimic suspect la activ, ci simpla chemare către desăvârșirea interioară prin meșteșugul călugăriei“[1]. Zian e trimis la Muntele Athos. Este, cu siguranță, și un mesager al mitropolitului Bălan, care transmite călugărilor români de la Sfântul Munte vești îngrijorătoare.

Gândul că legionarii ar putea să pună stăpânire pe țară îi dădea frisoane lui Carol II, care încercase – și reușise – să încaiere între ele partidele antisemite ale vremii (legionarii și alianța partidelor lui Octavian Goga și A.C. Cuza) ca să împiedice ascensiunea Gărzii de Fier. Apoi, trecuse la măsuri drastice: la începutul anului 1938, printr-o lovitură de stat, instalase un guvern propriu condus de patriarhul Miron Cristea. Între 1928 și 1938, la conducerea țării se perindaseră deja peste 20 de guverne. Acum, pe tot cuprinsul țării

1. ACNSAS, P 0013928, f. 20.

fusese declarată starea de asediu, ziarele erau sub cenzură, Constituția din 1923 era suspendată. Pe 27 februarie a fost promulgată o nouă constituție care ducea la autodesființarea partidului lui Codreanu. Pentru preoții membri și simpatizanți ai mișcării legionare, era un moment de cumpănă. În curând, în luna aprilie a aceluiași an, conducerea Gărzii de Fier în frunte cu Zelea Codreanu va fi arestată.

La Sibiu, mitropolitul îi ocrotește de eventuale persecuții pe tinerii formați sub pulpana-i arhierească și pe legionarii urmăriți de Siguranță. Mănăstirile și viața călugărească devin refugii în fața politicii imprevizibile a lui Carol II.

Diaconul Zian Boca ajunge la Atena și de acolo la Athos în luna martie. Schitul Ipatie de pe teritoriul deținut de mănăstirea românească Vatoped fusese construit și condus încă din secolul al XIX-lea de monahi originari din zona Sibiului. E așezat între dealuri line, ca într-o copaie. Priveliștea din jur aduce cu dealul Bujoarei din copilăria lui Zian. Vegetația e însă mult mai bogată și mai diversă. Schitul are pământ agricol lucrat de monahi, vie, livadă de măslini și aluni, smochini, grădină de zarzavaturi udată de la două izvoare cu apă rece și proaspătă. Biserica a fost renovată, are acum acoperiș de tablă, icoane noi și policandre, iar chiliile sunt spațioase. Liniștea e deplină. Biblioteca de cărți bisericești și manuscrise filocalice a schitului așteaptă să fie descoperită de ochii sfredelitori ai diaconului, sosit într-o vizită de câteva luni.

Zian lucrează în grădină cot la cot cu ceilalți monahi, mănâncă împreună cu ei la trapeză legume fierte și pâine coaptă în țest, ține privegherile de peste noapte și participă la slujbele din zori și de la vecernie. Bate toaca, sfâșiind balsamul fără timp al locului. Se ocupă însă, mai cu seamă, cu cercetarea cărților din biblioteca monahilor, printre care se află biografii și scrieri ale unui vestit sfânt rus din secolul al XVIII-lea, Serafim de Sarov, un ascet și profet făcător de minuni.

După modelul asceților deșertului din primele secole ale creștinismului, care urmează îndemnul lui Ioan Botezătorul: „În deșert pregătiți calea Domnului“, Serafim de Sarov practicase rugăciunea solitară a inimii (*Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul*) în ritmul respirației, postul sever, tăcerea îndelungată, trezia (dormea puțin și în poziții incomode) și locuise retras la câțiva kilometri de mănăstirea din Sarov, într-un loc pe care îl numea *muntele Athos*. Copil fiind, Serafim ar fi fost bolnav pe moarte și s-ar fi vindecat miraculos sărutând o icoană a Maicii Domnului. De atunci, în viața sa, Fecioara Maria rămâne o prezență constantă în rugăciuni și vedenii.

Supunându-se și el unui post aspru în timpul șederii la schitul athonit, gândurile tânărului diacon sunt vizitate de Serafim de Sarov. Astfel, în povestirile lui ulterioare, se inspiră din vindecarea sfântului, spunând că pe el l-a sărutat pe frunte Maica Domnului. E de la sine înțeles: ca un semn de protecție, dar și ca simbol al unei alegeri dumnezeiești. Zian Boca se apropie de 30 de ani. Are mintea și sufletul impregnate de personalitatea eroică a sfântului rus și de convorbirile lui duhovnicești cu Fecioara Maria, relatate în nenumărate hagiografii ale vremii și păstrate și în memoria orală a călugărilor schitului.

În atmosfera de la Athos, tânărul diacon se întărește în credința că lumea *nevăzutelor* trebuie explorată în continuare și că sfințenia e posibilă. Petrecând multe ceasuri în bibliotecă, copiază câteva traduceri în românește din textele Părinților Bisericii, cu care Dumitru Stăniloae va completa colecția scrierilor filocalice tipărită cu binecuvântarea mitropolitului Bălan. În prefața la o scriere a Sfântului Maxim Mărturisitorul, cunoscută sub numele de „Răspunsuri către Talasie“, din volumul al treilea al *Filocaliei*, teologul îi mulțumește celui care va deveni în curând ieromonahul Arsenie pentru contribuția sa la alcătuirea ediției, pentru răbdarea

și stăruința cu care va scrie, după dictare, cu un scris caligrafic, mărunt și ordonat, câteva dintre traducerile în limba română.[1]

Zian se întoarce în țară pe 8 iunie 1938, de ziua restaurației, când se împlinesc opt ani de la urcarea pe tron a lui Carol II. Pretutindeni flutură drapelul regal și s-ar părea că guvernarea patriarhului Miron Cristea aduce o oarecare împăcare socială. Anul acela se va încheia însă cu asasinarea lui Corneliu Zelea Codreanu și a legionarilor vinovați de uciderea prim-ministrului liberal I.G. Duca și a fostului comandant legionar Mihail Stelescu. Vestea morții lui Codreanu, de neînchipuit pentru mulți, va declanșa un val de răzbunări sângeroase.

Dar Zian trăiește încă departe de vâltorile politice ale epocii. Continuă să fie preocupat de științele oculte, de comunicarea cu duhurile și de legăturile între spiritualism și diversele descoperiri științifice, de la teoria relativității la electromagnetism. Se află încă în faza experimentelor.

Pare să aprofundeze practica „magnetismului personal", adică autoritatea de a domina acțiunile altcuiva prin sugestie. Grație experimentelor care azi s-ar numi *mentaliste* (hipnoză, iluzionism, sugestie), iar la țară sunt socotite vrăjitorii, femeile din satele vecine cu Sâmbăta de Sus abia așteaptă „vrăjile" tânărului diacon. Îl numesc de altfel „popa vrăjitorul". Se strâng sfioase în jurul lui, îi pupă mâna, el le mai spune vreo glumă și apoi, sub privirile lor uimite, ascunde un ban în palmă și-l face să dispară. Femeile duc mâna la gură, minunându-se. Banul reapare ca de sub mâneca diaconului.

Unora li se uită în palmă și le citește liniile minții, inimii și vieții. Le spune dacă se mărită o dată sau de două ori,

1. V. *Filocalia sau Culegere din scrierile Sfinților Părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. III, Ed. Humanitas, 2017, p. 7, și Lidia Stăniloae Ionescu, *op. cit.*, p. 141.

dacă sunt statornice (când linia inimii o ia spre muntele lui Venus înseamnă că sunt cam iubărețe...). Îl amuză ignoranța țărăncilor analfabete, iar uimirea din ochii lor îi dă încredere în el însuși.

Văzând că lumea vine să-l caute pe diacon, mitropolitului Bălan îi încolțește o speranță pentru planul lui de întărire a ortodoxiei în Ardeal : „Să-l facem preot, ca să folosească lumea care vine la el!“[1]

Hotărârea e luată.

1. Arhimandrit Paulin Lecca, *Jurnal duhovnicesc*, Ed. Studion, Bacău, 2013, pp. 109–110.

Arsenie

În prima zi de vineri de după Paștele anului 1939, Zian mai face un pas către destinul său. E Izvorul Tămăduirii, o sărbătoare care amintește de minunea săvârșită, cu binecuvântarea Maicii Domnului, la un izvor din apropierea Constantinopolului, de viitorul împărat bizantin Leon cel Mare, în secolul al V-lea, cu mult înainte de despărțirea Bisericilor occidentală și răsăriteană. La mănăstirea Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus, un sobor de preoți, în frunte cu mitropolitul Bălan, sfințește apa. Mănăstirea nu a fost încă restaurată și de-abia se încheagă o oarecare viață religioasă. Aici are loc ceremonia tunderii în monahism a lui Zian Boca.

E îmbrăcat, potrivit tradiției, cu o cămașă lungă, albă. E desculț. Are un metru șaptezeci și cinci, frunte lată, nas viguros, sprâncene arcuite, păr castaniu. Poartă barbă. Părul îi cade lung pe umeri. Se îndreaptă spre altar cu pași rari, acoperit de mantia neagră a unui naș de călugărie, într-o procesiune deschisă de călugări cu făclii aprinse, care cântă lent și grav, în tact stihiraric: „Brațele părintești sârguiește a le deschide mie, că în desfătări am cheltuit toată viața mea, spre bogăția cea necheltuită a îndurărilor tale privind, Mântuitorule, acum, nu trece cu vederea inima mea cea săracă, căci către Tine, Doamne, cu umilință strig: am greșit, Părinte, la cer și înaintea Ta!“ Ajuns în fața altarului,

Zian se răstignește simbolic, după tradiție, întinzându-se cu fața la pământ, apoi făgăduiește ascultare, sărăcie și curăție și primește un nume nou: Arsenie.

„Vorbirea mi-a fost urâtă de când mă știu", își va aminti. „Chiar numele călugăresc l-am ales pentru că Avva Arsenie își alesese nevoința tăcerii, prin care s-a desăvârșit interior."[1]

Povestea lui Avva Arsenie începuse la Roma, în familia unui senator creștin în care se năștea, în anul 350, un fiu care va deveni renumit pentru inteligența și înțelepciunea sa. După vârsta de 20 de ani, Papa Damasus îl hirotonea diacon și mai apoi îl recomanda împăratului Teodosius cel Mare, aflat în căutarea unui preceptor pentru fiii săi Arcadius și Honorius (viitori împărați).

Proaspătul diacon a debarcat la Constantinopol, capitala Imperiului Roman de Răsărit. A fost găzduit într-un vast și elegant apartament din palatul imperial, unde era slujit de zeci de sclavi. Timp de 11 ani, s-a ocupat de instruirea fiilor împăratului. Apoi a rămas la palat încă 29 de ani, bucurându-se de atenția și prețuirea împăratului și ale diplomaților și oamenilor cultivați din anturajul acestuia. Totuși, Arsenie păstra în suflet o neliniște veche și o dorință aprinsă de a se retrage din lume.

Într-o zi, un verset din Evanghelia lui Matei i-a vorbit mai mult ca de obicei: „Ce-i va folosi omului dacă va câștiga lumea întreagă, iar sufletul său îl va pierde?" (Matei 16, 26). Fostul preceptor imperial a coborât pe furiș în port și s-a îmbarcat la bordul unui vas spre Alexandria. Din capitala Egiptului, cu o caravană, a ajuns la vest de Valea Nilului, în deșertul libian, într-o regiune aridă numită Scetis (astăzi Wadi-al-Natrum) de la un cuvânt din limba coptă, *și-het*, care înseamnă „a cântări inima" cuiva. Era, într-adevăr, un loc de încercare bine-cunoscut în epocă, în care

1. ACNSAS, P 0013928, f. 18.

asceți creștini retrași din lume își *cântăreau* șansele apropierii mistice de Dumnezeu prin rugăciune, post sever, tăcere și lepădarea voinței proprii.

Se spune că starețul acelei comunități de atleți ai credinței, știind cine era străinul poposit printre pustnici, îl supusese unui prim test. Îi invitase la cină pe toți ceilalți călugări, se așezaseră cu toții în jurul mesei, iar pe nou-venit îl lăsaseră să aștepte în picioare. Pe la jumătatea cinei, cu un gest indiferent, îi aruncaseră în treacăt, la picioare, un codru de pâine. Aristocratul venit de la Constantinopol, în vârstă acum de aproape 50 de ani, culesese pâinea de pe jos, se așezase pe podea cu picioarele încrucișate și o mâncase în liniște. Așa începea viața ascetică a celui amintit în calendarele bisericești occidentale și răsăritene cu numele de Arsenius sau Arsenie cel Mare.

În următorii peste 40 de ani (va muri la aproape 100 de ani), Arsenie a trăit retras, refuzând să primească vizite și evitând orice discuții teologice. Se afla în căutarea isihiei – a liniștirii iluminate a minții. Dormea puțin, doar ațipea când și când pe un scaun, se lupta cu gândurile (diavoli care atacă mintea, în limbajul filocalic), ochii i se umpleau adesea de lacrimi, tăcea îndelung, se ruga încontinuu. Un ucenic se apropiase odată de fereastra chiliei lui și l-ar fi văzut înveșmântat în flăcări de lumină. „Dacă auziți că Arsenie se află într-un loc, duceți-vă în altul“ sau „Nu pot să fiu și cu oamenii, și cu Dumnezeu“, sau „Ori de câte ori am vorbit, am regretat, dar nu mi-a părut rău niciodată când am tăcut“, obișnuia să spună.

Când vizigoții lui Alaric au cucerit Roma și au pătruns apoi până în deșertul libian, i-au silit pe călugări să părăsească Scetis. Anahoretul urma să rătăcească ani în șir prin deșert și avea să moară într-o mănăstire aproape de Cairo, lăsând în urmă o cămașă de in, o tunică din piele aspră și o pereche de sandale din frunze de palmier.

Noul Arsenie, cel de la necunoscuta, pe atunci, mănăstire Brâncoveanu, va încerca, pe cât îi vor permite vremurile și locurile, să urmeze exemplul Marelui Arsenie și să avanseze în tehnica rugăciunii inimii detaliată în cursurile lui Nichifor Crainic. Se dedică și el isihiei călugărești, care presupune ceea ce Crainic numește principiul sincronizării psihofizice, valabil în toate tehnicile desăvârșirii spirituale, adică punerea în acord a funcțiilor corpului cu meditația și cu stăpânirea gândurilor.

În liniștea chiliei, respirând adânc, concentrat în vechime asupra buricului ca centru al corpului (Crainic le explica studenților că anatomia veche situa, în mod greșit, inima în zona ombilicală), iar în epoca modernă asupra inimii ca centru al spiritului, monahul rostește rugăciunea inimii fără încetare, ca pe o mantră. „Privirea ochiului și privirea minții trebuie concentrate în același timp și în aceeași direcție; respirația plămânului trebuie sincronizată cu rostirea rugăciunii și așa mai departe. În scurt, funcțiile fiziologice trebuie ritmizate simultan cu funcțiile psihologice. Trupul devine un mijloc, un instrument al spiritului.“[1]

Metoda „științifică“ a rugăciunii predată de Nichifor Crainic în trei prelegeri ample (*Rugăciunea minții: metoda isihastă*; *Rugăciunea lui Iisus: considerații istorice și psihofiziologice* și *Rugăciunea lui Iisus: esența paisianismului*) trimite deopotrivă la experiența misticilor răsăriteni și apuseni, de la Grigorie Palama, Ioan Scărarul și Nicodim Aghioritul la Sfântul Augustin, Magistrul Eckhart și Ioan al Crucii. Iar colecția *Filocaliei* adună laolaltă 25 de scriitori celebri din istoria creștinismului care exemplifică doctrina ascetico-mistică a rugăciunii inimii.

La agapa festivă de după slujba hirotonirii sale ca ieromonah, Arsenie Boca are ce-i povesti mitropolitului Bălan

---

1. Nichifor Crainic, *Cursurile de mistică*, Ed. Deisis, Sibiu, 2010, p. 295.

despre călătoria sa la Athos și stilul iconografic athonit, despre bibliile și icoanele cu ferecături lustruite de degetele noduroase ale generațiilor de asceți și despre tehnica emailului și a poleirii cu aur pe care ar vrea să o deprindă pentru noul iconostas al bisericii de la Sâmbăta de Sus.

Ierarhul e om fin și cultivat. Îi plac lucrurile frumoase și de bun-gust, odăjdiile cusute cu fir de aur și pietre scumpe, crucile din metale rare lucrate cu meșteșug, engolpioanele cu diamante, epitrahilele de mătase, cărțile vechi legate în piele roșcată de Cordoba. Apreciază râvna ascetică a proaspătului monah Arsenie, întors de la Muntele Athos cu o înfățișare hieratică, bronzat de soarele mediteraneean. Îl sponsorizează, așadar, pentru a patra oară, trimițându-l să facă un stagiu la atelierele de pictură bisericească de la Chișinău, unde să învețe, de la meșteri ruși, glazurarea sau poleirea icoanelor cu foiță de aur după o tehnică numită „cicanca".

Mitropolitul vrea ca Sâmbăta de Sus să fie locul unei mănăstiri prospere, centru de cultură teologică și loc de duhovnicească recreere. Uneori, nestăpânirea îi mai dă de gol apucăturile. Peste câteva luni, un preot l-ar fi surprins în grajdul mănăstirii „făcându-și nevoile sexuale cu o vacă".[1] Altă dată, l-ar fi îmbătat pe un adolescent țigan ungur, l-ar fi dezbrăcat și „și-a făcut poftele cu el". „Ce mi-o mai fi făcut nu mai știu, că eu am adormit de beat ca mort, vreun ceas", a povestit apoi băiatul.[2]

Când pleacă spre Chișinău, Arsenie Boca nu bănuiește că cea mai mare parte a vieții lui va trăi din pictură și că va deveni expert în prepararea aurului și lustruirea icoanelor emailate. De fiecare dată, evenimentele par să-i anticipeze deciziile și n-are decât să se lase purtat de valul

1. ACNSAS, I 005331, vol. I, f. 190.
2. ACNSAS, I 005331, vol. II, f. 220.

providenței. Gândindu-se poate și la sine însuși, va spune că „pribegim mulți ani în viață fără să ne lămurim un rost în lume. Unii pribegesc toată viața fără rost, fără țintă. Alții îl caută toată viața fără să-l găsească, sau fără să știe că l-au găsit. Înțeleg prin destin rosturile pe care le-a ascuns Dumnezeu în viața fiecărui om și pe care omul trebuie să le desfășoare la rându-i între oameni“[1].

Rosturile destinului vor face ca stagiul la atelierele Mitropoliei de la Chișinău să-i fie întrerupt înaintea sorocului. Pe 23 august 1939 se semnează la Moscova un pact de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică, al cărui protocol secret împărțea Europa în zone de influență. Pe 1 septembrie, armata germană atacă Polonia. Începe Al Doilea Război Mondial. Soarta Basarabiei e pecetluită. Alarmat de aceste vești, Arsenie Boca decide să se întoarcă acasă.

Pe peronul gării din Chișinău, așteptând trenul de București, se uită cu atenție la un cerșetor. Cu privirea lui ageră, încărcată de impresii iconografice, deslușește, dincolo de hainele ponosite ale acelui sărman, trăsăturile suferinței hristice: „Peste măsură m-a izbit durerea lui, cum n-am mai întâlnit niciodată nicăiri, dar și o frumusețe pe care n-am mai întâlnit-o am văzut-o pe chipul lui. O frumusețe pe care n-o mai pot uita. N-a privit la mine, dar m-a văzut și m-am aprins de o dragoste de a suferi cu el. Neștiind cu ce să-i ajut, cu cea mai mare grabă am dat fuga să-i dau din pâinea noastră. Și când m-am întors cu pâinea nu l-am mai găsit, deși nu trecuseră decât câteva secunde. Atunci am înțeles că m-am întâlnit cu Cel gol, însetat, flămând și fără sălaș în lumea aceasta. Atunci am înțeles în câteva clipe mai mult decât tot ce am învățat în atâția ani de zile.“[2] Este acesta un moment al convertirii

1. „Un destin neînțeles“, în *Semințe duhovnicești. Un caiet al Părintelui Arsenie Boca*, Ed. Lumea Credinței, București, 2009, p. 30.

2. *Semințe duhovnicești...*, p. 72.

lui de la pasiunea pentru spiritualism la o spiritualitate a suferinței hristice? În ordinea lumii văzute, începea calvarul Basarabiei și al lumii târâte în război.

Pe 21 septembrie 1939, pe o stradă din centrul Bucureștiului, opt legionari îl împușcă în miezul zilei pe prim-ministrul țărănist Armand Călinescu. Cei opt sunt uciși la locul faptei, în apropierea Bulevardului Știrbei Vodă. Regele ordonă să fie omorâți câte doi-trei comandanți legionari din fiecare județ. Cadavrele lor, ca și cele ale ucigașilor lui Armand Călinescu, sunt lăsate timp de trei zile pe străzi, acoperite de afișe pe care scrie „Aceasta va fi de aici înainte soarta asasinilor trădători de țară“, ca un ultim avertisment adresat legionarilor. Arsenie Boca va fi necruțător cu violența legionară: „Dreptul de a pedepsi“, avea să spună, „nu-l are decât autoritatea constituită, ori legionarii erau o formațiune politică, încă neinvestiți cu responsabilitatea publică, deci teroriști.“[1]

Asasinatele continuă în anul următor, 1940, cu uciderea lui Nicolae Iorga, socotit răspunzător pentru arestarea și moartea lui Codreanu, și a economistului țărănist Virgil Madgearu. Ieromonahul Arsenie înțelege că el și legionarii merg pe căi diferite. Ei reprezintă „o mișcare fără viitor“ asupra căreia „atârnau păcate grele“. El îi va călăuzi pe oameni spre adevărata credință creștină.

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 310–311.

„M-am văzut silit să primesc preoția“

Ambiția mitropolitului Nicolae Bălan e să-i atragă pe greco-catolici la Biserica Ortodoxă și să mute centrul evlaviei populare a Ardealului de la mănăstirea greco-catolică Prislop, unde au loc de două ori pe an pelerinaje cu mii de credincioși, la mănăstirea ortodoxă Sâmbăta de Sus. Concurența nu se oprește la procesiunile greco-catolicilor. După vâlva nemaipomenită făcută de vedeniile lui Petrache Lupu, o tânără din comuna Vladimirești, județul Galați, mărturisea și ea că îi apăruse Maica Domnului într-un lan de porumb și o îndemnase să construiască o mănăstire de fecioare. Ierarhia Bisericii se confrunta iar cu o pretinsă epifanie greu de cercetat și de validat. Vasilica Gurău, fata din Vladmirești, va deveni maica Veronica și va întemeia curând o mănăstire. S-ar părea că provinciile istorice neardelene ale României Mari trăiesc o înnoire a vieții religioase ortodoxe, în timp ce în Ardeal lucrurile se mișcă greu.

La Sâmbăta de Sus, ieromonahul Arsenie Boca este, la început, primul și singurul călugăr al mănăstirii abia închegate. Se ocupă de treburile gospodărești și administrative. Curând i se alătură un alt călugăr și preot, Serafim Popescu. Împreună încep slujbele. Ziarele înființate la Sibiu de mitropolitul Bălan, *Telegraful român* și *Lumina satelor*, le anunță, făcându-le reclamă, printre știri alarmante despre invadarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord și a Ținutului Herței

de către trupele sovietice, în iunie 1940, cedarea Ardealului de Nord Ungariei sau retragerea de pe tron a regelui Carol II. Lumea începe să vină la mănăstire în căutarea unui înțeles dumnezeiesc care să aducă o lumină în dezorientarea generală și, dacă s-ar putea, să îndepărteze din inimi amenințarea războiului.

Arsenie Boca poartă rasă albă și e încins cu un brâu lat de piele. Are gesturi delicate și vorbă domoală, ardelenească. Felul de a fi și îmbrăcămintea atrag imediat atenția. Încă înainte de a-l auzi vorbind, lumea pătrunsă de mistica legionară și de vâlva creată în jurul vedeniilor de la Maglavit și Vladmirești îl percepe imediat drept un „ales". Iar el este atras de arta spectacolului încă din studenție, când își uluia colegii cu fachirismele care-i atrăseseră porecla de Dr. König. În același timp, e curios să afle până unde merge credulitatea oamenilor și unde începe credința autentică. Umorul și familiaritatea lui cu gândirea sfinților produc adesea efecte inverse: călugărul stârnește deopotrivă venerație și teamă.

Cu ochii albaștri și privirea intensă, cu fruntea înaltă și părul bogat căzându-i pe umeri, pare o întruchipare a lui Iisus din filmele vremii. Apariția lui are, mai cu seamă asupra femeilor, un efect răvășitor. Le stăpânește sufletele numai din privire. Pozele lui se vând pe post de iconițe de carton. Una dintre admiratoare își amintește că „nu puteai să-i spui un bărbat frumos. Puteai să spui un bărbat scânteietor, strălucitor în toată înfățișarea lui. Era foarte aproape de mine. Mă privea foarte de aproape, serios și atent. Dar ceea ce m-a speriat pe mine nu era seriozitatea cu care mă privea, ci privirea în sine. Ochii... erau de un albastru... când auzeam cântecul acela nenorocit, *Un albastru infinit*[1], ziceam că totuși așa erau ochii Părintelui.

1. Șlagăr din epoca Ceaușescu, interpretat de cântăreața de muzică ușoară Angela Similea.

Nu aveau spate. Era o privire cu prelungire undeva, departe. Așa cum se pierdea în vastitatea cerului fumul albăstrui, tot așa privirea Părintelui nu avea obstacol de care să se oprească și era de o luminozitate și de o căldură nemaipomenite“.[1]

Ținuta alb-*scânteietoare*, puțin obișnuită pentru un călugăr și preot ortodox, ascunde un cod mistic: este ținuta Învierii în lumină a lui Hristos (*anástasis*). E explicabilă însă și prin lecturile lui Arsenie Boca din domeniul teozofiei. Elena Blavatsky, celebra fondatoare a Societății Teozofice din secolul al XIX-lea, formulase o întreagă teorie ezoterică despre simbolismul culorilor, pornind de la ideea că teozofia se aseamănă cu raza albă de lumină: așa cum lumina albă conține toate culorile spectrului, teozofia cuprinde toate religiile, deși fiecare religie pretinde că numai ea aduce lumină și reprezintă adevărul. Dar, privite de la înălțimea unicului soare, culorile spectrului se suprapun și omenirea se scaldă în lumina albă a adevărului veșnic care este teozofia.[2] E limpede că frumosul monah primise derogarea de la portul mănăstiresc tradițional din partea mitropolitului. Orice inovație slujește bunei cauze a convertirii inimilor și a strângerii de bani pentru Biserică. Mănăstirea în curs de amenajare de la Sâmbăta de Sus are interesul să atragă cât mai mulți credincioși.

În ianuarie 1941 are loc așa-numita rebeliune legionară: război deschis între legionarii lui Horia Sima și generalul Ion Antonescu. În capitală și în orașele mari, oamenii lui Sima devastează sinagogi, jefuiesc și linșează populația evreiască, omorând peste o sută de evrei. În mai puțin de

---

1. Amintirea Aspaziei Otil, în Părintele Arsenie Boca, *Fost-a om trimis de la Dumnezeu*, Ed. Agnos, Sibiu 2012, p. 35.

2. V. Helena Blavatsky, *The Key to Theosophy. An Abridgement*, edited by Joy Mills, The Theosophical Publishing House, 1972, USA, p. 33.

o lună, Antonescu instaurează dictatura militară. Apoi, România intră în război alături de Germania, Italia și Japonia. Persecutarea evreilor învinuiți de criza economică și de coruperea vieții politice se întețește cu deportări în Transnistria și pogromuri. Entuziasmul recâștigării temporare a Basarabiei (iulie 1941) pare să legitimeze orice decizii politice.

Pe măsură ce războiul își face simțite efectele, beția recuperării Basarabiei se potolește treptat, acoperită de vești despre morți, epidemii și atrocități de pe frontul de est. Femeile, bătrânii și copiii rămași acasă, legionarii fugari urmăriți de oamenii Siguranței, tinerii aflați în căutarea unei speranțe pentru ziua de mâine se îndreaptă spre credința în Dumnezeu și spre mănăstiri. Este momentul ca ieromonahul Arsenie să devină și preot.

„Într-o iarnă, probabil prin 1941“, își va aminti Arsenie Boca, „ne trezim cu o avalanșă de oameni de toate vârstele și treptele, năpădindu-mă să stau de vorbă cu ei despre necazurile lor. Aci m-am trezit că fac duhovnicie cu oamenii deși nu eram preot. Știam că tot ce pătesc oamenii li se trage de pe urma greșelilor sau păcatelor. Așa m-am văzut silit să primesc preoția și misiunea majoră a propovăduirii lui Hristos-Dumnezeu adevărat și Om adevărat, precum și a sfințirii omului, ca să aibă pacea lui Dumnezeu în sine, absolut în orice împrejurări s-ar afla în viață. I-am învățat să fie curați față de oameni și față de Dumnezeu, să dea Cezarului ce e al Cezarului (ascultare cetățenească, dajdie etc.) și lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu (cuget curat, suflet purificat și trup curățit de patimi)“.[1] Acesta e și programul lui de viață: să găsească pacea lăuntrică neclintită în orice situație, să se supună puterii lumești și să trăiască potrivit învățăturii lui Hristos.

1. ACNSAS, P 013928, ff. 20–21

Pe legionarii fugari care vin la spovedit îi povățuiește să renunțe la pistoale, conspirații și răzbunări, încearcă să-i „despoliticianizeze“, să le stingă „reacționarismul tacit sau manifest față de Stăpânirea constituită“ și să-i întoarcă la „creștinismul care nu se ceartă cu Stăpânirea“.[1]

Stăpânirile se vor schimba rapid în timpul vieții lui Arsenie Boca, de la statul național-legionar la dictatura militară și de la monarhie la republica populară și apoi la statul socialist, dar atitudinea lui față de politică rămâne, în mare, aceeași: de neimplicare, de rezistență pasivă, cu o simpatie vădită față de regimurile egalitare.

Totuși, Siguranța începe să se informeze cu privire la activitatea acestui călugăr. Ce le spune celor care i se spovedesc? Pe cine primește la mănăstire? Care este atitudinea lui față de alianța României cu Germania hitleristă? Sfaturile date legionarilor fugari, de a renunța la violență și nesupunere și de a-și dedica viața lui Dumnezeu, sunt interpretate ca o variantă mistică subversivă de legionarism. Unii cred că mișcarea legionară și-a găsit un conducător din umbră.

Țăranii și studenții veniți să i se spovedească simt că li se acordă o atenție deosebită, prezența duhovnicului Arsenie pare să emane încredere și forță, parcă le citește în suflete. Privirea fixă, copleșitoare, rod al îndelungatelor exerciții de concentrare, seamănă din ce în ce mai bine cu aceea a unui yoghin egiptean descris în cărțile lui Paul Brunton: „Ochii lui mari și ieșiți din comun atrăgeau cel mai mult atenția și stârneau cel mai mult admirația. Erau strălucitori, cu o privire plină de forță și autoritate, care mă fixa într-un mod straniu. În timp ce îi vorbeam, am fost cuprins de senzația irezistibilă că privirea aceea

1. ACNSAS, P 013928, f. 39.

pătrunde în mine și mă hipnotizează. Acești ochi îmi citeau în suflet și îl dominau. Smulgeau din mintea mea secrete și mă constrângeau să rămân pasiv în fața acelui om."[1]

După modelul fachirilor indieni, Arsenie Boca practică și catalepsia. Un martor ocular povestește cum l-a văzut lăsându-se ușor pe spate, căpătând o paloare ca de mort și tremurând: „Am crezut că a leșinat. Vibrația respectivă m-a dus cu gândul la faptul că sunt bolnavi pe care trebuie să-i zgâlțâi ca să-și revină. A stat așa o vreme, nemișcat, tremurând, după care a surâs dintr-odată și a zis: *Nu e cazul. Am avut puțină treabă.*" Așadar, dă de înțeles că s-ar fi aflat în două locuri în același timp...[2]

---

1. Paul Brunton, *op. cit.*, p. 281.
2. Romeo Petrasciuc (coord.), *Lăsați-vă în grija lui Dumnezeu. Mărturii despre părintele Arsenie Boca,* Ed. Agnos, Sibiu, 2014, p. 137.

„Sfântul“

Din om în om, modul de viață al călugărului de la Sâmbăta de Sus și înfățișarea lui aparte în peisajul mănăstiresc din Ardeal devin tot mai cunoscute. Are 30 de ani. Mănâncă puțin, ține un regim vegetarian riguros, întrerupt de zile de post negru, doarme pe apucate, practică rugăciunea inimii, petrece multe ceasuri îngenuncheat. Uneori, în timpul săvârșirii liturghiei, îi dau lacrimile. După modelul Sfântului Serafim de Sarov, visează să-și sape în munte, nu departe de mănăstire, o chilie unde să se retragă în tăcere și singurătate.

Toate acestea nu rămân însă tainice detalii „profesionale“. Cumva, pe căi ocolite, transmisă de gazetele Mitropoliei, vestea despre puterile lui se răspândește repede. Din zvon în zvon, în jurul lui Arsenie Boca, până mai ieri un necunoscut, se țese speranța unor posibile noi epifanii.

Într-o zi, pe poarta mănăstirii intră o căruță: un țăran își aduce la biserică fiica de 16 ani care nu mai poate să meargă. Omul a auzit că la Sâmbăta trăiește un călugăr făcător de minuni. Arsenie Boca îi spune s-o lase pe fată câteva zile la mănăstire, timp în care e transportată cu roaba la slujbe. După care fata s-ar fi pus pe picioare și tatăl ei ar fi găsit-o plimbându-se prin curte alături de vindecătorul ei.

Țăranii sunt în stare să meargă pe jos câteva zile, venind de la distanțe mari, ca să ajungă la mănăstirea

despre al cărei călugăr se spune că poate vorbi pe limba păsărilor (Boca folosește adesea expresia „doar nu vorbesc păsărește...", dar îi place și ideea de a-l imita pe Sfântul Francisc de Assisi...), iar de ziua Sfântului Ilie s-ar urca la cer într-o căruță de foc...[1]

Cine este acest om îmbrăcat în alb ca un înger de lumină? Poate ghici viitorul? E un vindecător și făcător de minuni? L-a văzut pe Dumnezeu, precum Petrache Lupu, sau i s-a arătat Maica Domnului ? Este el însuși un trimis dumnezeiesc? Unora li se pare, privindu-l, că îl văd pe Iisus sau pe Sfântul Ilie. El e în stare să ghicească, de pildă, că numele cuiva începe cu litera A sau C sau D, sau că respectivul are în buzunar o sută de lei. Cu autoritatea privirii pătrunzătoare și a veșmintelor albe, Arsenie Boca dă de înțeles că prin el vorbește Dumnezeu, fără să fie totuși un medium, ca în ședințele de spiritism ale epocii.[2]

După ce ascultă spovedania cuiva, călugărul e aspru cu păcatele, dă sfaturi severe, uneori greu de urmat: post și rugăciune, înfrânare, viață cumpătată. În unele cazuri, recomandă un regim alimentar anume sau diferite ierburi de leac. E lucru știut că postul prelungit ameliorează anumite boli, că ceaiurile de plante pot fi întremătoare, că rugăciunea ajută corpul în lupta cu boala. Altfel spus, Boca recomandă medicina naturistă în diferite forme, urmând principii antropozofice și tehnici de medicină hipnotică pentru „a ușura suferințele și dacă-i posibil a le vindeca", căci hipnotismul (astăzi ar fi invocat efectul placebo) se poate aplica „în tratarea tuturor bolilor închipuite sau reale, funcționale sau organice".[3]

---

1. V. Lidia Stăniloae Ionescu, *op. cit.*, p. 199.
2. V. Ioan Cișmileanu, *Alte mărturii despre Părintele Arsenie Boca*, Ed. Agaton, Făgăraș, 2008, și Romeo Petrasciuc (coord.), *op. cit.*
3. C.K. Nicolau, *op. cit.*, p. 31.

Fostul lui profesor, Nichifor Crainic, intuiește că celebritatea lui timpurie se bazează pe o bună cunoaștere a mecanismelor psihologice și pe „o pătrunzătoare artă de a lămuri stările de psihologie religioasă și de a da sfaturi duhovnicești“[1].

Cu aerul că face minuni, dar și cu umor, Arsenie Boca ține mici lecții de fizică unui public prea puțin alfabetizat, în bună măsură feminin și predispus, din admirație față de el, să creadă orice: „Trăgea cu pieptenul de ebonită prin barba lui aspră și, când se produceau scântei, întreba femeile de față: ați văzut?...“[2] Purtate de adorație, femeile ar vrea, desigur, să-l și atingă, așa cum ating în biserici veșmintele preotului sau raclele cu moaște, în speranța unei contaminări cu sfințenie sau a unei vindecări instantanee după model biblic. Boca însă le ține la distanță și nu se lasă atins. E un mod de a le semnala că inițiatul trăiește într-o dimensiune superioară a existenței, ceea ce îl face și mai aparte, și mai vrednic de adorație. De la acest *noli me tangere,* practicat consecvent cu autoritatea predicii, a veșmântului și a privirii, femeile, în special, deduc că au în față un sfânt pe care atingerile omenești l-ar putea macula. Ajung să-l numească chiar așa: *Sfântul.*[3]

Aflat într-o vizită la mănăstirea Bistrița, Arsenie Boca e la fel de răsfățat de devotamentul călugărițelor. Un observator vigilent notează chiar că „legăturile cu tineretul feminin al mănăstirii lasă foarte mult de dorit, fiind de o cordialitate prea mult accentuată. Nu rare sunt cazurile când se dădea o adevărată dispută care să-l servească și cine să-i pregătească masa“[4]. Când pleacă de la Bistrița, îi încredințează prietenului Mladin un plic cu

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 85.
2. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 123.
3. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 253.
4. ACNSAS, P 013928, f. 7.

cărți sigilat. Mladin descoperă că erau cărți de Rudolf Steiner (cel mai probabil în traduceri franțuzești) despre clarviziune, aură, energii nevăzute.[1] Dar acesta rămâne secretul lui.

Mitropolitul Bălan, teologii Stăniloae și Crainic, care vin să-și scrie cursurile sau să traducă texte patristice în liniștea de la Sâmbăta de Sus, sunt adesea însoțiți de studenți care duc mai departe impresiile întâlnirii cu *Sfântul* călugăr. Pe Boca îl flatează oare admirația vizitatorilor? Peste ani, privind în urmă, se leapădă de tehnicile psihologice practicate pe-atunci, găsindu-și unele circumstanțe atenuante: „Datorită cunoștințelor ce le adunasem în vremea studiilor și pe care le aplicam unde se putea face aceasta, poporul sărea marginile aprecierii juste și mă credea excepțional de înzestrat. De nenumărate ori am încercat, și mai încerc, a le stinge capriciile unei credințe necontrolate, cea la domeniul fanteziei – că aceasta nu mântuiește –, și abia am izbutit să-i scad la o iubire care mi-o păstrează fără să mă mai întrebe. M-am remarcat ca un preot-călugăr care propovăduiesc trăirea creștinismului în toată adâncimea lui și în toată sinceritatea noastră, ca singura concepție suficientă despre lume și viață."[2]

Confundă el însuși spiritualitatea creștină cu înfloritoarea mișcare spiritualistă a vremii sale? E, oare, stăpân pe propriile mecanisme psihologice compensative? Din copilăria lui tristă și lipsită de afecțiune, bântuită de spaimele singurătății, răbufnește dorința de a fi în centrul atenției, de a câștiga admirația și dragostea celorlalți prin talente excepționale, de a domina oamenii și situațiile prin măiestria cu care jonglează cu stereotipurile memoriei vizuale și cu arta sugestiei autoritare. Toate astea își găsesc, desigur,

1. Arhimandrit Paulin Lecca, *op. cit.*, p. 110.
2. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 311–313.

o legitimare evanghelică. Nu spunea Iisus, ori de câte ori vindeca vreun bolnav: „Credința ta te-a mântuit“?

Propovăduirea creștină se face fie cu prilejul spovedaniei, de la duhovnic la credincios, fie cu ocazia predicilor duminicale și a celor din zilele de sărbătoare, fie când Oastea Domnului organizează diferite întruniri la care se țin cuvântări evanghelice.

Adesea, în catedrala mitropolitană de la Sibiu, cu binecuvântarea mitropolitului Bălan, Arsenie Boca vorbește despre vremurile Apocalipsei și actualitatea lor. În planurile sale de revigorare a ortodoxiei, mitropolitul îl aduce la Sibiu, la un moment dat, pe parcursul anului 1943, și pe Petrache Lupu de la Maglavit. Dar ciobanul modest la minte și la vorbire nu reușește să atragă prea multă lume. Atunci, ierarhul recurge la popularitatea în creștere a lui Arsenie Boca, organizând, în anii din urmă ai războiului și în ciuda prieteniei arătate cândva lui Antonescu, o serie de așa-numite *misiuni* religioase în cadrul unei campanii de catehizare ortodoxă cu substrat antigerman.

Ca filoenglez, mitropolitul privește acum cu ochi critici dezastrul în care fusese târâtă România și încurajează subtil colaborarea cu țările aliate (Franța, Marea Britanie, Statele Unite, Uniunea Sovietică etc.) împotriva puterilor Axei (Germania, Italia, Japonia). Programul „misiunilor“ e anunțat din timp în publicațiile Mitropoliei Ardealului și ale organizației Oastea Domnului.

De-a dreapta lui Dumnezeu

La Săliștea Sibiului are loc, la începutul anului 1944, un mare praznic la care vin credincioși din tot sudul Ardealului. Biserica se dovedește neîncăpătoare. E nevoie de folosirea unui megafon pentru ca predica să fie auzită până în curte, unde se înghesuie mii de „ostași ai Domnului“ și țărani veniți din satele apropiate. După liturghia slujită de un sobor de preoți, ia cuvântul conducătorul de atunci al Oastei Domnului, preotul Gheorghe Secaș. Apoi vorbește Arsenie Boca.

Un martor ocular va consemna că, timp de o oră, Boca „a ținut pe ascultători ațintiți asupra marilor adevăruri ale Cuvântului lui Dumnezeu, grăite de proroci pentru zilele noastre“[1]. Predicile sale se adresează deopotrivă unui public deprins cu versiunile folclorice ale credinței și credincioșilor instruiți, preocupați de marile întrebări ale creștinismului și de ideile autorilor moderni. Heidegger, Pascal, Hegel, Giovanni Papini, Paul-Louis Couchoud, Dumitru Stăniloae sunt citați sau interpretați din perspectiva Evangheliilor, laolaltă cu Părinți intelectuali ai Bisericii, precum Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz sau Ioan Hrisostomul.

La întrunirea de la Săliște, după prânz, are loc un program de cântece religioase al Oastei Domnului și, „cu toate

1. ACNSAS, P 13928, f. 160.

că era hotărât să nu mai vorbească după masă, părintele Arsenie s-a urcat din nou în amvon și-a vorbit în chip îngeresc"[1]. Îi face vădită plăcere să capteze atenția publicului și o face cu artă. Are neîndoielnice talente actoricești și simte instinctiv că dramatismul comunicării garantează succesul.

Odată, la Sâmbăta, înainte de a-și începe predica, s-ar fi urcat pe o masă și ar fi declamat cu glas profetic: „Când Dumnezeu va judeca lumea, eu am să fiu de-a dreapta lui, și atunci ori vă sunt de folos, ori vă sunt acuzator!"[2] Puțini vor sesiza o subtilă undă de umor mănăstiresc în astfel de declarații megalomane. Dar poate că începe să se ia el însuși în serios pe măsură ce publicul îl învestește cu autoritatea unui sfânt în viață.

Turneul început la Săliște continuă în duminica următoare la catedrala din Sibiu, care devine loc de pelerinaj pentru „ostașii Domnului" și pentru toți cei ce vor să-l asculte pe Arsenie Boca. Una dintre spusele lui (o parafrază a cuvintelor lui Iisus) pune multă lume pe gânduri: „Iubiți pe preoți până-i mai aveți în mijlocul vostru, căci va veni o vreme când nu-i veți mai avea."[3]

Cei care urmăresc mersul evenimentelor și sunt la curent cu ateismul bolșevic și politica *tătucului* Stalin de desființare a mănăstirilor și dărâmare a bisericilor din Rusia înțeleg bine mesajul. Semnele că Germania pierde războiul sunt din ce în ce mai limpezi. Ca țară aliată, România condusă de mareșalul Antonescu se află pe marginea prăpastiei. Cu o lună în urmă, generalul Constantin Sănătescu scria: „Acum lumea este conștientă de nenorocirea ce se apropie de noi. Ziarele nu mai pot păcăli opinia publică. Îngrijorarea își face din ce în ce mai mult loc în sufletul fiecăruia."[4]

1. ACNSAS, *ibid.*
2. Ioan Cișmileanu, *op. cit.*, p. 125.
3. ACNSAS, *ibid.*, f. 161
4. *Jurnalul generalului Sănătescu,* Humanitas, București, 1993, p. 138.

Este 4 aprilie 1944. Peste munți, 250 de avioane anglo-americane lansează o ploaie de bombe asupra Bucureștiului, răspândind panică în instituții, în case și pe străzi. Capitala se scufundă în haos. Demnitarii regimului Antonescu se refugiază în casele de vacanță din provincie, în timp ce statul se prăbușește în norii groși de praf ce se ridică dintre ruine. Gara de Nord și atelierele CFR sunt lovite primele. Geamurile palatului regal se fac țăndări. Regele Mihai, aflat în legătură secretă cu Aliații, e încurajat să-l îndepărteze cât mai curând de la putere pe Ion Antonescu. Timp de încă o lună, bombardamentele continuă cu alte ținte strategice menite să slăbească armata germană: câmpurile petroliere și rafinăriile de la Ploiești și Câmpina, linii de cale ferată importante și poduri, uzina de avioane de la Brașov. Populația civilă e cu totul dezorientată: cei care ar ieși să salute venirea Aliaților se tem că vor fi loviți de bombe înainte să apuce să facă vreun semn de simpatie. În timp ce americanii și englezii distrug obiective germane de pe teritoriul României, rușii recuceresc Odesa și pătrund în Basarabia.

Profesorul lui Arsenie Boca, filogermanul Nichifor Crainic, tocmai s-a întors de la Berlin, unde, în locul conferinței academice pe care urma s-o țină, asistase la un bombardament al Aliaților asupra bibliotecii universitare de studii romanice. Revenit în țară, se adăpostește, ca mulți bucureșteni, în pivnița casei, de unde continuă să redacteze *Gândirea,* revistă finanțată și de mitropolitul Bălan al Ardealului. Apoi, în seara de 23 august, aude la radio mesajul regelui Mihai I, care anunță căderea regimului Antonescu și armistițiul încheiat de statul român cu Uniunea Sovietică.

Alături de Aliați, armata română începe eliberarea nordului Transilvaniei de sub ocupația maghiară. Guvernul de coaliție instalat în noaptea aceea preia puterea într-o situație politică și economică dezastruoasă. Crainic notează

în jurnal: „Coaliția liberal-țărănisto-socialistă-comunistă a găsit un stat dezorganizat, o armată sleită de puteri și un om care nu se bizuia decât pe rățoieli dictatoriale; Ion Antonescu, lipsit de prevedere politică, distrusese pe toți câți ar fi putut să-l susțină și menajase pe toți câți l-au distrus. O sancțiune mai dreaptă nici că se putea. [...] Regele i-a poruncit să încheie armistițiul. El s-a înfuriat, neadmițând tonul poruncitor al Maiestății Sale și amintindu-i că l-a făcut Suveran. Atunci Regele s-a retras, lăsându-l în mâna celor care pândeau să-l aresteze."[1]

A doua zi, înainte de a se retrage de pe teritoriul României, avioanele armatei germane bombardează, la rândul-le, capitala.

1. Nichifor Crainic, *op. cit.*, p. 433.

Rugăciunea inimii

Rușii încep să-și facă apariția prin satele și orașele României. Până la semnarea oficială a armistițiului, pe 12 septembrie, soldații sovietici atacă în haită, precum hoardele de tătari ale lui Genghis-Han, va scrie Ileana de Habsburg, fiica preferată a reginei Maria, care lucrează ca infirmieră la spitalul Crucii Roșii din Brașov și deschide un spital pentru răniți de război și la reședința ei de la Bran. „Soldații veneau pe jos, în căruțe, pe cai, în grupuri la întâmplare. Uneori erau mulți, alteori puțini, dar toți erau înarmați până în dinți cu arme moderne. Nu își făceau griji pentru hrană sau altele asemenea. Cu o simplitate înspăimântătoare și inumană își luau ceea ce doreau amenințând cu pistolul și împușcau oamenii cu acea lipsă totală de sentiment pe care un om normal o poate avea numai când trage într-o țintă de carton.“[1] Armata sovietică vânează soldați români pe care îi trimite cu sutele de mii în Rusia, ca prizonieri de război. Toamna acelui an o găsește pe principesa Ileana făcând naveta între Brașov și Bran, încercând să salveze din mâinile rușilor cele două spitale.

Nichifor Crainic se retrage la Sibiu. Ziarele apărute după 23 august îl numără printre „trădătorii poporului“, trecându-l

1. Ileana, Principesă de România, Arhiducesă de Austria, *Trăiesc din nou*, Humanitas, București, 2008, pp. 221–222.

în rândul fasciștilor legionari. Foști colegi de gazetărie cer acum să fie arestat. Ba chiar, în octombrie, un ziar anunță că ar fi fost deja arestat. Prietenii de altă dată, printre care și mitropolitul Nicolae Bălan, se leapădă de el. Îl mai ajută cu alimente și gazde sigure câțiva legionari.

Fostul lui student, Arsenie Boca, află de la Dumitru Stăniloae că se ascunde la Sibiu și îl vizitează în câteva rânduri. Orașul e ca sub asediu. Raziile sovieto-române îi caută mai cu seamă pe sași – socotiți naziști –, care sunt îmbarcați în vagoane de tren și trimiși la muncă silnică în minele de cărbuni din Ucraina. Ieșirile din oraș sunt supravegheate de patrule care verifică actele.

Însoțit de Arsenie Boca, Crainic se ascunde într-un camion care transportă brânzeturi și reușește să părăsească Sibiul. Într-un sat apropiat, pe cei doi îi așteaptă o căruță cu care pornesc spre Sâmbăta de Sus.

Înaintează în tăcere prin „scânteierea polară a zăpezii" și, când le apare în zare mănăstirea, fugarul își amintește de paragina în care se aflase până nu demult ctitoria lui Constantin Brâncoveanu. „O văzusem căzută în ruină cu pustiul în jurul ei. Zidurile abia mai susțineau o căciulă de pământ. E meritul lui Nicolae Bălan că a restaurat-o, dar clădirile noi pe care i le-a adăugat, în loc să o închidă în pătratul tradițional, sunt azvârlite la întâmplare. Călugărul cu care am sosit a transformat-o prin zelul său focos într-un imens loc de pelerinaj. Pentru aceasta el s-a luminat la București și s-a stilat la Muntele Athos. Pelerinii care sosesc cântând cu zăpada până la piept aduc ofrande enorme, cu care călugării hrănesc un cătun sărac de sub munte și un orfelinat din Sibiu." Pelerinii care sosesc cântând sunt, în cea mai mare parte, „ostașii Domnului".

Crainic e găzduit timp de câteva luni la Sâmbăta de Sus sub numele de *fratele Ioan*. Uneori, serile, verifică din punct de vedere literar primele părți din traducerea *Filocaliei*

făcută de Dumitru Stăniloae și transcrisă de fostul său student. Afară ninge. Drumurile sunt acoperite de nămeți. Chiliile sunt friguroase și se încălzesc greu. Camera de oaspeți din vila mitropolitului Bălan e locul cel mai călduros și mai plăcut din incinta mănăstirii. E „o cameră luminoasă, cu două paturi paralele acoperite cu cuverturi albe de mătase numite în partea locului straie. Pe masă, un paner cu o piramidă de mere roșii. [...] Mitropolitul n-avea să știe niciodată că i-am fost oaspete fără voie“[1].

În apartamentul tihnit al mitropolitului, profesorul de mistică citește, scrie articole și poezii și, convins că va fi arestat până la urmă, își pregătește apărarea în fața unui tribunal imaginar. Uneori, seara, îi explică fostului său student tehnica de stăpânire a minții elaborată de Ignațiu de Loyola, întemeietorul ordinului iezuit. „În calitatea lui de călugăr“, avea să-și amintească Nichifor Crainic, „fiind foarte curios să cunoască această metodă de viață spirituală, m-a rugat să i-o traduc și s-o comentez“.[2]

Exercițiile spirituale ale lui Ignațiu de Loyola reprezintă, de fapt, un îndrumar practic de cultivare a discernământului, de rugăciune și de acceptare senină a vieții de fiecare zi, structurat ca un fel de pelerinaj sufletesc pe parcursul a patru săptămâni. Prima săptămână e consacrată cercetării conștiinței, iar următoarele meditării vieții, morții și învierii lui Iisus. Dar Ignațiu nu exclude imaginația din viața credinciosului, ba chiar o pune la treabă în slujba rugăciunii, iar asta trebuie să-i fi plăcut călugărului de la Sâmbăta. Această carte, familiară și unora dintre foștii comandanți legionari, face parte, probabil, din biblioteca mitropolitului.

Într-una din serile liniștite de iarnă în care se discută și despre instalarea treptată a rușilor în România, și despre

1. Nichifor Crainic, *Memorii. Pribeag în țara mea*, Muzeul Literaturii Române, București, 1996, p. 45.
2. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 90.

soarta legionarilor ascunși în munții Făgărașului, vine vorba despre spitalul deschis la Bran de principesa Ileana. Piatra de temelie fusese sfințită în vară de mitropolitul Bălan, bine-cunoscut principesei de pe vremea când sponsoriza filiala din Sibiu a organizației americane de voluntariat creștin YMCA (Young Men's Christian Association), adusă în România de regina Maria și patronată de fiica ei. Cu ocazia sfințirii spitalului, Ileana se interesase de mișcarea spirituală începută de mitropolit la Sâmbăta de Sus și de monahul Arsenie care practica rugăciunea inimii.

Întâlnirea Ilenei cu Arsenie Boca avusese apoi loc, sub semnul inimii, la Bran, unde se păstra de câțiva ani, mutată de la Balcic, caseta cu inima reginei Maria, cea care, în timpul Primului Război Mondial, șezuse la căpătâiul răniților, îmbărbătându-i ca o mamă a tuturor, cum i se spunea. Spitalul nou înființat se numea chiar așa: Inima Reginei. În anii următori, până la sfârșitul lui 1947, vizitele lui Arsenie Boca la Bran și vizitele Ilenei la Sâmbăta se vor înteți.

Pe timpul șederii ei la mănăstire, principesa e cazată în apartamentul care-l găzduiește acum pe Nichifor Crainic. Ileana e cu un an mai mare decât Arsenie Boca, are 35 de ani, e căsătorită cu Anton de Habsburg și are șase copii. E o femeie frumoasă, pe chipul căreia se regăsesc trăsăturile reginei Maria. Ulterior, unii vor vedea în prietenia ei cu Arsenie Boca o secretă poveste de dragoste. Alții, o conspirație politico-religioasă. Iar alții o puternică legătură spirituală care va duce, mai târziu, la decizia Ilenei de a se dedica vieții monahale, devenind maica Alexandra.

În declarații făcute peste ani, Arsenie Boca va situa prima lui întâlnire cu domnița Ileana abia în 1947. Nichifor Crainic își amintește însă că vorbesc despre asta în iarna dintre anii 1944 și 1945, când el stătea ascuns la Sâmbăta de Sus.[1]

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 88.

De cele mai multe ori, Ileana va sosi la mănăstire cu mașina și, cu aprobarea mitropolitului Bălan, îl va lua pe Arsenie Boca la Bran pentru câteva zile, o săptămână sau mai mult. La castelul lăsat principesei prin testament de regina Maria, unde locuiește cu copiii și cu soțul ei, se țin conferințe religioase și culturale, au loc comunicări științifice pe teme terapeutice ale medicilor spitalului. La un moment dat, cineva face o prezentare despre *Faust* al lui Goethe, unul dintre textele de căpătâi ale antropozofiei lui Rudolf Steiner, care scrisese mai multe interpretări ezoterice ale celebrei piese de teatru.[1]

Poate că, în cadru restrâns, Arsenie Boca prezintă și el ședințe de hipnoză și de magnetoterapie. Preocuparea lui pentru ceea ce azi s-ar numi tratamente holistice, adică remedii naturiste aplicate trupului combinate cu remedii spirituale aplicate minții, prin sugestie, găsește printre medicii și farmaciștii de la Bran un public avizat și deschis oricăror inovații care ar suplini lipsa medicamentelor și a personalului medical.

Tânărul monah strălucește în acest mediu cultivat, sub privirile admirative ale principesei Ileana, care urmează lecții despre rugăciunea inimii. Arsenie Boca explică istoria și tehnica rugăciunii inimii, făcând trimiteri la Părinții Bisericii care au cultivat-o în mod special, precum Simeon Noul Teolog sau Grigorie Palama. Stăruind cu privirea sa albastră la rădăcina nasului fiecărei persoane din public, așa cum îl deprinseseră exercițiile de concentrare, Boca își dovedește forța de fascinație: prezența sa farmecă, domină, subjugă. În spațiul trăirii religioase, convertește.

Fără să-l numească explicit în amintirile ei pe călugărul de la Sâmbăta „ce practica rugăciunea inimii…“, principesa îi reproduce îndrumările. Printre rânduri, se citește

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 40–43.

căldura unei iubiri sublimate prin credință: „Când îmbrățișezi o persoană iubită, nu te gândești cum și de ce iubești – știi doar că iubești din toată inima. La fel se întâmplă când îl strângem spiritual pe Iisus Hristos la inima noastră. Dacă dăm atenție profunzimii și calității iubirii noastre înseamnă că suntem preocupați mai degrabă de propriile noastre reacții decât să ne oferim cu entuziasm și fără rezerve lui Iisus. *Gândește* rugăciunea în timp ce inspiri și expiri; calmează-ți atât mintea, cât și trupul, folosind bătaia inimii ca ritm. Nu căuta cuvinte, ci continuă să repeți Rugăciunea [Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul] sau doar numele lui Iisus cu dragoste și adorație. Asta e TOT! Curios – în atât de puțin ai mai mult decât totul!“[1]

O anecdotă păstrată de memoria orală spune că într-o vară, pe înserat, pe drumul de la Bran la Sâmbăta, mașina condusă de principesa Ileana, care-l ducea pe Arsenie Boca la mănăstire, ar fi rămas în pană. Cei doi ar fi petrecut noaptea pe câmp, la lumina stelelor și a unui foc de vreascuri. Coc cartofi și vorbesc despre viață, despre Dumnezeu, despre materie și spirit. La lumina focului, ochii lui Arsenie Boca scapără înrobitori.

Când îi povestește lui Nichifor Crainic despre spitalul de la Bran, Boca abia a întâlnit-o pe domnița Ileana. Nu zăbovesc mult asupra acestui subiect. Mai important acum este că profesorul lui, ideolog fascist și antisemit, fost ministru al propagandei în perioada dictaturii lui Ion Antonescu, trebuie să-și caute alt adăpost. Iscoade trimise la mănăstire pe urmele legionarilor îl pot oricând descoperi. Arsenie Boca însuși se află în atenția Siguranței din 1943, fiindcă a primit la spovedanie mai mulți legionari fugari.

Lucrurile se schimbă de la o zi la alta. Sute de mii de soldați sovietici sunt instalați acum pe teritoriul țării.

1. Ileana, Principesă de România, *op. cit.*, p. 385.

Armistițiul redă României Ardealul de Nord, trecut în granițele Ungariei prin tratatul de la Viena, dar, avea să scrie principesa Ileana, „ungurii din această provincie au văzut repede unde le stătea norocul. S-au alăturat imediat Partidului Comunist în număr foarte mare și s-au dat de partea rușilor, așa încât au putut să rămână la putere, iar românii au continuat să fie străini în propria lor țară. Era ca și cum un văl de tristețe se așternuse peste noi toți și, oricum am fi încercat să ne adaptăm circumstanțelor, presiunea era prea mare“[1].

Vestea că pe 11 februarie 1945 a fost semnat la Ialta, în Crimeea, un acord care plasa România în sfera de influență a Uniunii Sovietice desenează destul de limpede viitorul apropiat. Guvernul condus de generalul Nicolae Rădescu, fost aghiotant al reginei Maria și un apropiat al principesei Ileana, e silit să demisioneze. Pe 6 martie, Rusia impune României un guvern comunist condus de un avocat pe nume Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor.

În apartamentul mitropolitului de la Sâmbăta de Sus nu mai e timp de taifas. Lăsându-i în păstrare câteva obiecte personale, Nichifor Crainic își ia rămas-bun de la monahul Arsenie Boca. *Fratele Ioan* părăsește mănăstirea îmbrăcat în straie călugărești. În 1947 va fi închis la penitenciarul de la Aiud pentru 15 ani. Suferința crâncenă va face din el un colaborator al Securității.

---

1. Ileana, Principesă de România, *op. cit.*, p. 236.

Apostolul tinerilor

E primăvară, zilele s-au lungit și slujba vecerniei se ține în aer liber, în apropierea pădurii, cu sobor de preoți. Sunt de față femei din satele apropiate, țărani, învățători, studenți, elevi. Liniștea învăluită în parfum de tămâie și de brad de la sfârșitul slujbei e întreruptă deodată de câteva mașini. Din prima coboară prim-ministrul Petru Groza însoțit de agenți de pază și urmat de o ceată de susținători îngrijit îmbrăcați. Vizita unui înalt demnitar la mănăstirea *de protocol* din Ardeal trebuie să fi avut aprobarea mitropolitului Bălan, dacă nu e făcută chiar la invitația lui.

E drept, mitropolitul nu-i înghite nici pe ruși, nici pe comuniști, dar e uns cu toate alifiile și se pricepe să profite de pe urma oricărei situații. Ulterior se va încuscri cu Petru Groza. Ierarhul înțelege repede că, odată cu numirea unui nou patriarh în Rusia, puterea sovietică vizează înfrățirea Bisericii Ortodoxe cu Partidul Comunist prin reciprocă substituire de autoritate: comunismul devine o religie politică, iar credința o politică religioasă în slujba Partidului. Chiar dacă patriarhul Nicodim refuzase să participe la ceremonia de investitură a patriarhului Bisericii Ortodoxe Ruse, instalarea militarilor ruși în Ardealul de Nord presează Biserica să colaboreze cu noua putere.

Nicolae Bălan primește și administrează ajutoare trimise de Serviciul Mondial de Ajutorare a Bisericilor din

Statele Unite (Church World Service) pe vapoare care descarcă la Constanța alimente, îmbrăcăminte, medicamente, aparatură medicală, chiar și două mașini. Depozitează pentru zile negre partea care socotește că i se cuvine la reședința sa de la mănăstirea Sâmbăta de Sus.[1] Când se duce la București, în vreo audiență la Petru Groza, are grijă să-i pregătească un plocon pe măsură: patru miei, cinci kilograme de brânză de burduf și o putină cu lapte de oaie proaspăt...[2] Dacă guvernul lui Groza va merge pe urmele sovieticilor, care încep anihilarea greco-catolicilor în Ucraina, își spune el, puterea nou instalată în România poate fi utilă planurilor de asimilare a greco-catolicilor în numele etnicității Bisericii.

Încă din primii ani ai României Mari, mitropolitul Ardealului era de părere că, de vreme ce provinciile românești au devenit un singur stat și reprezintă un singur popor, ar trebui să aibă o singură Biserică, cea ortodoxă. Greco-catolicii și mai cu seamă prințul convertit la catolicism, Vladimir Ghika, socotesc, la rându-le, că în fața cotropirii sovietice și a comunizării unui popor latin, precum cel românesc, singura scăpare a Bisericii ar fi unirea cu Roma. Confruntați în scurt timp cu ateismul pragmatic de esență bolșevică, și unii, și alții se vor dovedi naivi.

La Sâmbăta de Sus, după ce dă mâna cu preoții, Groza așteaptă să se adune toată lumea în jurul lui și își începe cuvântarea spunând că se trage dintr-un tată preot ortodox. Apoi, după cum va consemna un martor ocular, „se adresează țăranilor cu vorbe atrăgătoare, amintindu-le că le-a dat pământ și, fiindcă nu au urmat urale, căci în regiunea noastră nimeni nu a primit pământ, își încearcă norocul adresându-se femeilor, spunând că, dacă va fi votat, va

1. ACNSAS, I 005331, vol. II, f. 203.
2. ACNSAS, I 005331, vol. I, f. 385.

aduce lucruri care să le facă mai frumoase. «Să ne-aduci bumbac, domnule», strigă o femeie, și toate celelalte s-au luat după ea, încât glasul lor acoperi pe al oratorului. «Vă aduc, numai să mă votați.» «Te votăm, domnule, numai să te ții de vorbă»". Groza își termină discursul îndemnând întreaga asistență să voteze Frontul Național Democrat.

Uralele femeilor îl însoțesc până la mașină sub privirile duhovnicului Boca: „Se uita la credincioasele sale, care se depărtau de altar uitând de Dumnezeu pentru o făgăduială de bumbac. Părea o cloșcă pe malul apei, privind cu deznădejde cum puii de rață se îndepărtează pe lac, fără să se mai uite înapoi."[1]

Arsenie Boca știe prea bine că mulțimea de țărani necăjiți care vine la mănăstire e ușor de amăgit. Precum evreii din Evanghelii obișnuiți de generații cu sclavia, oamenii așteaptă, pioși, o viață îndestulată presărată cu minuni și vindecări nesperate. Orice promisiune politică e luată în serios. Parcă degeaba le spusese : „Mă, mie mi-a dat Dumnezeu un dar pe care voi nu-l aveți, eu sunt văzător sufletește; voi sunteți văzători numai cu ochii, dar sufletul vostru e încărcat de toate relele!"[2]

Biserica viitorului se construiește însă din generațiile tinere și instruite. În vacanțele studenților, Boca ține la mănăstire un „ciclu de predări științifice" în care se regăsesc toate preocupările tinereții sale: mistica Părinților Bisericii, studiile de ocultism oriental, antropozofia, psihologia, anatomia omului, fiziologia și cercetările asupra funcționării creierului. Studenții veniți să-i asculte prelegerile trăiesc într-o lume dezrădăcinată de război, în care descoperirile științifice și proporțiile suferinței inumane aduse de război pun în cumpănă adevărurile de credință. Pe de

1. Ion Gavrilă Ogoreanu, *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. I, Ed. Marist, Baia Mare, 2009, pp. 24–25.
2. Ioan Cișmileanu, *op. cit.*, p. 89.

altă parte, fascinația față de fenomenele paranormale, de la vorbitul cu morții la prorociri, e mai vie ca oricând. Metoda de catehizare și evanghelizare a tineretului folosită de Arsenie Boca încearcă să pună ezoterismul, știința și medicina în slujba credinței creștine, într-o sinteză eclectică pe care i-ar fi plăcut, poate, s-o considere o formă de antropologie hristocentrică de inspirație steineriană.

Cărțile pe care le citează și din care extrage fragmente de comentat sunt desprinse din biblioteca propriilor preocupări și îl ajută să capteze atenția studențimii avide de cunoaștere, doritoare să descopere baze raționale pentru credința în Dumnezeu și o știință a sufletului. O listă aproximativă îi include, pe lângă Vechiul și Noul Testament și Patericul, pe Maxim Mărturisitorul (mistic bizantin și sfânt din secolul al VII-lea), Ioan Cassian (monah și sfânt din secolul al IV-lea), Chiril al Ierusalimului (teolog, patriarh al Ierusalimului, sfânt din secolul al IV-lea), Dumitru Stăniloae (care publicase recent una dintre cărțile sale de referință, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*), Stanislas de Guaita (scriitor specializat în ezoterism și ocultism), Allan Kardec (pedagog, inventatorul „științei“ spiritismului, autor al unei *Evanghelii conform spiritismului* și al unei *Geneze conform spiritismului*), Maxime Laignel-Lavastine (psihiatru și endocrinolog), Elena Blavatsky (întemeietoarea teozofiei), C.W. Leadbeater (teozof, discipol al Elenei Blavatsky și asociat al președintei Societății Teozofice, Annie Besant, militantă socialistă și pasionată indianistă), Théophile Alajouanine (neurolog francez care a studiat epilepsia și afazia). Din bibliografie mai fac parte Alexis Carell (chirurg și biolog laureat al premiului Nobel în 1912), Maurice Blondel (filozof catolic, promotor al „filozofiei acțiunii“), Nicolae Mărgineanu (psiholog, autorul *Psihologiei persoanei*), René Jeannel (biolog și entomolog, fondator împreună cu Emil Racoviță al Institutului de Speologie de la Cluj), Jean

Rostand (moralist, biolog și istoric al științelor, autorul unor studii asupra cromozomilor, eredității și sexualității, din care Arsenie Boca preia exemple și reprezentări grafice), Mihail Kernbach (medic legist, autorul unui volum intitulat *Spiritul științific și problemele fundamentale ale medicinei contemporane*), Maxence van der Meersch (scriitor catolic care în 1943 primește Marele Premiu al Academiei Franceze pentru romanul *Trupuri și suflete*, tradus în românește în 1944).[1]

Bun povestitor, Arsenie Boca împletește istorisirile biblice, povestirile din Pateric și pildele evanghelice cu exemple din scrieri contemporane și citate din autorii consacrați ai vremii. „Ocultiștii“ de orientare necreștină sunt citați pentru a fi combătuți, dar e limpede că lectura lor face din duhovnic un om avizat în domeniu.

În peisajul clerului ortodox de extracție rurală, modest educat și adesea ironizat în folclorul sătesc pentru slăbiciunea sa morală („să faci ce zice popa, nu ce face popa“), Arsenie Boca este o figură aparte, iar ascensiunea lui nu e străină de competiția cu un greu de egalat orator greco-catolic care vorbește pe limba tineretului. Grație popularității în rândul noilor generații, acesta e numit *episcopul tinerilor*.

Îl cheamă Ioan Suciu și e cu trei ani mai mare decât Boca. Studenții din București și Cluj îl caută neîncetat. Unul dintre ei, devenit mai apoi scriitor, își amintește, în termeni asemănători celor cu care e descris duhovnicul Arsenie, că l-a cunoscut pe Suciu „la vârsta căutărilor și anxietăților de tot felul. Mă apropiam de încheierea liceului și de răspântia opțiunii unui drum în viață. [...] Vlădica era el însuși un om tânăr, sub 40 de ani, iar înfățișarea sa fragilă, subțirică, asemenea unei figuri de Giacometti, era

---

1. Autori menționați în volumul Părintele Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, Ed. Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, Deva, 2006.

luminată de o blândețe cum nu mi-a mai fost dat să întâlnesc. Era un Sfânt Francisc fără antecedente, un sfânt născut pentru a fi mistuit în sfințenia lui. O flacără teribilă ardea în privirea și vorba sa. Îi simțeai dogoarea la simpla apropiere. Numai marii mistici trebuie că aveau forța de a transmite această combustie interioară, devenită verb, fascinație, atracție magnetică"[1]. Și Papa Pius XII are o preocupare constantă pentru tineri. Este considerat, la rându-i, un papă al tinerilor. Competiția confesională e deschisă și provocatoare.

Mitropolitul Bălan ține ca ortodoxia să aibă și ea un apostol al noilor generații în Ardeal. Numele lui este, desigur, Arsenie Boca.

1. Mircea Zaciu, „Vlădicul cel tânăr", în *Viața creștină*, nr. 12, iunie 1993, p. 1.

Predicile și conferințele de la Sâmbăta îi atrag pe tineri prin limbajul nou, direct, modern și folosirea frecventă a analogiilor între descoperirile științifice și miezul adânc al legilor lui Dumnezeu. Cearta dintre știință și religie e o falsă problemă, deopotrivă pentru un credincios autentic și pentru un adevărat spirit științific, le spune Arsenie Boca tinerilor, căci „a nu ști și a recunoaște aceasta nu e totdeauna o vinovăție – uneori e chiar o virtute; însă a ști puțin și a face gâlceavă că știi totul, asta e descalificare și rușine, și totdeauna o vinovăție"[1].

Duhovnicul explică studențimii venite la Sâmbăta că rădăcinile profunde ale păcatelor se găsesc în modul de funcționare a corpului. Vorbește despre impactul gândurilor asupra sistemelor neurologic și endocrin. Aflați la vârsta la care sunt expuși tentațiilor și încercați de clocotul pulsiunilor, tinerii care îl ascultă află în raționamentele lui logice și științific-mistice un sens și o practică de viață în acord cu învățăturile Bisericii. Ascultă fascinați lecții despre hormoni, despre sexualitate, despre cromozomi și descoperirile geneticii, despre ereditatea sănătoasă și ereditatea tarată, despre acordul dintre legile naturale descoperite de știință și legile revelate de Dumnezeu omului în Biblie.

---

1. *Cărarea Împărăției*, p. 233.

Arsenie Boca le aduce argumente științifice în favoarea abstinenței și a planificării familiale naturale, îi avertizează asupra ravagiilor pe care le fac dependențele de tot felul, de la alcool la sex: „De îndată ce viciul sau desfrânarea de orice fel și la orice vârstă – cazul e același – încleștează pe om, atunci țesuturile glandelor masculine sau feminine sunt peste măsură de mult solicitate și silite să furnizeze material extern și, prin urmare, nu mai pot secreta hormonii trebuitori în sânge. Se întâmplă adică un dezechilibru în mediul endocrin. Acest dezechilibru se răsfrânge asupra sistemului nervos în felul că celulele nervoase, nemaiavând agenții stimulatori cuveniți, degenerează, mai întâi funcțional, și insul respectiv începe să fie un fleșcăit; iar dacă desfrânarea continuă, celula nervoasă moare." În concluzie, „desfrânarea omoară milioane de celule nervoase".[1]

În perioada conferințelor pentru tineri din anii 1946–1948, Arsenie Boca ar fi început scrierea cuvântărilor și predicilor sale; volumul a fost redactat și publicat mult mai târziu de admiratorii lui sub titlul *Cărarea Împărăției*. Cărarea este calea cea strâmtă arătată de Iisus celor dispuși să meargă spre desăvârșirea spirituală și să se elibereze din lanțul suferințelor pământești. Vrăjmașii mântuirii sunt lumea, trupul și diavolul, dar pentru fiecare dintre ei există remedii: lumea, ca loc al plăcerilor, ispitelor, trădărilor și durerilor, se biruie prin răbdare, iertare și rugăciune; trupul se stăpânește prin osteneală, post și lepădare de sine; iar diavolul se combate prin numele lui Iisus, semnul crucii și smerenie. Pe cărarea cea strâmtă nu se poate păși fără o călăuză experimentată: duhovnicul.

Ascultarea cea bună de duhovnic este ilustrată, pe urmele Părinților Bisericii și în stilul lor alegoric, prin povestea regelui David și a prorocului Natan din Vechiul Testament.

1. *Cărarea Împărăției*, p. 245.

Iar exemplul de neascultare e redat, la fel, prin relația dintre regele Saul și prorocul Samuel. Cum Saul, amenințat de triburi rivale, apelează la un moment dat la o vrăjitoare ca să afle ce îi rezervă viitorul, Boca dedică un subcapitol al *Cărării...* unei teme foarte populare în epocă, deopotrivă la țară și la oraș: vorbitul cu morții, spiritismul.

Inspirându-se și citând dintr-o carte recent apărută în Franța: *Sciences occultes et déséquilibre mental* (Paris, Payot, 1944), scrisă de Philippe Encausse, francmason, ocultist, medic și hipnotizator (fiul lui Gérard Encausse, cunoscut sub numele celebru de Papus), Arsenie Boca aduce argumente deopotrivă psihologice, medicale și spirituale împotriva acestei practici considerate periculoase pentru echilibrul mintal al celor îndurerați de pierderea unei ființe dragi. *Cărarea Împărăției* va fi publicată, cum spuneam, mult mai târziu, în contextul unei polemici ecleziastice despre practicile mai puțin ortodoxe ale călugărului și al reabilitării sale postume. Nu se poate ști cu exactitate care era conținutul autentic al conferințelor ținute de Boca la Sâmbăta.

Mesajul lor general este că Dumnezeu îl cheamă pe om la trăirea vieții veșnice prin conștiință, prin cuvânt, prin necazuri, prin spaima de moarte, prin semne, prin chinurile de pe urmă și/sau prin Judecata finală. Războiul nevăzut cu duhurile, cu gândurile și cu păcatele trebuie dus cu încredere în Hristos și curaj. Și cum totul pleacă de la minte, căci credința e, în fond, o opțiune rațională, sunt explorate raporturile eredității cu spiritul în lumina descoperirilor științifice despre dependențele și emoțiile negative transmise de părinți copiilor și efectele lor asupra creierului și a sănătății. Tinerii află că cercetările științifice din domeniul geneticii, al endocrinologiei, neurologiei și psihologiei, corect interpretate, nu fac decât să confirme legile de conviețuire, sănătate socială și mintală și bună cuviință revelate de Dumnezeu profeților din Scriptură, precum și învățăturile

Bisericii despre înfrânare, cumpătare, iubire de semeni și de Dumnezeu.

Vacanțele spirituale de la Sâmbăta de Sus au mare succes în rândul studenților la teologie, filozofie, litere veniți de la București, Cluj sau Iași. Se pun întrebări, Arsenie Boca răspunde fiecăruia pe înțelesul lui. Aflată printre tinerii cuceriți de aceste prelegeri, o studentă va scrie mai târziu că duhovnicul „pentru fiecare era altul, după structura, educația și cerințele fiecăruia. Se identifica cu fiecare, ca să-l ajute să-și descifreze intenția divină ascunsă în destinul fiecăruia, fapt care la vârsta tinereții nu-l prea pricepe nimeni, sau întrebare pe care aproape nici un tânăr nu și-o pune…“[1]

Studenta care scrie aceste rânduri are 21 de ani. Urmează în paralel cursurile Facultăților de Teologie și de Filozofie. E mică de statură, iute la mânie și înzestrată cu vădite calități intelectuale. Ambițioasă și autoritară, e predispusă la puternice răbufniri emoționale. În primii ani de facultate își căutase un mentor. Era atașată de mai mulți profesori, printre care și Dumitru Stăniloae. Pe un alt preot profesor îl hărțuia sub pretextul preocupării față de academice controverse teologice, însoțindu-l frecvent pe drumul spre casă și declanșând o mică dramă familială. Lăsase unora impresia că e cam „dezechilibrată și anormală“. În orice caz, avusese față de câțiva profesori purtări socotite ca nepotrivite…[2]

Interesul acestei fete pentru „predările științifice“ de la Sâmbăta de Sus nu este pur intelectual. Venind la mănăstire, poartă cu ea suferința unei iubiri neîmpărtășite pentru un coleg de facultate cu un an mai mare. În primăvara anului 1947, cei doi se numără printre studenții veniți la mănăstire în căutarea unei îndrumări duhovnicești. „Eu îl

1. *Cărarea Împărăției*, p. 338.
2. ACNSAS, I 203645, vol. I, f. 1.

iubeam foarte sincer“, va mărturisi fata, „și din partea mea mă gândeam să mă căsătoresc cu el“, dar, „deși la început mă iubise și el, cu timpul el a început să mă respingă, eu totuși țineam la el și din această cauză am suferit mult“.[1] La un moment dat, la mănăstire, povestea ei de dragoste capătă accente dramatice.

E pauză de prânz. După masă, în timp ce tinerii care participă la conferințe se plimbă printre pomi respirând aerul proaspăt de munte, Arsenie Boca, Serafim Popescu, starețul mănăstirii, Dumitru Stăniloae, Zorica Lațcu (ulterior maica Teodosia), un general din București și alți câțiva vizitatori stau de vorbă în trapeză în tihna amiezii. Totuși atmosfera e încărcată. Cu toții sunt îngrijorați. Se discută situația politică și poziția oficială a Bisericii.

Ierarhii ardeleni sunt împărțiți: episcopul de Oradea, Nicolae Popovici, îndeamnă lumea la revoltă împotriva stăpânirii sovietice și a guvernului Groza, în timp ce mitropolitul Bălan caută să păstreze relații bune cu noua conducere. Anul începuse cu un val de arestări în rândul partidelor de opoziție. Apoi avusese loc vizita patriarhului Alexei I al Moscovei în România. După prigoana sovietică asupra Bisericii Greco-Catolice din Galiția răsăriteană, urmau măsuri drastice împotriva greco-catolicilor români. Pe ascuns, patriarhul Nicodim căuta să se înțeleagă cât mai bine cu catolicii, în speranța că o atitudine solidară ar salva Bisericile de la sovietizare și pieire.

Arsenie Boca le spunea și el tinerilor că „numai sila unei prigoane peste tot pământul împotriva creștinilor îi va hotărî să lase la o parte orice vrajbă confesională și să fie *una*, cum au fost la început“[2]. La mănăstirea Vladimirești se încerca, în secret, o sinteză confesională... Riscuri multe, șanse puține. Legionarii fugiți în Munții Făgărașului și cei

1. ACNSAS, P 001659, vol. III, f. 13.
2. *Cărarea Împărăției*, p. 123.

ascunși prin mănăstiri erau căutați zi și noapte... Nichifor Crainic fusese arestat. Ce era de făcut?

Discuția despre politică și starea Bisericilor e întreruptă deodată de țipete și agitație iscate în jurul iazului din curtea mănăstirii. Boca și ceilalți se reped afară, unde o mână de studenți o trag spre mal pe tânăra îndrăgostită, care amenință că se aruncă în apă ca să se sinucidă. „O exaltată!“ murmură neclintit Dumitru Stăniloae, care o cunoaște bine. Arsenie Boca intervine, liniștește spiritele și caută să înveselească atmosfera. Așezându-se pe o bancă, ar fi luat-o pe micuța studentă pe genunchii lui, ca pe un copil, și i-ar fi spus glume ca s-o îmbărbăteze și să-i alunge gândurile negre.[1]

Pentru el, întâlnirea lor este prilejul unui lung experiment psihologic și spiritual. Pentru ea, gândul că a atras atenția *Sfântului* care înflăcărează imaginația a nenumărate alte femei e, de bună seamă, consolator. Relația lor stârnește curând bârfe și gelozie. „Începuse să se comenteze“, își va aminti o altă studentă, că ea „ar fi în stare să-l acapareze pe pr. Arsenie în locul celui pierdut...“, adică al colegului de care era îndrăgostită.[2] Fapt e că fata își încredințează povestea și viața duhovnicului de la Sâmbăta de Sus.

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 124.
2. ACNSAS, *ibid.*

Julieta

În 1910, anul nașterii lui Arsenie Boca, pe scena Teatrului Național din București se jucase o comedie politică intitulată *Romeo și Julieta la Mizil*. Încă de la apariția în volum, în 1907, piesa fusese un bestseller. Autorul ei, George Ranetti, originar din târgușorul Mizil, din județul Prahova, era poet, ziarist și dramaturg, admirator și imitator al lui Caragiale.

Personajele comediei întruchipează în cheie parodică familiile rivale Capulet și Montague din piesa lui Shakespeare. Dom' Ghiță și conu' Naie fac parte din partide aflate unul la putere, iar celălalt în opoziție. Unul e liberal, celălalt conservator. Cum liberalii se află la putere, dom' Ghiță e primar la Mizil. Copiii lor, Veta (Zulietta) și Mișu (Romeo), se iubesc și vor să se căsătorească. Tații se împotrivesc din răsputeri. Într-o combinație de *Chirița în provincie* și *O scrisoare pierdută*, replicile savuroase ale personajelor, rostite într-o amestecătură de cuvinte cu iz franco-fanariot, descriu lumea provinciei regățene dinaintea României Mari:

Conu' Naie: Pre viul Dumnezeu! Căsătoria asta jamais nu se va face!
Mișu: Papa, te rog, ai milă!
Conu' Naie: *(implacabil, dar zdrobit)* Va-t-en! Lasă-mă-n pace!
Mișu: *(cu speranță)* E ultima ta vorbă?

Conu' Naie: Fărî apel!

Mișu: *(dramatic)* Atunți, în ale morții brațe tu singur mă arunți!

Conu' Naie: Des blagues, jeune homme!

Mișu: *(rătăcit)* Nu-i blagă, papa, nu-i niți o blagă; dacă nu iau pe Veta, o pui pe ea să-mi tragă un revolver în tâmplă și-i trag apoi și ei un glonț!... Mormântul nostru săpați-l sub un tei, cum zițe-n Eminescu, ca vântul când adie să scuture flori triste pe groapa țea pustie!

La rândul ei, Zulietta (Veta) amenință întâi că se duce la mănăstire, apoi că dă pe gât „un kil de vitriol". „Ca-n pesa lui SEXPIR", îndrăgostiții sunt gata să se sinucidă. Cedând unor amenințări atât de drastic nenegociabile și înduioșați de dragostea copiilor, tații hotărăsc să-și sacrifice opțiunile politice pe altarul iubirii tinerilor. Fără să știe unul de celălalt, recurg la formula traseismului politic: își schimbă partidele. Conu' Naie trece la liberali, iar dom' Ghiță părăsește primăria și pe liberali și se înscrie la conservatori. Iată-i, din nou, rivali!

Conu' Naie: D-un sfert de ceas sunt membru-n Partidul Liberal!

Dom' Ghiță: *(desperat)* Dar bine, coane Nae, acușa, momental, am dat și io depeșă pă cum ca să se știe la țentru că de astăzi mă las de premărie *(triumfător)* pe'n că mărit pe Veta!!

Conu' Naie: Vraiment?

Dom' Ghiță: Parol! Să mor! Și – ce mai turavura – acu-s conservator!

Dom' Ghiță: *(necăjit)* M-ai băgat mesa, nene! Vezi bine acușica poți să te umfli-n pene, 'mneata ești la putere și io sunt opozant, 'mneata iei primăria, și io... *(făcând gestul c-a rămas mofluz)*

Conu' Naie: C'est épatant! Donc, iarăși facem parte din tabere adverse![1]

Piesa se încheie cu cei doi bătând palma ca viitori cuscri. La Mizil, Romeo și Julieta au, prin urmare, o soartă fericită. Comitetul Teatrului Național premiază în 1910 piesa lui Ranetti, împreună cu cele mai bune producții ale recentelor stagiuni: dramele istorice *Apus de soare* și *Viforul* de Barbu Ștefănescu Delavrancea, piesele *Sanda* și *Chinul* de Alexandru Florescu, piesa într-un act *Jertfa* de Ion Miclescu și poemul *Carmen saeculare* de Dimitrie Anghel și Șt.O. Iosif. În zilele noastre, comedia *Romeo și Julieta la Mizil* dă încă numele unui festival anual de poezie și epigramă.

Hazul și popularitatea piesei de teatru revin în actualitate spre sfârșitul anului 1925. Anunțul prințului moștenitor Carol că renunță la drepturile de succesiune la tron de dragul amantei sale, Elena Lupescu, dă peste cap viața politică. Prim-ministrul liberal Ion I.C. Brătianu anunță alegeri locale pentru luna februarie a anului următor, an în care aveau loc și alegeri legislative. Campania electorală e în toi. De bunul ei mers și de desfășurarea scrutinului se ocupă, în bună măsură, jandarmii, care în localitățile rurale îndeplineau și rolul de polițiști însărcinați să asigure ordinea și să prevină obișnuitele încăierări între susținătorii partidelor rivale. În cadrul Ministerului de Interne, împreună cu Siguranța și Poliția, Jandarmeria era și o instituție responsabilă cu strângerea de informații. Așa se face că un ofițer de jandarmi din București este trimis să vegheze asupra organizării alegerilor la Slobozia, târg din județul Ialomița, unde se afla o garnizoană de jandarmi cu oarecare tradiție.

Căpitanul Traian Constantinescu și soția sa, Ecaterina, fac parte din mica burghezie înstărită a Bucureștilor. Sunt deprinși să iasă în lume, să meargă la spectacole, să fie la

1. George Ranetti, *Romeo și Julieta la Mizil*, Tipografia Curții Regale, București, 1907.

curent cu publicațiile populare ale vremii. La Slobozia, ei descind în lumea fostului fotograf de război Costică Acsinte, care tocmai deschide studioul Foto Splendid. E o lume de târgoveți, covrigari, țărani cu pielea arămie, cheflii, mici meseriași, învățători dedicați, circari, femei care țes covoare în războaie de lemn, lucrează la mașini de cusut Singer sau țin în poală grațioase mandoline, tineri veseli întinși pe iarbă la plajă, nuntași îmbrăcați în costume cu dungi, proaspăt croite, rapsozi populari desfășurând fuduli burduful acordeoanelor, jandarmi țanțoși călare, femei în port național sau cu coafuri și rochii cuminți, cu mâini delicate adunate în poală într-un gest de pudică apărare de obiectivul fotografului. În pozele de la Splendid figurile localnicilor au un aer serios și inocent, iar fotografiile sunt tot atâtea cărți de vizită ale târgului Sloboziei.

Poate că printre jandarmii anonimi fotografiați de Costică Acsinte se află și Traian Constantinescu. Una dintre nenumăratele femei din colecția fotografului ar putea fi soția lui, Ecaterina. Familia nu locuiește însă mult timp la Slobozia. Totuși, pe 3 octombrie 1925, aici i se nasc doi dintre cei patru copii: o fată și un băiat gemeni.

E greu de crezut că părinții lor nu cunosc povestea tragică a lui Romeo și a Julietei din piesa lui Shakespeare. Dar căpitanul Constantinescu este un om al datoriei și, în vâltoarea electorală din care iese învingător partidul generalului Averescu, comedia politică a lui Ranetti se potrivește mai bine vremurilor și locurilor decât drama lui Shakespeare. Luați de valul entuziasmelor teatral-electorale, părinții își botează gemenii Romeo și Julieta, nume rare în onomastica românească. Numele le vor fi părut deosebite, remarcabile și cultivate. Prin urmare, vrednice de copiii unui ofițer de jandarmi cu simpatii liberale. Ceilalți copii ai familiei Constantinescu se numesc Aurelian și Ligia.

Băieții vor urma cariera militară a tatălui. Fetele vor arăta înclinație spre religie. Educația cazonă a lui Traian

Constantinescu își pune amprenta asupra familiei, care funcționează ca o mică armată privată. Alegerile odată încheiate, îl așteaptă o misiune nouă la 80 de kilometri de Slobozia. De aceea, Romeo și Julieta Constantinescu nu-și vor aminti de Slobozia ca loc al copilăriei lor, ci de o altă localitate, unde mirosul de păpuriș și pește al Dunării se lasă adesea pătruns de un damf de scoici și alge dinspre Marea Neagră.

În anii colonizării cu populație română și aromână a Dobrogei de sud (Cadrilaterul), trenurile dinspre București spre Constanța, care străbăteau podul de fier Carol I, duceau jandarmi însărcinați să domolească violențele iscate între bulgari și aromânii strămutați din Macedonia în Cadrilater. Avariat în timpul Primului Război Mondial, podul a fost refăcut și, în anii copilăriei gemenilor, au loc lucrări de modernizare. Jandarmeria dă o mână de ajutor. Comandantul Jandarmeriei, șeful lui Constantinescu, este generalul Constantin Dumitrescu (tatăl lui Puiu Dumitrescu, secretarul regelui Carol II). El administrează o fermă agricolă model în comuna apropiată, Dorobanțu. Familia Constantinescu se bucură, prin urmare, de conexiuni politice la nivel înalt.

Călări, în trăsură sau pe jos, jandarmii veghează asupra târgului Cernavodei, aflat în plină dezvoltare: rafinăria de petrol Columbia, construită de un investitor străin, produce pe an în jur de 10 000 de vagoane de derivate din petrol, fabricile de var, ciment, cărămidă, țiglă și șuruburi atrag muncitori din toată regiunea, podgoriile de la Sarica și industria vinului înfloresc, navele și barjele care transportă țițeiul și produsele petroliere pe Dunăre varsă la mal nenumărați marinari care-și cheltuiesc banii în cârciumile și prăvăliile din apropierea portului. Undeva, pe o stradă pietruită din acest orășel pestriț, populat de țărani, pescari, viticultori, petroliști și muncitori, într-o casă încăpătoare, potrivită cu rangul tatălui, locuiește familia ofițerului trimis în misiune de la Slobozia.

Iarna, o hărmălaie nemaipomenită de copii cu sănii ia cu asalt dealurile din împrejurimi, preschimbate în derdelușuri. Printre ei, mica Julieta, fratele ei geamăn, ceilalți frați, copiii vecinilor. Copilăria la Cernavodă rămâne o amintire dragă despre care, mai târziu, Julieta îi va povesti duhovnicului ei, cu 15 ani mai mare decât ea. Iar când el va ajunge fără voie la Cernavodă, ca s-o liniștească în privința situației lui, îi va scrie la începutul unei cărți poștale: „Stabilit sănătos în Cernavodă, locul întâmplării tale cu săniuța."[1] Numai ei doi știu despre ce întâmplare era vorba.

Julieta urmează primele trei clase primare la școala din târgul de pe malul Dunării. E isteață și cu oarecare înclinație spre purtări autoritare. Acasă crește printre cărți. Când află oare dubla origine a numelui ei: în piesa tragică a lui Shakespeare și în comedia politică a lui Ranetti? Mai devreme sau mai târziu, va descoperi că numele ascunde un amestec tulburător de inocență și tragism (Julieta), de parodie și cinism (Zulietta), precum și destinul unei fete care suferă din dragoste. Odată reveniți la București, părinții „ca să mă dea la școală, au trebuit să-și vândă biblioteca", scrie ea mai târziu.[2]

Întoarcerea familiei la București are loc într-un moment neprielnic: după îndepărtarea de la palat a lui Puiu Dumitrescu, secretarul regelui, fire ascunse și cariere întrețesute schimbă destinele. În mai 1935, tatăl lui Puiu, șeful ofițerului Constantinescu, e arestat și condamnat la cinci ani de închisoare pentru afaceri dubioase pe spezele armatei. Moare la scurt timp după încarcerare. În același an, tatăl Julietei, odată revenit cu familia în capitală, se pensionează. Să fi fost un mod onorabil și prudent de a se retrage după condamnarea șefului său? Era implicat în afacerile lui Dumitrescu?

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. III, f. 132.
2. ACNSAS, I 203645, f. 23.

Julieta are 10 ani. Din pricina acestei întorsături abrupte în cariera tatălui ei, care readuce familia la București, fata termină clasa a patra la școala primară Sf. Ioan Moși, apoi urmează Liceul de fete Regina Maria (aflat în clădirea actualei Facultăți de Geologie și Geofizică din cadrul Universității București).

Tatăl și fratele ei cel mare, Aurelian, se numărau printre ofițerii în rezervă concentrați pe frontul antonescian și însărcinați cu trierea și evacuarea evreilor din București. Aurelian avea grad de maior. Antisemiți convinși, tatăl și fiul erau cunoscuți pentru brutalitățile și cruzimile la care s-au dedat fie pe front, fie în capitală, când i-au evacuat pe evrei din casele lor.[1] Fratele geamăn, Romeo, simpatizant legionar, va alege și el cariera miliară, pe urmele tatălui și fratelui său mai mare.

În plină epocă marcată, pe de-o parte, de grozăviile și cruzimile războiului și, pe de altă parte, de misticismul popular creat în jurul lui Petrache Lupu și de activismul religios al mișcării legionare, care împletește religia cu politica, Julieta urmează Facultatea de Teologie și, în paralel, Facultatea de Filozofie. Frecventează cursurile ținute de Nichifor Crainic și Dumitru Stăniloae. Mică de statură, zvârlugă, la vârsta studenției pare o femeie în miniatură. Ambiția ei nemăsurată și forța de dominație sunt cu atât mai greu de intuit pentru cei care o socotesc o făptură fragilă și vulnerabilă.

În 1947, când, în curtea mănăstirii de la Sâmbăta de Sus, Arsenie Boca o consolează părintește, încercând să-i potolească disperarea și să-i îndepărteze gândul sinuciderii, nimeni nu bănuiește că perseverența acestei fete va transforma nefericirea amoroasă în avânt religios și va marca pentru totdeauna viața celui care îi devine duhovnic.

1. ACNSAS, I 203645, vol. I, ff. 4–5.

Vremuri tulburi

La București se petrec evenimente grave. Cursul istoriei se schimbă. Se zvonește că simpatizanții regimului Antonescu, printre care se numără mulți preoți, urmează să fie arestați. Partidul Național-Țărănesc a fost dizolvat. Iuliu Maniu este judecat și condamnat la muncă silnică pe viață.

În starea de agitație și depresie în care se află, Julieta nu poate fi lăsată de capul ei. Arsenie Boca o însoțește de la Sâmbăta la Sibiu, în trăsura pusă la dispoziția mănăstirii de mitropolitul Bălan, și de la Sibiu în capitală, cu trenul. Pe drum încearcă să-i abată atenția de la suferințele dragostei neîmpărtășite, atrăgând-o, cu delicatețe și umor, în câmpul interpretărilor teologice și al pildelor biblice. Frații și tatăl ei se află și ei, ca simpatizanți legionari, în vizorul puterii comuniste. Până la urmă, Traian Constantinescu va deveni, la pensie, vânzător de bilete LOTO, iar frații vor colabora sporadic cu Securitatea.

Duhovnicul și fata îl caută la București pe iubitul ei. Îl cheamă Nicolae Bordașiu și, fiind student la teologie, ar trebui să locuiască la internatul Radu Vodă. Dar Bordașiu e de negăsit. Se pare că a părăsit capitala și s-ar ascunde fie acasă, la părinți, în satul Sabolciu de lângă Oradea, fie la niște rude din Oradea. Duhovnicul îi promite însă tinerei îndrăgostite că vor continua să-l caute și că, treptat, lucrurile se vor așeza în matca lor firească. Ea să-și vadă liniștită

de învățătură și să se înscrie la un doctorat în teologie. Între timp, el are treburi la Patriarhie, unde se află mitropolitul Bălan.

Pe Dealul Patriarhiei e un du-te–vino continuu. De câteva luni circulă zvonuri despre schimbări importante la vârful Bisericii. Se pregătește înscăunarea unui nou mitropolit al Moldovei în locul lui Irineu Mihălcescu, anticomunist fervent. În absența patriarhului Nicodim și sub președinția mitropolitului Bălan al Ardealului, care, alunecos și șantajabil, se pusese la dispoziția noii puteri, Colegiul Electoral Bisericesc îl alege arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei pe un fost preot de mir, Justinian Marina. În 1944 Marina îl ascunsese de agenții Siguranței pe viitorul secretar general al Partidului Comunist Român, Gheorghe Gheorghiu-Dej, evadat de la pușcăria din Târgu Jiu. Cariera lui ecleziastică e asigurată.

Arsenie Boca se întoarce la Sâmbăta împreună, poate, cu mitropolitul Bălan. N-ar bănui că peste câteva luni, la începutul anului 1948, patriarhul Nicodim va muri pe neașteptate. Unii vor spune că a fost otrăvit de foști colegi francmasoni. Justinian Marina devine astfel patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Imediat, lansează ideea unirii Bisericilor Ortodoxă și Greco-Catolică, după modelul aplicat de sovietici în Ucraina. Decizia de interzicere a Bisericii Greco-Catolice fusese deja luată. Desființarea ei se înfăptuiește în trepte, pe baza unui simulacru de unire frățească: în luna mai, mitropolitul Bălan face un „călduros“ apel la unificare; în august, sub directa îndrumare a Comitetului Central al Partidului Comunist, începe acțiunea de trecere forțată la ortodoxie a credincioșilor din localitățile cu populație greco-catolică.

În vara aceea, la Sâmbăta nu se mai țin conferințe pentru tineri. Siguranța cercetează activitatea mănăstirilor, socotite focare periculoase de răspândire a ideilor anticomuniste.

Arsenie Boca e anchetat la sediul Siguranței de la Făgăraș: e întrebat dacă face parte din mișcarea legionară, ce legionari a cunoscut, unde s-a aflat în timpul rebeliunii legionare din 1941, cu ce comandanți legionari s-a întâlnit, dacă la mănăstire s-au ținut întruniri legionare... Boca le explică anchetatorilor că datoria sa de preot este să primească orice om care îl caută pe Dumnezeu și că încercase, de fiecare dată, să-i determine pe legionarii care i se spovedeau „să arunce pistolul, răzbunarea, conspirația, subversivitatea, jurământul, reacționarismul tacit sau manifest față de stăpînirea constituită“, iar unii dintre ei chiar „au revenit la creștinismul care nu se ceartă cu stăpânirea“. Cum fusese la curent cu înțelegerea „în linie generală“ între comuniști și legionari, primise, într-adevăr, la mănăstire, ca frați începători, pe doi foști legionari: Grigore Glatcov și Gheorghe Apostol.

Ca să convingă autoritățile de buna sa credință, Arsenie Boca menționează că ceruse în repetate rânduri Jandarmeriei „un post fix de control, care să cruțe mănăstirea de implicații într-un domeniu neîngăduit“.[1] Într-una dintre declarațiile lui apare și o statistică a legionarilor care trecuseră pe la mănăstire cu prilejul unor pelerinaje: studenți, 100-200; profesori, 10-15; țărani, firește neidentificați, 1000-1500; intelectuali, funcționari, 500-600; muncitori, 400-500.[2] Printre profesori se numără Nicolae Pătrașcu, originar din Sâmbăta de Sus, secretar general al mișcării legionare și comandant al organizației de la Sibiu.

Ancheta continuă la Brașov până la sfârșitul verii, într-un sediu al Siguranței recunoscut pentru duritatea tratamentului aplicat deopotrivă arestaților și suspecților de subminare a autorității statului. Locul (în fapt o vilă din centrul orașului) se numea moara lui Kalusek, după numele

1. ACNSAS, I, 002637, vol. II, ff. 124–126.
2. ACNSAS, *ibid*,. ff. 110–111.

șefului Siguranței Regiunii Brașov, un torționar de o cruzime feroce. Pentru călugărul Arsenie, dormitul pe prici, mâncarea puțină și proastă, înghesuiala din celule nu sunt decât noi exerciții ascetice prin care își antrenează rezistența psihică și fizică și credința. Practică rugăciunea inimii și gândirea pozitivă. Îi îmbărbătează pe cei cu care împarte aceeași celulă. Nu există indicii că ar fi fost maltratat cu bestialitatea de care aveau parte de obicei arestații. Din lipsă de probe, e pus în libertate.

Întors la mănăstirea de la Sâmbăta de Sus, Boca are, potrivit informatorului local care raportează de la fața locului la sfârșitul lunii septembrie, o purtare exemplară: „În cursul acestei luni nu a fost observat ca să întrețină legături cu foști membri ai mișcării legionare și nici nu a mai fost observat ca să mai ocrotească prin incinta Mănăstirii astfel de elemente. Credem că aceasta se datorește faptului *căci* a fost reținut pentru aceste motive."[1]

În toamna aceea, după un decret de denunțare a Concordatului dintre statul român și Vatican, naționalizarea școlilor confesionale și o nouă lege a cultelor, care încredințează statului deciziile importante și numirile din cadrul cultelor religioase, ministrul de interne Teohari Georgescu, noul patriarh și mitropolitul Bălan al Ardealului organizează la Cluj un așa-zis sinod al unor clerici greco-catolici care cer în unanimitate adeziunea la ortodoxie. Apoi, la București, se redactează un act sinodal prin care 36 de preoți greco-catolici se declară preoți ortodocși. Discursurile ținute cu acest prilej de patriarhul Justinian și de mitropolitul Bălan sunt publicate în ziarul *Scânteia* din 3 octombrie 1948. Între 28 și 29 octombrie, episcopul tinerilor, Ioan Suciu, și ceilalți episcopi greco-catolici sunt arestați, iar pe 1 decembrie decretul 358 consfințește desființarea Bisericii Greco-Catolice.

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 248.

Printr-o decizie a Ministerului Cultelor, Arsenie Boca e mutat la o mănăstire din Episcopia Aradului, ca să contribuie la acțiunea de asimilare a credincioșilor uniți. Greco-catolic după tată, participă la operațiunile de aducere a enoriașilor și preoților greco-catolici rămași fără ierarhi în sânul Bisericii Ortodoxe. După unificarea forțată a celor două Biserici, mitropolitul Bălan îl conduce la Prislop, la 80 de kilometri de Sâmbăta de Sus, „pentru a prelua și administra mănăstirea care conform unificării bisericilor urmează a deveni un bun al bisericii ortodoxe“[1]. Face apoi drumuri dese la București și în județele ardelene ca să-l informeze pe patriarh asupra situației greco-catolicilor.

În noua lui muncă, Arsenie Boca se lovește de îndârjirea episcopului Oradei, care îi încurajează tacit pe greco-catolici. Fost profesor de teologie dogmatică la Facultatea de Teologie de la Sibiu pe vremea studenției lui Boca, Nicolae Popovici e cunoscut pentru curajul și statornicia cu care, în predici, memorii și acțiuni publice, se declară împotriva comunismului și a măsurilor abuzive luate de stat în privința Bisericilor. Arsenie Boca tratează chestiunea cu prudență...

1. ACNSAS, P 13928, f. 46.

Stareț la Prislop

Până la Crăciun au mai rămas câteva săptămâni. Nașterea Domnului îl găsește pe Arsenie Boca stareț al unei mănăstiri deocamdată pustii, care ascunde între zidurile ei o istorie străveche. Starețul privește în jur: o casă de piatră, câteva chilii, un foișor, un turn cu două clopote, biserica. Biserica îl are ca patron ocrotitor pe Sfântul Ioan Evanghelistul sau Teologul, iar ca hram Înălțarea Sfintei Cruci. E construită în stil bizantin, în formă de cruce. Din mijlocul brațelor crucii se ridică o cupolă octogonală cu opt ferestre. Altarul e boltit, iar iconostasul este făcut din lemn cioplit, decorat cu icoane înnegrite de fumul lumânărilor. În tinda bisericii, privirea lui atentă descoperă o lespede de piatră, cu o inscripție care e, de bună seamă, un epitaf:

Saphyra Moisini Ducis inclita filia tandem
Hoc posuit moriens flebile corpus humo
Keserio imprimis uxor dulcissima clausit
Lumina fit consors deinde Nisowski tua.
Si genus excutias nihil hac magne nobile
Sub transalpina tera valacha polo videt
Huic avus et genitor princeps; si caetera spectes
Hujus majestae virum Dacia utrumque genuit.
Tu quicunque vides Saphirae haec monumenta venuste
Saphira dic Saphir nomine digna fuit.[1]

1. V. Diecesa Lugojului, *Șematism istoric* publicat sub auspiciile P.S.S. DD Dr. Demetriu Radu, Episcop greco-catolic de Lugoj, 1903, p. 469.

Latina învățată la liceu și lecțiile vărului Vasile se dovedesc de folos. E un epitaf scris cu meșteșug, și călugărul îl deslușește treptat:

Safira, vestită fiică a voievodului Moise,
în această humă și-au lăsat, murind, trupul jelit.
Întâi lui Kesariu prea dulce soție,
după ce i-a închis acestuia pleoapele, ți-a fost ție, Nosowski.
De-i cercetezi neamul, un altul mai nobil ca al ei
sub cerul țării românești de peste munți nu se cunoaște.
Strămoș și părinte din neam princiar a avut, iar de te uiți la celelalte ale ei, Dacia îndurerată i-a născut și pe cei doi soți.
Tu, care vezi acest mormânt al frumoasei Safira,
spune că demnă fu Safira de numele safirului.

Cine să fie această Safira? În mica bibliotecă a mănăstirii se găsește un volum de documente vechi publicat în 1903. Istoricul mănăstirii, scris de un anume „canonic" (preot catolic) Ioan Boroș, începe astfel: „În valea cea minunată și clasică a Hațegului, în sânul munților din spre apusul acelui orășel vesel, într-o dumbrăvioară deschisă și spălată de apa cristalină a unui isvor bogat, se înalță în singurătate o bisericuță veche, vestind mărirea trecută a Mănăstirei dela Prislopul Silvașului."[1] Mănăstirea ar data de prin secolul al XIV-lea, dar timp de o sută și mai bine de ani din existența ei sunt pierduți în istoria amestecată a Ardealului. Abia în secolul al XVI-lea apare în acte numele Zamfirei (Safirei), „o Domnă mare și vestită" din neamul Basarabilor, căsătorită mai întâi cu un Ștefan Keseru de Gybarth cu care are doi fii, Ioan și Mihai, și apoi, rămasă văduvă, cu nobilul polon Stanislaw Nisowski, „de mare influință" la curtea reginei Izabela (Jagiello) și a regelui Ioan Zapolya și prieten cu Ștefan Báthory de Șimleu, principe al Transilvaniei. Safira primește de la rege domeniul pe care se află mănăstirea „în posesiune totală". Pune

1. *Ibid.*, p. 467.

o nouă temelie de piatră bisericii, împrejmuieşte cu zid mănăstirea şi îi dăruieşte preţioase veşminte şi obiecte liturgice, moşii, sate şi vii.

După moartea celui de-al doilea soţ, urmează o scurtă căsătorie nefericită şi apoi o pasiune târzie încheiată cu ceartă, scandal şi un proces de recuperare a darurilor făcute de Safira bărbatului care refuză s-o ia de soţie (în documentele vremii, procesul e cunoscut sub numele *Johannes Keserew versus Jowan Logoffeth de Zaz Sebes*). Safira se stinge în 1580 şi e îngropată sub piatra cu inscripţie latinească din biserica pe care o ia acum în stăpânire Arsenie Boca.

Noul stareţ se bucură că a plecat de la Sâmbăta. Mănăstirea devenise loc de întruniri şi de chefuri politico-religioase şi depozit de arme sovietice. Se gândeşte adesea la tinerii călugări rămaşi acolo. Ştie că îi duc dorul. Din când în când, mai primeşte veşti de la ei. Unul îi scrie, de pildă, că „după multe păţite, nu vă mai întreb de ce aţi plecat de la Sâmbăta, pentru că mi le-a dat Dumnezeu şi mie şi am ajuns ca să le simt pe toate în inimă. Nu ştiu cât oi putea rezista, pentru că-i simt slăbirea. Niciodată până în prezent nu mi-a venit gândul plecării din Mănăstire ca acum“[1]. Se referă oare călugărul – care scrie cu precauţie, ştiind că scrisorile pot fi citite şi de ochi străini – la patimile dezlănţuite ale mitropolitului Bălan? La colaborarea lui cu noua putere şi la transformarea mănăstirii în loc de vacanţă al conducerii Partidului? Tânărul călugăr pare un fiu duhovnicesc foarte apropiat de Boca de vreme ce, în epoca *tătucului* Stalin, i se adresează cu „tătucule“ şi „dragă tătucule“, cum îi plăcea şi mitropolitului Bălan să fie alintat de către iubiţii săi...[2]

Treptat, se află „din zvonuri“ că noul stareţ este un om sfânt şi că ar face minuni. Unii zic că ar avea puteri să

1. ACNSAS, I 002637, vol. III, f. 219.
2. ACNSAS, I 005331, vol. II, ff. 15–18.

prevadă viitorul. Alții cred că, prin puterea lui Dumnezeu, e înzestrat cu vederea păcatelor și „citirea“ oamenilor. S-ar recomanda el însuși ca doctor care tămăduiește prin puterea lui Dumnezeu. A păstrat din copilărie obiceiul de a cutreiera pădurea în căutare de ierburi de leac. Le culege, le separă rădăcinile de tulpini și de flori, pe fiecare după efectele lor vindecătoare, apoi le pune la uscat. Din altele prepară tincturi și alifii. Scrie un manual al plantelor tămăduitoare.

Mai spre primăvară, cum ultimii ani sunt secetoși, se aude că Arsenie Boca ar aduce ploaia prin rugăciuni deosebite. La mănăstire se pun în vânzare poze cu chipul lui.[1] Pe lângă cunoscuții de la București, Brașov, Făgăraș ori Sibiu, care îl cultivau la Sâmbăta, încep să vină la noua mănăstire ortodoxă și țărani greco-catolici din împrejurimile Hunedoarei. Din nou, femeile reprezintă principala forță care îl propulsează pe Arsenie în folclorul local ca sfânt făcător de minuni.

Direcția Generală a Securității Poporului, cu atribuții de poliție politică, fusese înființată cu câteva luni în urmă, în august 1948. Informatorul ei notează că, odată cu venirea lui Arsenie Boca la Prislop, „s-a creiat o atmosferă asemănătoare cu cea a lui Petrache Lupu, însă într-o măsură mică, iar Boca Arsenie a contribuit întotdeauna la extinderea acestei atmosfere“.[2] Se răspândise zvonul că la Prislop a venit un călugăr sfânt care vindecă bolnavii, „în urma cărui svon populația întunecată [sic!] a plecat de-acasă spre mănăstirea Prislop“.[3]

Boca stăpânește arta vindecării prin credință. În acest sens, chiar este un doctor al sufletelor capabil să le transmită celorlalți desăvârșita lui încredere în puterea lui

1. ACNSAS, P 13928, f. 36.
2. ACNSAS, *ibid*., f. 46.
3. ACNSAS, I 002637, vol. III, f. 75.

Dumnezeu. Din lecturile și exercițiile de concentrare și control al minții, reținuse că sugestia este eficientă numai dacă „magnetizatorul" e capabil să insufle această încredere prin modul de a vorbi, printr-o prezență puternică și prin capacitatea de a da speranță altora. Într-adevăr, sfaturile lui sunt ferme, cuvintele îi sunt impregnate de convingere și de autoritatea credinței în Hristos, gesturile îi sunt emblematice. Pune în slujba cauzei creștine tehnicile de sugestie și autosugestie prin care se pot trata „durerile de cap, durerile nervoase simțite prin brațe, picioare etc., constipația, palpitațiile, reumatismul, inflamațiile articulare, contractările membrelor, insomnia, neurastenia etc"[1]. Ba chiar obișnuiește să spună că, pe cel care se roagă, Dumnezeu îl poate face și nevăzut „în cazuri grele"...[2]

---

1. C.K. Nicolau, *op. cit.*, p. 84.
2. Preot Petru Vamvulescu, *Părintele Arsenie Boca. Mărturia mea*, Arad, 2012, p. 86.

Inspector mănăstiresc

Prislopul ține de Episcopia de Arad, condusă de un episcop anticomunist, Andrei Magieru, și miza aici e mult mai mare decât la Sâmbăta: noul stareț trebuie să-i convingă pe cei care până mai ieri participau cu miile la pelerinajele greco-catolice că au numai de câștigat dacă renunță la Biserica lor, proaspăt desființată de comuniști, și trec la ortodoxia ce încă supraviețuiește.

Eforturile lui Arsenie Boca la Prislop sunt apreciate de conducerea Bisericii. Se constatase însă că, după ierarhi, călugării și călugărițele din vechile congregații greco-catolice erau „elementele" cele mai îndărătnice în privința trecerii la ortodoxie. În primăvara anului 1949, patriarhul Justinian îi încredințează lui Boca funcția de inspector mănăstiresc și misiunea „de a merge la toate mănăstirile de femei greco-catolice din Ardeal, rămase încă nerevenite la ortodoxie de pe urma hotărârii din octombrie 1948". În această misiune era prevăzută și încercarea de a amesteca călugărițele de la mănăstirile greco-catolice cu călugărițele ortodoxe luate de la mănăstirile Bistrița – Vâlcea și Tudor Vladimirescu – Tecuci.[1]

Cum drumurile îl duc și la Oradea, avea să declare Boca mai târziu, la rugămintea Julietei le face o vizită părinților

1. ACNSAS, I 203645, vol. I, f. 118.

lui Bordașiu pentru „a discuta despre posibilitatea căsătoriei lui Bordașiu Nicolae, fiul preotului Bordașiu, cu Julieta Constantinescu“. Dar tatăl lui Bordașiu îi spune că nu știe unde se află fiul lui. „După ce am văzut că nu pot să rezolv nimic în privința Julietei, ne-am continuat misiunea în Beiuș și apoi am mers la București pentru ca să relatez patriarhului ce am rezolvat în misiunea încredințată și totodată vroiam să-mi continui drumul la Mănăstirea Tudor Vladimirescu din Tecuci.“[1]

Vestea că nici duhovnicul ei nu a reușit să dea de Bordașiu o aduce pe Julieta, din nou, în pragul disperării. „Eu, văzând tulburarea ei“, va spune Boca, „fiind în drum spre Mănăstirea Tudor Vladimirescu, cred că am invitat-o și pe ea să meargă cu mine“.[2] La mănăstirea dintre Tecuci și Galați, construită cu câțiva ani în urmă după vedeniile maicii Veronica, află că Bordașiu s-ar afla la Timișoara.

În vara anului 1949, când Arsenie Boca, îmbrăcat în haine civile, și Julieta se urcă în trenul care îi duce de la București la Timișoara, ei au aflat deja din ziare că tocmai avusese loc un proces, în jurul căruia propaganda comunistă făcea multă vâlvă ca să fie astfel descurajate orice alte tentative de rezistență față de noua orânduire. Între 21 și 25 iunie, tribunalul militar Timișoara judecase cele mai importante grupări de partizani din Banat. Ancheta fusese condusă de agentul sovietic Alexandru Nicolschi (Boris Grünberg), trimis în România și devenit subdirector general al Direcției Generale a Securității Poporului. Au fost condamnați la moarte prin împușcare cinci partizani din gruparea Spiru Blănaru, iar ceilalți au fost condamnați la muncă silnică pe viață sau muncă silnică între 15 și 20 de ani. Vor fi însă asasinați în închisoare. Dacă Nicolae Bordașiu, iubitul Julietei, urmărit și el de Securitate, se

1. ACNSAS, P 001659, vol. IV, ff. 13–16.
2. ACNSAS, *ibid.*

ascundea la Timișoara, atunci își riscă viața întâlnindu-se cu fosta lui colegă.

Odată ajunși în orașul care încă mai păstrează aerul cosmopolit și imperial dinaintea războiului, iau legătura cu un om de încredere care le mijlocește o întâlnire cu Bordașiu într-un parc. Duhovnicul îl abordează mai întâi cu blândețe, discutând despre „intimitățile care există între el și Julieta". Apoi discuția devine gravă. Boca îi aduce la cunoștință că fusese condamnat în contumacie la 20 de ani de muncă silnică. O căsătorie l-ar putea scoate, eventual, din starea de fugar. S-ar putea interveni pentru el pe lângă patriarh, dacă și el ar fi dispus să-i explice Preafericitului situația sa și dacă s-ar căsători cu Julieta, devenind preot de mir. Ajunși în acest punct al discuției, Bordașiu e mult mai preocupat de situația sa și de condamnare decât de căsătorie. Invocă pericolul în care se află, refuză căsătoria, se retrage, lăsând-o pe Julieta pradă deznădejdii.

Julieta amenință din nou că se sinucide. Arsenie Boca încearcă s-o liniștească, propunându-i să mai facă o încercare și, a doua zi dimineața, să meargă la gazda lui Bordașiu și să vorbească din nou cu el.[1] Întrevederea durează aproape două ore. Bordașiu nu cedează, Julieta izbucnește în plâns. Întâlnirea se soldează cu un nou eșec. Pe seară, de astă dată singur, Arsenie Boca se întâlnește a treia oară cu Bordașiu în speranța că o discuție între bărbați ar putea avea mai mulți sorți de izbândă.

Starea psihică a Julietei îl îngrijorează, îi spune el lui Bordașiu, încercând să-i stârnească măcar compasiunea față de nefericirea fetei. Îl avertizează că, surescitată cum e, ea l-ar putea chiar denunța autorităților. Într-o declarație ulterioară, Nicolae Bordașiu își va aminti că Arsenie Boca i-a reproșat că nu avusese „comportări bune față de

1. ACNSAS P, 001659, vol. IV, ff. 13–16.

Julieta“ și că o adusese „într-o stare sufletească deprimată, fapt pentru care a vrut să se sinucidă“.

De data asta, duhovnicul are și alte argumente: îi spune tânărului recunoscut în facultate pentru capacitatea sa intelectuală excepțională că Julieta e mai inteligentă decât el și că ar trebui să aprecieze acest lucru la justa lui valoare. Altfel spus, să se supună dorinței și hotărârii ei... Adaugă că „Julieta este pierdută și că el a renăscut-o din nou și trebuie să se îngrijească de ea“.[1] Tânărul nu se lasă însă intimidat, ba chiar își construiește răspunsul folosindu-se de argumentul preotului. „Cu toată insistența mea“, avea să declare Arsenie Boca, „Bordașiu a refuzat sub motivul că Julieta i-ar putea anula personalitatea dacă se va căsători cu ea“.[2] Adevărul e însă altul: Bordașiu iubește altă fată, cu care se va logodi peste câteva luni. Va reuși să stea ascuns în următorii ani, până în iulie 1955, când e prins și închis la penitenciarul Timișoara.

Pentru Arsenie Boca, eșecul Julietei este și o înfrângere personală: nimeni până la Bordașiu nu-i mai rezistase cu atâta îndărătnicie. De-acum încolo, la bine și la rău, Julieta nu se mai desparte de el. De la Timișoara iau trenul spre Sibiu și de la Sibiu ajung la Prislop, unde de câteva luni s-au adunat în jurul noului stareț câțiva frați doritori să devină monahi și un preot. Printre ei este și un fost legionar, Leonida Plămădeală, tuns mai târziu în monahism cu numele Antonie. Ulterior, va deveni ierarh al Bisericii Ortodoxe.

1. ACNSAS, I, 203645, vol. I, f. 93.
2. ACNSAS, P, 001659, vol. IV, ff. 13–16.

Julieta vizitează biserica mănăstirii Prislop. Participă la slujbe. Cercetează volumele rămase în bibliotecă după trecerea lăcașului în proprietatea Bisericii Ortodoxe. Descoperă mormântul ctitoriței Zamfira și află de la Arsenie Boca povestea acestei descendente catolice a Basarabilor, care în secolul al XVI-lea pusese temelie nouă mănăstirii românești arse cândva de ungurii calvini. Iată, venise vremea ca întreaga țară, nu numai Ardealul, să treacă la adevărata credință, cea a Bisericii Ortodoxe. Safira-Zamfira era un nume frumos și nobil, ce merita convertit la o nouă identitate confesională. Nu se înrolase și duhovnicul ei, greco-catolic după tată, în lupta pentru o singură Biserică și o singură credință?

Până la apariția Julietei la mănăstire, fusese de la sine înțeles că acolo prindea contur o obște de bărbați. Venirea ei schimbă însă toate planurile. În scurt timp, bărbații constată că fata nu se mai dă dusă de la Prislop și că Arsenie Boca studiază cu ea „toată ziua“, pregătind-o, probabil, pentru doctoratul în teologie la care se înscrisese. Plămădeală și un preot, Stelian Manolache, insistă pe lângă stareț că „nu se cuvine ca o fată să stea printre călugări și s-au certat pe această temă“.[1] De teamă să nu fie trimisă acasă,

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 99–100.

Julieta recurge din nou la singurul argument care nu dădea greș: „I-a spus călugărului Boca Arsenie că dacă o va alunga se va sinucide, fapt pentru care Boca Arsenie motiva față de noi reținerea ei în mănăstire.“[1]

Boca e convins că vălmășagul de emoții care o cuprind și suferința respingerii de către cel iubit o pot oricând împinge pe Julieta, altminteri cu un promițător potențial intelectual, la un păcat de moarte. Speră că studiile lui aprofundate de psihologie, autoritatea sa duhovnicească, capacitatea de sugestionare a firilor emotive, precum și cărțile de antropozofie despre vindecarea straturilor nevăzute ale ființei omului îl vor ajuta să deturneze treptat energiile sufletești ale tinerei de la obsesia erotică și gândul sinuciderii spre înzestrarea ei intelectuală și credința în Dumnezeu. Julieta este, în felul ei, o fugară: nu se înțelege cu părinții, are cunoștințe în lumea teologilor ortodocși de la București puși acum sub urmărire, ba chiar participase la câteva întruniri ale grupării de laici creștini Rugul Aprins, de la mănăstirea Antim, scoasă în afara legii cu mai puțin de doi ani în urmă. Cum să lase pe drumuri o fată de 24 de ani, o fiică duhovnicească, deșteaptă și citită, disperată din dragoste și aflată, poate, în vizorul Securității? „Păstorul cel bun își pune sufletul pentru oile sale.“

Arsenie Boca merge periodic la București ca să aducă la cunoștința patriarhului progresele făcute în misiunea sa privitoare la greco-catolici. Cu prilejul uneia dintre aceste călătorii, îl vizitează pe Dumitru Stăniloae. Îl bate gândul să transforme Prislopul în mănăstire de maici. În fond, dacă tot fusese însărcinat de patriarh să le amestece pe călugărițele greco-catolice cu cele ortodoxe, de ce n-ar face asta chiar la mănăstirea unde e stareț? Fie că fostul său profesor și al Julietei e la curent cu prezența ei la mănăstire, fie că

1. ACNSAS, *ibid.*

nu, Dumitru Stăniloae îl sfătuiește să renunțe la un asemenea proiect: „Părinte, fă o mănăstire de călugări“, i-ar fi spus. „Ar fi foarte binevenită acolo. Adună câțiva tineri buni, serioși și întemeiați acolo o mănăstire cu activitate duhovnicească, cu slujbe, predici, educație religioasă. Oamenii au nevoie de așa ceva. Legați-o și de o activitate intelectuală, pe lângă cea pastorală. Sigur se găsesc călugări care vor să se dedice studiului. Se pot face traduceri, mai există atâtea manuscrise neexplorate. Poate lua naștere acolo un centru cu adevărat important de care să-ți legi numele și o lucrare spirituală, de folos pentru toată țara.“ După această discuție, „Părintele Arsenie n-a mai revenit niciodată la noi“, avea să scrie fiica teologului.[1]

Ar fi putut s-o trimită pe Julieta la vreo mănăstire de maici din cele existente: la Bistrița ori la Tudor Vladimirescu. În disperarea ei isterică, fata transfera însă treptat asupra lui toate așteptările în privința unei existențe împlinite și refuza orice altă soluție. Julieta încercase „în nenumărate rânduri să se sinucidă, luând pastile în cantitate mare, iar cu o lamă de ras a încercat să-și taie vinele de la mână“.[2] Cum se temuse Bordașiu, era, poate, capabilă să anihileze personalitatea celui care s-ar fi încumetat să-i stea alături.

Fapt este că, în ciuda sfaturilor primite și a împotrivirii călugărilor, Arsenie Boca decide să facă la Prislop mănăstire de maici. Lipsit de timpuriu de afecțiunea maternă, se simte împăcat la gândul că are aproape o femeie deșteaptă, grijulie și devotată, care îi înțelege și îi împărtășește modul de viață. Experiența de la Sâmbăta îl învățase că într-o obște de bărbați supuși năbădăilor erotice ale mitropolitului Bălan sfințenia nu era ușor de atins.

Pe 8 mai e înscrisă în calendarele ortodoxe și greco-catolice ziua Sfântului Ioan Evanghelistul, patronul mănăstirii.

---

1. Lidia Stăniloae Ionescu, *op. cit.*, pp. 233-234.
2. ACNSAS, I 002637, vol. III, f. 12.

Ca totdeauna până atunci, și în 1950 vine lume în pelerinaj. Două-trei mii de persoane străbat 12 kilometri prin pădure, apoi comunele Silvașu de Jos și Silvașu de Sus și ajung în curtea largă a mănăstirii, de unde sunt îndrumate, în caz că rămân peste noapte, spre o sală mare, împodobită cu icoane și având două paturi comune largi, din scânduri lipite de pereți, de o parte și de alta: dormitorul oaspeților. Totul strălucește de curățenie.

Mănăstirea a fost recent văruită, s-a săpat și zidit o fântână nouă și s-a ridicat din piatră o clopotniță. Printre țărani circulă zvonul că la Prislop trăiește un preot călugăr care a vindecat o femeie de o boală necunoscută, că ghicește păcatele oamenilor, de exemplu că unul „a mâncat Miercurea de dulce, că altul a intrat cu țigările în buzunar în mănăstire și cu pistolul – că altul e necredincios și altele“, ceea ce face că „la diferitele sărbători oamenii pleacă spre locul cu omul cu minunile, zis sfânt“.[1]

Acum pelerinii se îndreaptă spre biserică. Liturghia se celebrează cu sobor de preoți în odăjdii strălucitoare. Mulți țărani nici nu vor fi băgat de seamă trecerea de la cultul catolic bizantin (greco-catolic) la cultul ortodox. Veșmintele sunt cam aceleași, tipicul aproape identic, durata ceremoniei la fel. În plus, e vorba de o sărbătoare aparte: la finalul liturghiei se anunță și aprobarea oficială de transformare a Prislopului în mănăstire de călugărițe. Obștea are deocamdată patru bărbați și 11 femei, toți tineri. Starețul Arsenie Boca nu a împlinit încă 40 de ani.

După slujbă, nenumărați pelerini îl caută „ca să schimbe o vorbă, să-l poată atinge, să-i sărute mâinile și reverenda. Influența acestuia asupra pelerinilor este de neînchipuit“, notează un martor ocular însărcinat cu supravegherea mănăstirii.[2]

---

1. ACNSAS, P 013928, f. 43.
2. ACNSAS, I 002637, f. 12.

Într-un raport destinat Securității se face o evaluare a credincioșilor care vin la Prislop: 80% ar fi femei și 20% bărbați. „În mare parte merg la această mănăstire oameni mai vârstnici și foarte rar, dacă se duc cu părinții, se duc și din tineret. De asemenea sunt duși mulți bolnavi de diferite boli la care le citește și se roagă pentru însănătoșirea acestora. Aproape sută la sută din cei care merg la mănăstire sunt țăranii săraci. În foarte mică măsură merg chiaburii sau din intelectuali. Muncitori vin foarte puțini, de la Călan sau Hunedoara."[1] Unii insistă pe lângă duhovnic „să le deschidă Cartea", adică să deschidă Biblia, să citească la întâmplare primul pasaj pe care îi cad ochii și să-l interpreteze ca pe o profeție pentru o situație anume de viață. Arsenie Boca obișnuiește să spună că el nu le deschide cartea, ci mintea...

De sărbătoarea Schimbării la Față, pe 6 august 1950, Julieta se călugărește. A renunțat la Nicolae Bordașiu pentru totdeauna. Se va numi maica Zamfira. Destinul ei onomastic continuă să-i joace feste: după ce purtase numele unui personaj și tragic (la Shakespeare), și comic (în piesa lui Ranetti), peste care plana o involuntară sugestie de incest de vreme ce pe fratele ei geamăn îl chema Romeo, acum, cu gândul să fie o vajnică apărătoare a ortodoxiei românești, preia numele unei femei dezamăgite în dragoste, care făcuse parte din înalta nobilime catolică a Ungariei...

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 293.

Reeducare

Când devin maici, femeile își dăruiesc zestrea mănăstirii. La Prislop, una dintre ele va dărui obștii o trăsură cu doi cai și o vacă.[1] Din pricina afluenței de pelerini, a bunurilor pe care și ei le aduc obștii și a faimei de sfânt a lui Arsenie Boca, Securitatea mobilizează informatori și provocatori. Direcțiunea Regională a Securității Poporului de la Sibiu cere Serviciului Județean de Securitate Deva, de care aparține mănăstirea, să fie trimise acolo „femei care se pretează a lua legături cu Boca Arsenie, precum și oameni de ai noștri bine instruiți, care vor apărea la mănăstire îmbrăcați în haine preoțești, țărănești sau [de] intelectuali și se vor da drept fugari din diferite regiuni îndepărtate".[2] Se caută și „elemente" din mănăstire care pot fi recrutate ca turnători. Conflictele nu întârzie să apară.

O candidată la călugărie cântă la un moment dat *Internaționala* cât o ține gura pe un deal din apropiere și apoi face un tărăboi nemaipomenit că e persecutată de duhovnicul mănăstirii. Maica Zamfira amenință că se sinucide dacă tânăra revoluționară nu e alungată din mănăstire. După cel de-al doilea pelerinaj anual tradițional la Prislop, de hramul bisericii, pe 14 septembrie (Înălțarea Sfintei Cruci), din ordinul Miliției din Hațeg se introduce la mănăstire o

1. ACNSAS, I 002637, vol. III, ff. 12–13.
2. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 318–319.

condică a pelerinilor, în care aceștia sunt obligați să-și scrie numele și confesiunea.

În primele zile ale începutului de an 1951, dealurile din jurul mănăstirii sunt acoperite de zăpadă. Până să geruiască viscolul zăpada, maicile, câțiva frați rămași la mănăstire și duhovnicul Arsenie au asudat făcând cărări în nămeții din preajma bisericii și pe drumurile de acces spre dormitorul pelerinilor și spre chilii. Anul care se încheiase adusese schimbări mari. Cu câteva luni în urmă, în octombrie, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române luase decizia de îndepărtare, prin pensionare forțată, a episcopului Nicolae Popovici de la Oradea, rivalul mitropolitului Bălan. Îl acuzaseră că sabotează unirea Bisericii Greco-Catolice cu cea Ortodoxă. Pe deasupra, un memoriu de 64 de pagini plin de critici, redactat de el și trimis Patriarhiei, Ministerului Cultelor și Președinției Consiliului de Miniștri, îl făcuse cu totul indezirabil. Fusese mutat la mănăstirea Cheia, unde era supravegheat zi și noapte. Se propunea alipirea Episcopiei Oradei la cea a Aradului.

În ultimul an, Popovici își întărise discursurile antisovietice și își intețise atacurile împotriva puterii comuniste, convins că o intervenție a aliaților occidentali în Europa de Est și un război cu rușii erau iminente. Într-o predică ținută cu patos, care adusese lacrimi în ochii credincioșilor, episcopul făcuse un rechizitoriu memorabil noului regim politic, spunând că nădăjduiește ca anii ce vor urma să aducă „slobozenie, iertare și mângâiere oamenilor care și-au pierdut moșiile, casele, libertatea și care au pierdut sufletele. Noi am dat și vom da ceea ce este al cezarului, dar nu vom lăsa să fie luate de la noi ceea ce este al lui Dumnezeu, vom da brațele de muncă, sudoarea noastră, averea și ultimul cojoc dacă e nevoie, dar credința și inimile noastre le vom păstra pentru Dumnezeu“[1].

1. ACNSAS, I 002629, vol. I, f. 71.

Acum, în primele săptămâni ale lui ianuarie 1951 și după îndepărtarea episcopului din funcție, Securitatea are iscoade peste tot. De la Sâmbăta vin vești că prietenii comuniști ai mitropolitului Bălan (al cărui nepot se căsătorise cu nepoata lui Petru Groza) fac popasuri dese la mănăstire, unde se petrece bine de sărbători. La Prislop s-a așternut liniștea.

După Sfântul Vasile, Bobotează și Sfântul Ion, călugărițele și-au reluat lucrul la războaiele de țesut din atelierul mănăstirii. Seara iau lecții de muzică bisericească de la Arsenie Boca și de la maica Zamfira. În șură, stiva de lemne pentru iarnă încă e înaltă, iar vitele și caii au fân îndestulător. Cămările sunt pline cu provizii de la ultimul pelerinaj. Iarna vin puțini pelerini. Uneori mănăstirea e împresurată de un suflu diafan și ritmic. Treptat, se preface în freamăt, vibrație, melodie. Atunci toată lumea se oprește o clipă din treburi să asculte flautul părintelui Arsenie. Biblioteca are peste 3000 de volume. În timpul iernii, lectura, traducerile, tâlcuirea textelor sfinte sunt tot atâtea forme de rugăciune.

În dimineața zilei de 16 ianuarie, când afară e încă întuneric, un scârțâit de bocanci pe zăpadă tulbură liniștea adâncă dintre noapte și zi. Zece inși îmbrăcați cu cojoace de piele năvălesc pe holuri și în chilii, izbind ușile de perete, strigând și înjurând. Călugărițele țipă înspăimântate. Se aprind în grabă lumânări.

Afară mijește de ziuă. Arsenie Boca e deja îmbrăcat de plecare. Pe el îl căutau. Călugărițelor nu li se dă nici o explicație. Când se face ziuă de-a binelea, totul pare un vis urât. La mănăstire începe o lungă perioadă de post și rugăciuni pentru ocrotirea și întoarcerea părintelui Arsenie.

Zamfira știe din auzite că motivul arestării ar fi fost că-l primiseră la mănăstire pe Antonie Plămădeală, condamnat ca legionar. Maica trimite vorbă cunoscuților de încredere că Arsenie Boca a fost ridicat de Securitate. Nu știe

unde l-au dus și pentru cât timp. Trimite apoi o scrisoare la Arad episcopului Magieru și alta, la București, patriarhului Justinian. Bântuită de cele mai negre temeri, îngrijorată că nu știe ce se întâmplă cu omul providențial al vieții ei, sub imperiul emoțiilor puternice iscate de arestare și cu dor de el, se semnează Zamfira *Mândrina*. Este, probabil, numele cu care duios-ironic o alintă Arsenie Boca, aducându-i aminte de demonii cu care are de luptat.

În mesajele adresate ierarhilor, Zamfira Mândrina se plânge că acțiunea Securității subminează misiunea primordială a mănăstirii: „Suntem tineri cu toții. Ne-am adunat aici, în ctitoria Sfântului Nicodim, ca să reaprindem Ortodoxia. Eram trei teologi [Boca, Zamfira și ieromonahul Dometie] conștienți de creștinismul și misiunea noastră. Pe maicile și surorile mănăstirii le creșteam în același creștinism luminat și izbutisem să facem să se simtă forța Ortodoxiei între uniți. Voiam, încetul cu încetul, să închegăm un stil de viață călugărească." E vorba, probabil, de o greșeală, mai scrie Zamfira, rezultată din absența unei bune informări, căci Antonie Plămădeală li se prezentase ca profesor de rusă la un liceu din Baia Mare și absolvent de teologie la Cluj, iar apoi fusese caterisit și plecase de la mănăstire. Rugându-i pe ierarhi să intervină pentru eliberarea lui Boca, Zamfira mai scrie că, fără duhovnic, „am rămas ca niște copii, începători în această viață, de care nu se mai interesează nimeni decît Dumnezeu, care ne mustră prin viața ucenicilor Sfinților din Sinaxarul fiecărei zile..."[1]

Pe anchetatorii Securității pare să-i intereseze nu numai cazul Plămădeală, ci și activitatea subversivă a fostului episcop de Oradea, Nicolae Popovici, bănuit că și-ar fi creat „o rețea de agenți și curieri printre călugări, rețea care până de curând a fost condusă de Arsenie Boca"[2]. Prin urmare,

1. ACNSAS, I 002637, vol. III, ff. 16–17.
2. ACNSAS, P 013928, f. 84.

trebuie aflat ce legături a avut Boca cu fostul episcop de când Popovici se află la Cheia, ce știe despre alți călugări apropiați de Popovici, dacă l-a vizitat sau știe cine îl vizitează pe ascuns...[1]

În timp ce curieri de încredere duc la destinație scrisorile Zamfirei și un grup de săteni se mobilizează să meargă la Patriarhie ca să pledeze cauza duhovnicului de la Prislop, Arsenie Boca se află deja la Centrul de Triere al Unităților de Muncă din comuna Tudor Vladimirescu. Cu un an în urmă, fuseseră înființate printr-un decret al Marii Adunări Naționale a R.P.R. așa-numite unități de muncă „pentru reeducarea elementelor dușmănoase Republicii Populare Române și în vederea pregătirii și încadrării lor pentru viața socială în condițiunile democrației populare și construirii socialismului..."[2]

Amenajarea coloniilor de muncă începuse în Dobrogea – declarată zonă de ocupație sovietică. Se construia un braț artificial al Dunării care să scurteze drumul vapoarelor spre Marea Neagră.

---

1. ACNSAS, *ibid.*, f. 129.

2. V. Alesandru Duțu *et al.*, *România: viața politică în documente, 1950*, Arhivele Naționale ale României, București, 2002.

La Canal

Pe peronul gării din Cernavodă – noroios, cenușiu, ruinat de sărăcia de după război – așteaptă soldați înarmați cu puști-mitralieră. Se face predarea cu proces-verbal și numărarea celor care urmează să fie distribuiți în coloniile de muncă presărate pe toată lungimea șantierului între Dunăre și mare. Arsenie Boca se încolonează alături de alți condamnați în rânduri de câte cinci și toți sunt escortați până la unitatea de muncă *Columbia*, numită astfel după societatea de prelucrare a petrolului deschisă la Cernavodă în perioada interbelică. E vorba, neîndoielnic, de numele istoric al Statelor Unite, deci de o firmă americană. Boca nu a văzut niciodată marea, iar acum e atât de aproape de ea! Un vânt șfichiuitor de ianuarie îngheață în aer mirosul sărat.

Unitățile de muncă sunt înconjurate cu sârmă ghimpată. Sunt conduse fie de deținuți de drept comun înrăiți, fie de foști legionari zeloși care vor să-și facă uitat trecutul și să câștige încrederea noilor autorități. Se doarme în barăci. În magazia cu unelte se află târnăcoape, lopeți și roabe. Cei proaspăt sosiți sunt instruiți asupra muncii pe care o au de făcut zilnic de-acum încolo. Locurile le sunt marcate cu var: așezați în linie dreaptă, la distanță de doi metri unul de celălalt, au normă fixă, trebuie să sape patru metri cubi de pământ pe care să-l transporte apoi cu roaba

la circa 350 de metri distanță. Mâinile li se învinețesc de frig pe mânerul cazmalelor.

Iar pe timp de vară, „cât cuprindeai cu ochii“, își va aminti un supraviețuitor, „vedeai numai oameni cu pielea goală, costelivi și sfrijiți, săpând, încărcând în roabe și împingând roabele în fugă.“[1] Se lucrează din zori și până noaptea târziu. Se moare pe capete de dizenterie sau de epuizare. În lunile de vară mulți mor din pricina insolației.

Arsenie Boca nu știe că vărul său, învățătorul Vasile Crucin din Buteni, petrecuse un an în lagărul de la Capul Midia din pricina unor cuvântări anticomuniste și se îmbolnăvise grav. Eliberat, va muri curând într-un spital din București.

În martie 1951, când Zamfira primește primele vești de la Arsenie Boca, experiența lui la Canal pare suportabilă. În orice caz, el se arată senin, deși e închis în cel mai neîndurător loc din gulagul românesc. Pesemne că nu vrea să-i îngrijoreze pe cei de la mănăstire, dar este și convins că o ființă evoluată spiritual trebuie să elimine cât mai mult din viața sa negativitatea.[2] Obișnuit să se supună unor exerciții ascetice severe, orice înăsprire a vieții i se pare un prilej binecuvântat de mortificare a trupului. Știe că tot ce scrie e citit și verificat și poate se amuză discret pe seama securiștilor, făcându-se că ia în serios reeducarea prin muncă silnică. Astfel, realitatea descrisă ulterior de supraviețuitori și aceea descrisă de Boca de la fața locului n-au aproape nimic în comun – una evocă un infern al macerării fizice și morale, cealaltă, o tabără de cercetași…

Dar experiența Canalului rămâne la fel de dură. În diminețile toride, fără nor, ale pustei dobrogene, când suflarea

---

1. Gheorghe Bâgu, *Mărturisiri din întuneric*, Ed. Tehnică, 1993, p. 122.

2. V. Rudolf Steiner, *Bazele ezoterismului*, Univers Enciclopedic, București, 2017.

mării abia dacă se mai simte, ani la rând, zi de zi, de la Cernavodă la Capul Midia, va răsuna cântecul reeducării acompaniat de pași grei, de marș: „La muncă, la muncă/ Pornim voioși la muncă/ Roaba e plină, alta să vină/ Dă-i zor și spor la muncă/ Aruncă pământul, aruncă."

Scrisoarea lui Arsenie Boca începe glumeț și tandru, cu o aluzie la episodul săniușului din copilăria Zamfirei:

„Stimată maică,

Stabilit sănătos în Cernavodă, locul întâmplării tale cu săniuța. Lucrez în bune condițiuni/am primit haine... mâncare suficientă. O deosebită voie bună. Îmi puteți scrie o c.p. pe lună cu 10 rânduri. Îmi puteți trimite lunar un pachet cu alimente în greutate de 6 kg: 2 kg slănină, usturoi, brânză, marmeladă, paste; [pe lângă] greutatea alimentelor, poate merge îmbrăcăminte în pachet separat, cât va fi. Acum: ciorapi de lână 2 per., subțiri 4, 2 ștergare, săpun de față și de ras, un rând de schimburi mai de lucru, batiste, o curea de pantaloni fie și de pânză și o traistă pe de-a umăr. La toți bine."[1]

În ziua în care primește aceste rânduri, Zamfira îi scrie din nou patriarhului, reproșându-i că nu a primit răspuns la scrisorile și memoriile anterioare despre soarta duhovnicului de la Prislop. De data asta se duce ea însăși la București să-i înmâneze lui Justinian o cerere de eliberare a lui Arsenie Boca, semnată de toți viețuitorii mănăstirii Prislop. Exagerând puțin proporțiile reacțiilor locale, îi sugerează patriarhului că reținerea lui Boca ar putea să stârnească o revoltă în rândul credincioșilor și că obștea călugărească de la Prislop e gata să-și urmeze duhovnicul la Canal... Justinian întreține îngrijorarea transmițând scrisoarea ministrului de interne Teohari Georgescu „cu rugămintea de a găsi o soluție pentru liniștirea spiritelor nu numai în sânul

1. ACNSAS, I 002637, vol. III, f. 100.

Mănăstirii, ci și în rândul credincioșilor din Transilvania, unde Arsenie are multe mii de adepți. [...] Dacă va fi lăsat arestat – noi putem să confirmăm anticipat că miile de credincioși – adepți ai lui Arsenie – vor porni spre Cernavodă“[1].

Supravegherea mănăstirii e întărită, sunt infiltrați informatori și recrutați colaboratori. La prima vizită pe care i-o face lui Boca la Cernavodă (îl va vizita lunar), Zamfira deprinde imediat strategia rezistenței pasive, a cărei deviză este „să te faci frate cu dracul până treci lacul“... La întoarcere, povestește că duhovnicul e foarte mulțumit de tratamentul de la Canal, ba chiar că ea „nu s-a așteptat să-l găsească într-o stare așa de bună“.[2] De fapt, el e cruțat de regimul aspru de muncă la care sunt supuși ceilalți deținuți: se ocupă cu întocmirea registrelor contabile ale unității de muncă de la Cernavodă.[3]

Veștile îmbucurătoare aduse periodic de Zamfira reușesc să stingă îngrijorările legate de reținerea lui Arsenie Boca. Numărul celor care vin la mănăstire de sărbători se împuținează.

În timpul șederii sale la Canal, Boca e dus la Constanța, unde i se cer informații despre relațiile lui cu episcopul Popovici. Declară că Popovici i-a fost profesor la Facultatea de Teologie de la Sibiu, că odată ce a devenit episcop îl vizitase o singură dată și că aflase despre caracterul reacționar al predicilor lui de la patriarh și de la angajați ai Patriarhiei. La un moment dat, prin cine știe ce ciudățenii și încurcături birocratice, dosarul lui Boca face obiectul unei anchete interne a Securității. Se interesează de el chiar șeful Direcției Generale a Securității Poporului, Gheorghe Pintilie (Timofei Bodnarenko). Se bănuiește că dosarul ar fi fost sustras, se

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. III, f. 16.
2. ACNSAS, *ibid.*, vol. II, f. 206.
3. V. Marius Vasileanu, *Altfel despre Părintele Arsenie Boca*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, p. 230.

constată apoi că filele ar fi fost renumerotate, că o pagină ar fi lipsit, că dosarul, până la urmă, ar fi fost recuperat din arhiva unităților de muncă...[1]

În timp ce Arsenie Boca e anchetat în legătură cu episcopul Popovici, în dosarul acestuia se adună un vraf de mărturii utile Securității. Printre ele apare relatarea făcută cu un an în urmă de un anume Anastase (de la grecescul *anástasis*, înviere, cel înviat), nume cu totul străin de preocupările angajaților poliției politice a vremii și care pare ales de un cunoscător al onomasticii creștine. Dincolo de tulburătoarea rezonanță Anastase (cunoscut și ca Anastasie) – Arsenie, primul nume este al unui mucenic creștin din secolul al VII-lea a cărui poveste reproduce, în filigran, povestea devenirii spirituale a lui Arsenie Boca.

Fiu al unui vrăjitor persan, Magundat (ulterior Anastasie) e inițiat de tatăl său în tainele magiei. Aflat în armată pe când perșii cuceresc Ierusalimul, el află despre Iisus Hristos și despre minunile făcute prin lemnul crucii pe care El fusese răstignit. Tânărul persan se convertește, se botează cu numele Anastasie, fiind înveșmântat în alb, precum catehumenii. Apoi se retrage timp de șapte ani într-o mănăstire cu regim de viață aspru. Este chinuit și ispitit însă de amintirea puterilor de vraci și de mag la care renunțase.

În urma unei vedenii, se simte chemat la martiriu și începe o campanie publică de defăimare a vrăjitoriilor chiar în rândul celor mai învățați persani care practicau magia. Oamenii simpli îl venerează, dar el se teme ca nu cumva devoțiunea lor exagerată să-l îndepărteze de Hristos. Este arestat, i se cere să renunțe măcar de formă la credința în Hristos, dar el refuză. Înainte de a fi condamnat și sugrumat, i se îngăduie să participe la o liturghie creștină pe 14 septembrie, ziua Înălțării Sfintei Cruci (hramul mănăstirii

1. ACNSAS, P 013928, f. 141.

Prislop), căci Crucea Răstignirii îi schimbase viața. Apoi, trupul său e aruncat la câini, dar câinii nu-l ating. Moaștele i-au devenit făcătoare de minuni. În calendarul ortodox e cunoscut sub numele de Sfântul Mucenic Anastasie Persul.[1]

„Sursa" cu numele Anastase dădea Securității, pe 25 mai 1950, informații despre gândurile episcopului Popovici pe care acesta i le împărtășise cu deplină încredere: „Episcopul Nicolae Popovici al Oradiei și-a exprimat convingerea că cel mai târziu până în luna septembrie 1950 actualul regim va fi înlocuit cu unul favorabil anglo-americanilor și că el personal intenționează să devină cu această ocazie patriarh. Pentru a deveni patriarh, Popovici a afirmat că este hotărât să provoace mereu autoritățile și Guvernul până când va fi închis, pentru a avea apoi în septembrie 1950 aureola de martir. Popovici a precizat că are nevoie de aceste câteva luni de închisoare pentru a se putea impune patriarh împotriva candidaților eventuali: Visarion Puiu, Tit Simedrea și Nifon Criveanu. În situația de fost deținut, el va putea reproșa lui Visarion Puiu faptul că s-a pus la adăpost în străinătate și că înclină spre catolicism și lui Tit Simedrea și Nifon Criveanu că nu au înțeles să activeze împotriva regimului."[2]

Dacă Anastase este, cumva, Arsenie Boca, așa cum ar indica-o coincidențele legate de acest nume, atunci călugărul se află la Canal fie pentru că nu a fost destul de convingător în informările de până atunci, fie ca să fie constrâns la o colaborare constantă cu Securitatea. Neclaritățile acestui episod îi dezorientează și pe securiștii însărcinați cu munca de teren și supravegherea mănăstirii: ei raportează

1. Pentru biografia și hagiografia Sf. Anastasie Persanul v. Carmela Vircillo Franklin, *The Latin Dossier of Anastasius the Persian*, Pontifical Institute of Medieval Studies, 2004.

2. ACNSAS, I 2669, vol. I, f. 132, *apud* George Enache, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, Nemira, 2005, p. 231.

ba că duhovnicul s-a întors la Prislop, ba că nu s-a întors, ba că cineva a vorbit cu el la mănăstire, ba că cel cu care s-a vorbit era altcineva...[1] Sunt relatate chiar și cazuri de vindecări făcute la întoarcerea de la Canal a călugărului... cu luni de zile înainte de „definitiva" sa întoarcere...[2]

Într-o declarație dată la Constanța pe 9 mai 1951, Boca își descrie situația juridică astfel: „pedepsit administrativ două luni, reținut la colonia de muncă Cernavodă"[3]. În mod oficial, se va întoarce de la Canal după mai bine de un an, în martie 1952.

Mai târziu va povesti că, aflat în colonia de muncă, ar fi presimțit moartea mamei lui, Creștina, și că se zvonise că a evadat, iar paznicii l-au căutat ca „să se convingă dacă este adevărat sau nu". În realitate, el nu evadase...[4] ci a fost găsit într-o stare vecină cu catalepsia. Dă astfel de înțeles că ar fi experimentat fenomenul cunoscut sub numele de bilocație: se afla în tabăra de muncă și, în același timp, ar fi fost prezent și la înmormântarea mamei sale.

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 307; vol. III, f. 96.
2. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 307.
3. ACNSAS, P 013928, f. 132.
4. ACNSAS, I 02710, ff. 12–13.

Împotriva „minunismului“

Prislop a devenit, cum spuneam, mănăstire de maici. Cei câțiva călugări, cu excepția călugărului preot Dometie (Stelian Manolache), își caută sălaș prin alte mănăstiri. Cu binecuvântare de la Arsenie Boca, Zamfira e unsă stareță.

În 1951, pe 14 septembrie, de sărbătoarea Sfintei Cruci, când se organizau, de obicei, mari pelerinaje, participarea este modestă: se strâng la mănăstire doar câteva sute de credincioși veniți din satele apropiate. Episcopului Magieru și altor ierarhi subordonați li se sugerează că e mai bine să nu participe la slujba ținută cu această ocazie. La sfârșitul liturghiei, maica Zamfira rostește o cuvântare despre semnificația crucii. În interpretarea ei, rezultată din evenimentele acelui an, crucea este un semn al supunerii civice prin care credincioșii sunt îndemnați „să dovedească că sunt buni creștini prin îndeplinirea tuturor sarcinilor ce le au ca cetățeni“ și „să se supună tuturor îndatoririlor cetățenești“.[1]

În culisele desfășurării pașnice și inofensive politic a sărbătorii hramului, mănăstirea trece prin nenumărate greutăți: alimentele sunt puține, gospodăria se întreține cu sacrificii mari, munca la războiul de țesut nu reușește să acopere cheltuielile curente, lemnele pentru iarnă lipsesc. Elanul credinței populare a fetelor venite să se

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 224–225.

călugărească face ravagii. Parcă se află într-o competiție pentru cea mai puternică vedenie. Se întrec în a-și povesti visele profetice și trăirile mistice.

Informat de Zamfira despre fervoarea cu care tinerele își interpretează visele, căutând să deslușească epifanii și minuni, Arsenie Boca le transmite de la Cernavodă că trebuie să se termine odată cu toate manifestările isterice legate de vise, vedenii și alte închipuiri, care lui îi aduseseră pe cap numai belele. Cine nu era apt de un creștinism luminat n-avea decât să plece în altă parte. Nu e un mesaj care să le bucure pe tinerele măicuțe cu modeste performanțe școlare.

În toamna aceea, episcopul Aradului anchetează la fața locului cazul răzvrătirii a două călugărițe cărora Zamfira le refuzase împărtășania fiindcă, neascultând porunca părintelui Arsenie, răspândeau zvonul că au fost vizitate în vis de profeții biblice. În chip de protest, una din ele încercase să se sinucidă cu vitriol. „Adepte ale vedeniilor și misticismului“, cele două călugărițe sunt trimise acasă. Când însă Securitatea îi cere episcopului să facă ordine la mănăstire, Magieru răspunde că „Boca le-a adus, el să le descurce“.[1]

Le descurcă sau nu, la întoarcerea de la Canal despărțirea lui Arsenie Boca de vremurile în care privirea lui pătrunzătoare, cuvintele cu tâlc și scrutarea păcatelor atrăgeau mii de credincioși la mănăstire pare definitivă. Cei care încă îl mai caută vor afla în curând că *sfântul* lor s-a schimbat.

Pe drumul de la Hațeg la Prislop se văd din ce în ce mai des grupuri de oameni cu ranițe și desagi. Unii sunt din satele Clujului, alții din Brașov sau din jurul Sibiului. E primăvară. A răsărit iarba și pomii au înmugurit. Călugărițele spală geamurile și scutură saltelele. Vestea că Arsenie Boca s-ar fi întors de la Canal se răspândește repede. Tot așa de repede se aude însă că duhovnicul trăiește retras

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 226.

și nu mai stă de vorbă cu nimeni. Stareța Zamfira îi legitimează pe toți nou-veniții și, celor care insistă să fie spovediți de Arsenie, le spune să apeleze la preoții din satele lor. Totuși, lumea continuă să vină la mănăstire, aducând daruri și alimente.

Unii îl văd pe Arsenie Boca de departe, altoind pomii în grădină, pictând sau reparând vreun gard. De îndată însă ce ar vrea să se apropie, maica Zamfira le aține calea și-i descoase despre rostul lor la mănăstire.

Începând cu anul 1952, vremurile miilor de pelerini care păreau să iasă din toate ungherele mănăstirii sunt de mult apuse. Numărul celor care frecventează Prislopul „s-a redus la *maximul*“, notează informatorul Securității.[1] Stareța îi descurajează de la sosire: predici și cuvântări nu se mai țin, părintele Arsenie nu vorbește cu nimeni. Potrivit instrucțiunilor primite de la Episcopie, participă la slujbele din biserică în calitate de cântăreț, și nu de preot. Când a venit ordinul că este oprit de la activitatea preoțească, duhovnicul ar fi strigat „în auzul tuturor“, într-o scenă de smerită revoltă: „Marș, păcătosule, la strană“, și-ar fi început să cânte în gura mare Psalmul 145, *Laudă, suflete al meu, pe Domnul…*[2]

Fusese adânc rănit că i se interzicea să mai fie preot. Ceea ce unii numeau „minunismul“ lui, adică preocuparea pentru latura miraculoasă a credinței, îi atrăsese sancțiuni deopotrivă politice și ecleziastice. Acum, de îndată ce se încheie slujba, se retrage în chilie. Vorbește mai degrabă cu autoritățile decât cu credincioșii. „A luat legătura cu toate organele puterii de stat“, informează agentul Securității[3], și, cum apare vreun pelerin suspect la Prislop,

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, f. 138.
2. Pr. Petru Vamvulescu, *op. cit.*, p. 66.
3. ACNSAS, *ibid.*, f. 270.

anunță Securitatea din Hațeg care vine imediat și-l verifică.[1] Călugărul preot Dometie devine indezirabil și e nevoit să părăsească Prislopul. Programul slujbelor se schimbă, astfel încât la ora 8 dimineața să fie deja încheiate. Arsenie Boca poartă acum, ca orice călugăr, obișnuita dulamă neagră. Când pictează, îmbracă pe deasupra un halat alb.

Părerile lui despre viața călugărească reies dintr-o scrisoare către episcopul Magieru. Ierarhul are de gând să întemeieze o obște ortodoxă la fosta mănăstire greco-catolică de la Geoagiu. E o inițiativă lăudabilă, îi scrie Boca, dar, cu experiența lui de la Sâmbăta și de la Prislop, ținând seama de celebritatea îndoielnică a vedeniilor de la mănăstirea Vladimirești și în lumina politicii de laicizare a statului, îi atrage atenția că de ridicat ziduri și de adunat oameni laolaltă nu e greu. Greu e să găsești creștini motivați și vocații autentice. Scrisoarea conține, printre rânduri, un rechizitoriu împotriva analfabetismului religios și a superstițiilor folclorice. Poate fi interpretată și ca un act de renegare a activității lui de făcător de minuni care nu se dăduse în lături de la nimic ca să atragă lumea înspre Biserică.

Textul a fost publicat de Zamfira mult mai târziu și are, implicit, tonul unei apărări postume. Este însă o radiografie lucidă și puțin măgulitoare a vieții călugărești, făcută cu argumentele vechilor discuții pe care Boca le purtase pe această temă cu Nichifor Crainic:

„Fără oameni îndeajuns formați, care să conducă cuminte ceea ce se adună la întâmplare, nu se ajunge decât la o situație decadentă. Iată câteva decadențe: Sărăcia, cu care uneori se începe o mănăstire, determină cerșetoria, umblatul cu «pantahuza» [din loc în loc, din casă-n casă, cu un registru], pretarea la slujbe pe rufărie, taxe pe slujbe – rușini. Din diferența de zestre pe care și-o aduce fiecare, se nasc în obște atitudini umilitoare, întâietăți nedrepte – destrămare

1. ACNSAS, *ibid.*, ff. 282–283.

sufletească. Oamenii din afară care ajută prin donații mai de seamă, ba și care n-ajută cu nimic, dacă nu li se are grija, încep să se amestece în treburile interne ale mănăstirii, să învrăjbească obștea și să se învrăjbească și între ei în afară – smintelile.

Sănătatea fizică a fiecărui ins în parte trebuie medical și dinainte știută. Aci e un punct gingaș, care nu mai trebuie neglijat. Nu pot fi primiți în această nevoință de o viață a sfaturilor evanghelice decât oameni perfect sănătoși cu plămânii, inima, dar mai ales cu sistemul nervos, sângele și glandele endocrine. Acestea din urmă, pricinuind oarecare jenă, rămân de obicei la voia întâmplării și pradă unei păreri cu totul pe dos, mai ales între femei, că încetarea mai devreme a unor funcții de natură endocrină ar fi o învrednicire, un preludiu al sfințeniei. De fapt e o tragedie care bate la ușă: dezorganizarea mintală în diferite grade, de unde înclinația spre exagerări, denaturări, habotnicii, închipuiri, năluciri – toate tulburări psihice din cauze netratate. De multe ori, «înclinația spre mănăstire» nu e de fapt o înclinație, ci o infirmitate de adaptare, din cauze organice sau din alte cauze. Adevărata chemare însă nu are nimic cu infirmitatea. Curajul de a alege liber acest mod de mântuire nu aruncă ponoase pe celălalt mod de mântuire, al familiei. Infirmii văd în mănăstire: vis, ușurare, litanie, ca să sfârșească în decepții și sminteli. Adevărații chemați văd limpede eroica nevoință a desăvârșirii, fără ispita sfințeniei.

De asemenea, e foarte bine să se știe de la început care e punctul de vedere al fiecărui ins asupra răului. Multe structuri psihice sunt pradă obsesiei răului, a păcatului, a diavolului, malahiei [masturbării] asupra trupului și osânditori ai familiei – obsesii și interpretări nesănătoase ca obiecte de cugetare, dovedind un climat nesănătos al minții sau ducând la el. Speriații aceștia se dedau de capul lor la nevoințe care le ruinează amândouă sănătățile – nu sunt de nici o treabă în mănăstiri. Iar dacă totuși sunt primiți,

sub influența structurii lor obștea poate ajunge pradă mâncătoriei, lucrăturilor, viciilor, [membrii obștii ajung] străini la trapeză și rugăciune, ba chiar dușmani. Infirmii se fixează pe îngustimi neesențiale creștinismului, ca de pildă pe amănunte de tipic, de calendar (stilismul), chiar de pravilă, îngustimi habotnice care au pricinuit Bisericii numai supărări.

Întotdeauna se găsesc viețuitori de mănăstire, dar foarte arareori se nasc povățuitorii: stareții și duhovnicii. Aceștia trebuie să fie minți luminate, [cu] vederi largi, buni cunoscători ai omului: limpezi în doctrină, îmbunătățiți în smerenie și iscusiți în dreapta socoteală și, pe deasupra, structuri cu o fericită îmbinare între iubire și autoritate. Din câte au ei de făcut pomenesc doar una: unificarea sufletească a obștii, ca toți să fie într-un cuget. E atât de anevoios lucrul acesta, dar și atât de mare, încât atrage prezența nevăzută a lui Iisus într-o atare obște. Iubirea de Dumnezeu și de oameni, într-o obște de un cuget, e ridicată de Noul Testament la valoarea de argument al existenței lui Dumnezeu. Aceasta este ultima Lui definiție, poruncă și rugăciune. Iată rostul și sarcina povățuitorilor. Ziduri se pot face ușor, gospodărie la fel, adunare de viețuitori foarte ușor – greutatea-i la ales. Căci mulți par buni luați în parte, dar devin răi adunați laolaltă – devin ceea ce erau de fapt. Obștile mari, mari din neprevedere, chiar de-ar avea povățuitori cu calități, cu cât sunt mai mari, cu atât au o viață mai scurtă. Fiecare ins e o lume de necunoscute. De aceea, a face unire între oameni, chiar puțini, e o dovadă de lucrare dumnezeiască și, desăvârșit, numai El o poate face.

Deci, ca încheiere a părerilor: decât realizări sortite decadenței sub raportul așezării, al înzestrării și al componenței personalului, mai bine fără ele. Căci pietrele păstrate așa: [ca] moment de culme al trecutului, grăiesc mai bine conștiinței poporului decât realizările prezente fără nădejde. Nu multe mănăstiri, ci puține: cât mai puține, dar

cu atât mai bune, și nu prea mari."[1] Pare o lepădare drastică a lui Arsenie Boca de spectaculoasa lui activitate publică prin care își câștigase titlul de *sfânt*.

Atât de mare îi este acum îndârjirea împotriva imaginii sale de taumaturg și vrăjitor, încât pedepsește pe oricine mai susține că el ar avea cine știe ce puteri... Află că un călugăr care se recomandă drept ucenic de-al său scornește „tot felul de exagerări și aberații" pe seama lui. Când acela îi face o vizită la Prislop, ca să-l învețe minte și să-și dovedească bunele intenții față de autorități, Boca îl tunde, îl rade, îl dezbracă de hainele călugărești și îl dă pe mâna Miliției. Abia așteaptă să mai apară pe la mănăstire și celălalt fost ucenic, Dometie, ca să-i aplice și lui același tratament.[2]

E adevărat că, de la decretul de laicizare a învățământului din 1948, separarea Bisericii de stat se împotmolește mai cu seamă în religiozitatea populară. Țăranii nu renunță la pelerinaje, procesiuni cu moaște pentru ploaie și sănătate și la credința în vedenii și minuni, care, purtată din gură-n gură, e amplificată și dă naștere la epopei hagiografice. Propaganda comunistă „materialist-dialectică și științifică" nu pătrunsese suficient în școli. Colectivizarea agriculturii e în plină desfășurare. Mănăstirile sunt tolerate cu condiția să nu încurajeze manifestări de misticism colectiv. Acesta e permis și chiar încurajat numai în măsura în care slujește noii religii politice.

În timp ce pelerinajele sunt interzise, în URSS mistica de partid a conducătorului providențial aduce pe străzile Moscovei zeci de mii de oameni care conduc în procesiune funerară, la mausoleul lui Lenin de la Kremlin, trupul mumificat al lui Stalin, mort pe 5 martie 1953. În bisericile din România se țin slujbe și cuvântări de comemorare.

---

1. Maica Zamfira Constantinescu, *Pagini despre monahism*, revista *Gândirea*, nr. 5/1993.

2. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 184–185.

Arestat pentru „nedenunț“

Mănăstirea Prislop este acum o fortăreață. Cine se încumetă să bată cu o piatră în tamponul de locomotivă atârnat la poarta zăvorâtă trebuie să se aștepte la un control amănunțit al actelor înainte de a i se permite să rămână o zi, cel mult două, la mănăstire. Verificarea actelor o face „o fată tânără, foarte mică de statură și frumușică“[1], după cum e descrisă maica Zamfira. Aparențele înșală: starețа păzește intrările și ieșirile la mănăstire ca un cerber neînduplecat. Cere explicații amănunțite despre scopul vizitei și anunță de la început că părintele Arsenie respectă regula tăcerii și nu stă de vorbă cu nimeni.

Odată primit măcar ca să lase un pomelnic, călătorul are grijă să străbată curtea ținându-se pe lângă călugăriță, de frică să nu-i întărâte pe cei opt câini ciobănești care mârâie amenințător și ar fi gata să sfâșie pe orice nepoftit. Ajuns în sala de altădată a pelerinilor, este descurajat să stea prea mult sau să revină: e silit să doarmă pe niște scânduri acoperite cu o saltea subțire, umplută cu foi de porumb, și să se învelească cu o pătură care nu-l ferește nici pe departe de răceala zidurilor de piatră. De mâncare primește, în cel mai bun caz, o cană cu lapte. Orice tertip de a-l vedea pe duhovnic e sortit eșecului. Încercările de-a

1. ACNSAS, I, vol. II, f. 184.

le descoase pe călugărițele care trebăluiesc în curte se lovesc de un zid de tăcere.

Până la urmă, călătorul îndeajuns de insistent află că Arsenie Boca ar fi plecat de câteva luni la Galați, unde, cu aprobarea patriarhului, ar participa la lucrările de restaurare a bisericii Precista (Adormirea Maicii Domnului).[1] E o zonă supravegheată intens de Securitate din pricina miilor de credincioși care obișnuiau să vină la mănăstirea Tudor Vladimirescu, la 40 de kilometri de Galați, ca să asculte predicile lui Ioan Iovan, călugăr anticomunist hirotonit de episcopul Nicolae Popovici și caterisit la începutul acelui an, 1955.

Securitatea primise informații că la mănăstirea Tudor Vladimirescu, vestită pentru vedeniile stareței Veronica (Vasilica Gurău), s-ar fi pregătit o periculoasă unire a ortodocșilor cu catolicii de rit latin (bine reprezentați la Galați) împotriva comunismului bolșevic. Împărtășirea frecventă a credincioșilor, spovedania comună (după modelul *Confiteor*: „...Mărturisesc lui Dumnezeu, Atotputernicul, și vouă, fraților, că am păcătuit...“ – una dintre cele mai vechi rugăciuni penitențiale ale creștinismului, păstrată de Biserica Catolică) și predicile anticomuniste curajoase ale preotului Iovan puseseră autoritățile în alertă. Cu câteva luni în urmă, fusese semnalată vizita la mănăstire a unui reprezentant al iezuiților, care i-ar fi comunicat lui Ioan Iovan că are susținerea Papei Pius XII.[2] Ulterior, maica Veronica fusese chemată la protoierie și întrebată „ce caută la Biserica Catolică“.[3]

O sinteză între creștinismul popular întreținut de vedeniile maicii Veronica, anticomunismul militant al preotului Iovan și apropierea de creștinismul occidental ar fi fost, pentru regimul instalat în România și pentru bunele

1. ACNSAS, I 002637, vol. II, ff. 130–131.
2. ACNSAS, MFI 6788 GL rolele 139, 140, f. 257.
3. ACNSAS, *ibid.*, f. 265.

relații pe care le avea acesta cu ierarhia Bisericii Ortodoxe, o amenințare cu urmări incalculabile.

Ioan Iovan nu numai că nu se supusese interdicției de a mai predica, ci chiar îl înfruntase pe patriarh într-un memoriu, acuzându-l că vinde interesele Bisericii statului ateu. Peste câteva luni, la sfârșitul lui martie, sute de soldați luaseră cu asalt mănăstirea. Ioan Iovan, stareța Veronica și alte două călugărițe din conducerea mănăstirii fuseseră arestați. Iovan a fost condamnat la muncă silnică pe viață. Va deveni unul dintre simbolurile rezistenței ortodoxe din închisorile comuniste. Peste un an, mănăstirea din comuna Tudor Vladimirescu avea să fie desființată.

Arsenie Boca cunoaște mediile catolice de pe vremea când contribuise la aducerea greco-catolicilor din Ardeal la Biserica Ortodoxă. Patriarhul Justinian îi apreciază inteligența și diplomația. Prezența lui în apropierea focarului conspirației, acum, când mănăstirea de la Vladimirești fusese deja sancționată, ar fi putut să mai calmeze spiritele.

După câteva luni petrecute la Galați, Arsenie Boca se întoarce la Prislop, unde începe renovarea bisericii. Se dedică lucrărilor de artă și arhitectură bisericească, stând departe de intrigile politico-bisericești.

În vara aceea au loc, în catedrala mitropolitană de la Sibiu, funeraliile mitropolitului Nicolae Bălan, la care participă patriarhul Justinian și Petru Groza. Ierarhul este înhumat cu sobor de preoți. Arsenie Boca se află, poate, printre participanți, deși, peste ani, va declara cu umor călugăresc că ar trebui să facă o slujbă specială ca să-l scoată pe mitropolit din iad, „că-i ajunge cât o stat acolo“ fiindcă „l-o dezbrăcat de hainele preoțești pe părintele Iosif Trifa“, conducătorul Oastei Domnului.[1] Îl ierta, oare, pe mitropolit și pentru că se folosise cândva de avântul lui

1. Romeo Petrasciuc (coord.), *op. cit.*, p. 68.

tineresc, încurajându-i pasiunea pentru științele oculte ca să aducă puhoi de lume la Sâmbăta de Sus?

Apoi evenimentele iau întorsături neașteptate: stareța Zamfira e reținută de Securitate la Hațeg și anchetată cu privire la relațiile ei cu legionarul fugar Bordașiu. După câțiva ani buni în care reușise să se ascundă, fostul ei coleg fusese prins și arestat. Se află acum la penitenciarul Timișoara, de unde, până la sfârșitul anului, va fi mutat la Oradea. După mai multe interogatorii referitoare la relațiile ei cu Bordașiu, printr-o intervenție a episcopului Andrei Magieru, Zamfira este eliberată.

Dar prinderea fugarului are consecințe și asupra lui Arsenie Boca. Este și el arestat și dus pentru interogatoriu la închisoarea de la Timișoara, unde se află Bordașiu. Pe sub reverenda neagră, poartă pantaloni din doc roșcați și cămașă de aceeași culoare. Are la el un pulover maro.[1] Boca e cercetat pentru delictul de „omisiune de denunț“ a unor legionari pe parcursul anilor 1947–1950. I se cer date despre Grigore Glatcov, Leonida Plămădeală, Nicolae Bordașiu, Nichifor Crainic, Nicolae Pătrașcu… În aceeași perioadă, e anchetat și Nichifor Crainic, care, în închisoare, devenise un apărător al regimului lui Gheorghiu-Dej. Anchetatorii confruntă declarațiile celor doi prieteni.

De la Timișoara, Arsenie Boca e dus la Jilava și apoi, cu câteva zile înainte de Crăciun, e mutat la Oradea, probabil odată cu Bordașiu, la dispoziția procuraturii militare. Va fi eliberat la începutul lui aprilie 1956. În declarația de eliberare, menționează că a fost condamnat „pentru omisiunea de nedenunț [sic!] a lui Bordașiu Nicolae“. Își ia angajamentul că nu va spune nimănui ce a văzut, auzit și vorbit în perioada arestului. Nu există nici de data asta indicii că ar fi fost torturat sau supus unor tratamente

1. ACNSAS, I 234671, f. 4.

inumane. Peste zece ani, doi colegi de la Patriarhie (inginerul Octavian Mateșiu și un anume Carp) îl vor recunoaște ca fost deținut, spunând despre el că s-ar fi purtat „îngrozitor“ în pușcărie și că ar fi fost „omul Securității“.[1]

Revenit din penitenciarul de la Oradea la Prislop, Arsenie Boca reia lucrările de restaurare a mănăstirii. Continuă să circule zvonuri pe seama presupuselor lui puteri magice. Diferiți credincioși îi trimit și acum scrisori disperate prin care-i cer rugăciuni și sfaturi. I se atribuie trecute vindecări miraculoase, vedenii și prorociri. Cu ajutorul Zamfirei, el evită însă orice contact cu credincioșii, orice discuții cu necunoscuții, orice comunicare cu cei care insistă să i se spovedească. Îmbrăcat cu halat alb și urcat pe schele, pare un zugrav oarecare, mut și surd la nevoile duhovnicești ale credincioșilor, printre care se strecoară informatori și provocatori trimiși de Securitate. Vremurile sunt periculoase.

1. ACNSAS, I 002637, f. 30.

Alungarea

După moartea lui Stalin, în Uniunea Sovietică urmaseră doi-trei ani de lupte politice. Câștigătorul lor, Nikita Sergheevici Hrușciov, deschide cel de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, la 14 februarie 1956, cu un discurs în care-l desființează pe predecesorul său, acuzându-l de abuz de putere și brutalitate fără margini. Cuvântarea îi amuțește pe participanții la congres. Peste câteva luni primele ei efecte aveau să apară în Polonia, la Poznań, unde muncitorii din industria metalurgică protestează împotriva condițiilor grele de muncă.

În luna octombrie a aceluiași an, de data asta în Ungaria, începe o mare revoltă împotriva ocupației sovietice și a dictaturii bolșevice. Revolta atrage represalii soldate cu mii de morți și răniți, cu deportări și exilări. Trupele sovietice intră pe 23 octombrie în Budapesta (pe 4 noiembrie vor invada întreaga Ungarie). Studenții și profesorii din București, Cluj și Iași ies în stradă în semn de solidaritate cu manifestația de la Budapesta. Regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej e luat prin surprindere. Mișcările studențești sunt însă repede înăbușite, iar participanții – arestați.

Gheorghiu-Dej ordonă supravegherea strictă a centrelor universitare, anihilarea grupurilor de partizani anticomuniști, recrutarea unui număr mai mare de informatori, controlul atent al populației și întărirea rândurilor Securității.

Cum totala îngenunchere politică a Bisericii Ortodoxe nu avusese încă loc, Securitatea reînvie spectrul legionarismului mai cu seamă în județele cu activitate religioasă naționalistă, precum Aradul. Se strâng dovezi pentru urmărirea și arestarea a șapte preoți ortodocși arădeni bănuiți de legături și conspirații legionare. Regimul comunist nu mai are răbdare cu Biserica. Ierarhia (la Arad, episcopul Andrei Magieru, la Sibiu, noul mitropolit Nicolae Colan) e avertizată astfel că nu se mai tolerează manifestări de independență față de puterea politică.

Preoții, călugării și laicii care se întâlneau duminica la mănăstirea Antim din capitală, grupul Rugului Aprins, sunt de asemenea urmăriți. Pentru că practică rugăciunea inimii folosind tehnica de concentrare asupra buricului, precum Părinții deșertului, sunt numiți ironic *buricari*. Sunt bănuiți de participare la un reviriment legionar. Printre ei se numără Dumitru Stăniloae, care, fără să fie membru al Rugului, era adesea invitat să țină conferințe la Antim. Se vehiculează din ce în ce mai mult ideea că rezistența legionară supraviețuiește în mănăstiri, unde, renunțând deocamdată la formele de luptă violente și militare, legionarii s-ar dedica în ascuns războiului nevăzut al Binelui cu Răul reprezentat de comunism.

În noaptea de 13 spre 14 iunie 1958, majoritatea membrilor asociației Rugul Aprins sunt arestați. Până în toamnă vor fi arestați toți. Sunt considerați *elemente* legionare cu activitate *dușmănoasă*, contrarevoluționară... După anchetarea lor și trimiterea în judecată, în luna septembrie, e arestat și Dumitru Stăniloae. E acuzat că a colaborat la publicații socotite legionare, precum revista *Gândirea* și ziarul *Telegraful român* de la Sibiu, că a avut legături cu legionarii și că a participat la întrunirile Rugului Aprins. Amintindu-și acele zile, fiica lui va scrie că „atunci când tata a fost arestat, unii dintre ceilalți arestați n-au rezistat

la interogatorii și au mărturisit, după cum se spunea pe acea vreme, ce-au făcut, ce n-au făcut și ce nici nu le-ar fi trecut prin minte să facă. Astfel că și în acel lot, ca și în altele, au intrat persoane cărora nu li se putea reproșa nimic. Asta n-avea nici o importanță însă. După cum ne-a spus avocatul în ziua procesului, după ce i se permisese să vadă câteva clipe dosarul tatei: «E nevinovat, o să ia cinci ani.» Așa a fost."[1]

Fostul profesor și mentor al lui Arsenie Boca e condamnat la cinci ani muncă silnică și cinci ani degradare civică. Relațiile lor se răciseră însă. Lidia Stăniloae povestește că, la scurt timp după condamnarea tatălui său, o întâlnire pe stradă a mamei ei cu Zamfira i-a dat măsura resentimentelor care domneau între ei. E o perioadă în care familia profesorului nu are vești de la el și orice zvon trezește o speranță sau, dimpotrivă, seamănă deznădejde. „Am auzit că a murit părintele Stăniloae", îi spune Zamfira, zâmbind, Mariei Stăniloae. „Nu-i adevărat! Niciodată!", răspunde soția profesorului. Dar Zamfira insistă, se apropie de ea și îi strigă „de la zece pași" că a auzit „că părintele Stăniloae a murit!". „N-a murit! Sunt destui care se bucură să răspândească asemenea vești, dar n-a murit. Știu sigur!" îi răspunde disperată Maria Stăniloae. Ajunsă acasă, îi povestește fiicei ei despre întâlnire. „Am plâns amândouă toată ziua și apoi am încercat să ne convingem una pe alta că așa ceva nu era posibil", va scrie Lidia Stăniloae.[2]

Mai târziu, Arsenie Boca va ajunge să creadă că experiența închisorii i-ar fi fost de folos lui Stăniloae, după cum „purgatoriul prin care a trecut" soția lui ar fi fost o lecție bună. Odată ieșit din pușcărie, teologul și-ar fi „profilat părerile în sens pozitiv asupra societății în care trăim și-n

1. Lidia Stăniloae Ionescu, *op. cit.*, p. 252.
2. *Ibid.*, p. 292.

viața proprie. Era cam zgârcit, și acum a scăpat de zgârcenie“[1]. După prima ediție a *Filocaliei*, în care amintise de contribuția lui Arsenie Boca la realizarea proiectului de traducere a Sfinților Părinți, Dumitru Stăniloae nu l-a mai pomenit pe fostul său student în edițiile ulterioare. De aceea, Boca îl trece în rândul zgârciților, despre care Sfântul Ioan Gură de Aur spune că trăiesc în întuneric, iar vederea sufletului le este stinsă, căci zgârcenia e patima din care se trag toate celelalte, ca o molimă care „întunecă ochii și înfundă urechile celui care suferă de ea“.[2]

Se vede treaba, pe de altă parte, că nici Boca, nici Zamfira nu uită că Dumitru Stăniloae se împotrivise ideii unei mănăstiri de maici la Prislop și deplânsese „spectaculozitatea ieftină“ creată în jurul duhovnicului.[3]

Condamnarea asociației Rugul Aprins coincide cu elaborarea de către Departamentul Cultelor a unui nou regulament al vieții monahale, care interzice foștilor condamnați politici, minorilor, aspiranților la călugărie fără cel puțin șapte clase primare, precum și foștilor condamnați de drept comun să fie primiți în mănăstiri. Într-o ședință a Sfântului Sinod de la sfârșitul anului 1958, Departamentul Cultelor solicită alungarea din mănăstiri a tuturor celor care nu îndeplinesc aceste criterii. Patriarhul Justinian și episcopii se arată de acord, în principiu, cu noile măsuri, dar cer ca verificarea mănăstirilor să fie încredințată Bisericii. Planurile de evacuare a unor călugări și călugărițe și de desființare a unor schituri și mănăstiri au fost însă deja întocmite. Arsenie Boca, stareța Zamfira și mănăstirea de la Prislop se află pe listă.

Data-limită stabilită pentru părăsirea mănăstirii este cu șase luni înainte de adoptarea unui decret, 410, prin

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 158.
2. Ovidiu Lăzărescu, *Bolile sufletești și vindecarea lor în scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur*, Ed. Sophia, București, 2012.
3. Lidia Stăniloae, *op. cit.*, p. 200.

care se decide, cu aplicare retroactivă, trecerea în viața civilă a tuturor călugărilor care nu au împlinit încă vârsta de 55 de ani și a tuturor călugărițelor care nu au împlinit încă 50 de ani. În primăvara anului 1959 Arsenie Boca are 48 de ani, iar Zamfira, 33. Viața lui mănăstirească a durat douăzeci de ani. Crezuse că Prislopul era casa lui. Tencuise biserica, ridicase schele ca să picteze fresce biblice, sculptase iconostasul și stranele, restaurase biserica și clădirile anexe, reparase saivanul oilor și grajdul vitelor, concepuse un mare parc natural de jur împrejurul mănăstirii, ridicase o clopotniță nouă pe o stâncă... E vremea să lase totul în urmă. Gândurile omului nu sunt gândurile lui Dumnezeu.

Temperamentală, cum e, și încăpățânată, Zamfira protestează. E gata să trimită petiții și reclamații la Episcopie, la Patriarhie, la Ministerul Cultelor. Dar orice împotrivire n-ar face decât să agraveze lucrurile.

Un cuplu la început de drum

Locotenentul-major Golea David este șeful secției raionale Hațeg a Securității. Pe 25 aprilie 1959, în sâmbăta Floriilor, Arsenie Boca și Zamfira Constantinescu i se plâng de măsura nedreaptă prin care sunt obligați să se întoarcă la viața civilă și îi cer voie să meargă mai întâi la București, ca să-și lase bagajele la mama Zamfirei, rămasă singură după moartea soțului ei, și să-și caute de lucru. Împreună cu o cerere scrisă în acest sens, respectuos formulată, Zamfira îi înmânează locotenentului Golea și un memoriu, spunându-i că e hotărâtă să demaște „din rădăcini" uneltirile și șiretlicurile împotriva regimului ale ierarhilor ortodocși, precum și pe cele ale greco-catolicilor trecuți de formă la ortodoxie.[1]

Impresionat, Golea le permite să plece la București, iar în raportul ulterior către superiorii săi se arată convins de buna lor credință și de memoriul în care Zamfira scrie că numirea unui fost greco-catolic ca jurisconsult la Episcopia Oradei l-ar fi costat pe acela o mită de 5000 de lei, că un procuror fost unit de la Arad ar primi periodic 10 litri de vin de la episcopia ortodoxă, că numește preoți care n-au participat niciodată la conferințele obligatorii pentru pace… și dă

1. ACNSAS, I 203645, vol. I, ff. 16–21.

detalii despre felul în care e mituit un trimis al Departamentului Cultelor de către mitropolitul și vicarul Oradei.[1]

După ce completează formularele de plecare ale duhovnicului și stareței de la Prislop, locotenentul le propune superiorilor recrutarea Zamfirei ca informatoare: „Având în vedere starea alarmată care se află în prezent la mănăstirea Prislop în rândul călugărițelor, precum și decepția sufletească a stariței Constantinescu Zamfira în legătură cu scoaterea călugărului Boca Arsenie din mănăstire, precum și tendința acesteia de a demasca unele elemente greco-catolice trecute formal la ortodoxism, propun a se analiza această situație și de a se trece la recrutarea stariței Constantinescu Zamfira, în scopul *folosiri* ei atât în demascarea elementelor din conducerea bisericii ortodoxe, cât și a elementelor greco-catolice revenite formal la ortodoxism, avându-se în vedere cunoștințele și legăturile pe care starița *mănăstiri* Prislop le are în *erarhia biserici* ortodoxe din întreaga țară.“[2]

De-a lungul timpului vor mai apărea indicii că Zamfira colaborează de bunăvoie cu Securitatea.[3] O face din convingere și din dorința de a-l ocroti pe Arsenie Boca. Stările ei depresive îl obligă pe duhovnic s-o păstreze alături de el. Știe că îi este credincioasă, iar dacă tot trebuie să fie supravegheat, e mai bine să fie ea cea care ține legătura cu autoritățile decât un străin. Cu timpul, devotamentul ei îi devine indispensabil. O numește, cu umor, „jandarmul meu“[4], o triplă aluzie: la caracterul ei milităros, la relațiile pe care le avea cu noua putere politică și bisericească și la tatăl ei, fost ofițer de jandarmi.

1. ACNSAS, *ibid.*, ff. 17–19.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 20.
3. ACNSAS, *ibid.*, f. 130.
4. ACNSAS, *ibid.*, f. 127.

Aurelian, fratele ei, va fi recrutat de Securitate cu numele de cod Iorgulescu, dar se va dovedi, până la urmă, ineficient în munca „de teren“ din pricina unei prelungite depresii.[1] Mai multe călugărițe sunt folosite și ele ca informatoare înainte și după alungarea lor din mănăstiri. Maica Veronica, cea care, inspirată de vedenii, ridicase mănăstirea de la Tudor Vladimirescu, va purta numele conspirativ și aluziv de „Ileana Constantinescu“ și va furniza note informative despre Arsenie Boca.[2]

Când părăsesc sediul Securității din Hațeg, în primăvara anului 1959, Arsenie Boca și Zamfira sunt pe cale să-și construiască, din nou, o altă identitate. Chiar dacă revin la numele anterioare, Boca Zian și Constantinescu Julieta, acum nu vor mai fi, în ochii celorlalți, o femeie credincioasă și un călugăr, o tânără cultivată și duhovnicul ei, sau *Sfântul* și stareța, ci un cuplu de nedespărțit, despre care, cu cât se știe mai puțin, cu atât se fac mai multe presupuneri.

În rapoartele de supraveghere ale Securității, Julietei i se spune când concubină, când soție a lui Boca. Călugărițele și călugării alungați din mănăstiri fie se căsătoresc, întemeiază familii și au copii, fie trăiesc, de ochii lumii și ai Securității, o viață de cuplu, dar rămân în ascuns credincioși vieții monahale.

Arsenie Boca și Julieta sunt acum îmbrăcați cu haine civile. El e tuns scurt, proaspăt ras, are o mustață subțire și poartă ochelari. Pare mai tânăr. Are aerul degajat al unui actor de cinema. Ea poartă un trenci deschis la culoare. Fără comănacul de călugăriță pe cap, poate trece drept o tânără profesoară. Părul șaten deschis, tuns până sub lobul urechii, se ondulează la vârfuri. De la fereastra trenului care îi duce de la Hațeg la Sibiu și de la Sibiu la

1. ACNSAS, I 203645, vol. II, f. 171.
2. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 154.

București, se văd dealuri cu pomi înfloriți și tulpini lungi de mâțișori. Așezați unul lângă altul în compartimentul de tren, bărbatul și femeia îngrijit îmbrăcați pot fi luați drept un cuplu ușor excentric din pricina diferenței mari de înălțime: pe lângă ea, mică, autoritară, nervoasă, el pare un uriaș cu mișcări lente și gesturi îndelung cumpănite. Se îndreaptă spre orașul studenției lor.

Din Gara de Nord, merg cu tramvaiul până în Colentina, pe Șoseaua Armatei Sovietice, și coboară la stația Teiul Doamnei. De-acolo ajung pe jos, pe străduțele cu case, curți cu viță-de-vie și blocuri cu două-trei etaje, pe strada Litovoi Voievod, la numărul 23, unde locuiește mama Julietei.

Pentru Arsenie Boca e o experiență nouă. Nu a trăit niciodată cu adevărat într-o familie și nici acum nu se poate vorbi, în realitate, despre o familie, deși el lasă să plutească ambiguitatea în privința raporturilor lui cu Julieta. Amândoi știu că, dacă s-ar căsători, ar pierde respectul oamenilor credincioși care nu-i uită și continuă să-i caute. Pe de altă parte, necăsătoriți, dau de bănuit Securității că și-ar continua „activitatea mistică"... Nu le rămâne decât statutul ingrat de „concubini", un statut cu totul dubios din perspectiva moralei de partid.

În apartamentul cu două camere din strada Litovoi, Arsenie Boca se regăsește pentru prima oară în rolul de „bărbat al casei". La rându-le, cele două femei, mama și fiica, îl îngrijesc cu evlavie: îi spală hainele, i le calcă, se ocupă de aprovizionarea cu alimente și de treburile gospodărești, gătesc, îi asigură liniștea trebuincioasă ca să se dedice lecturilor și picturii.

Duminica asistă împreună la liturghia din Dealul Patriarhiei, dar vor frecventa mai cu seamă bisericile Domnița Bălașa și Boteanu. Patriarhul Justinian se împotrivise planurilor de reformare a vieții mănăstirești inițiate de Partid și căuta să-i ajute pe călugării nevoiți să renunțe la

haina monahală. Pe Arsenie Boca îl cunoaște bine și îi urmărise, de-a lungul vremii, *cazul* fie datorită reputației lui de duhovnic și vraci, fie grație informărilor Securității, care îl suspecta de simpatii legionare, fie în scrisorile și memoriile trimise de Julieta, pe atunci maica Zamfira, prin care i se cerea să intervină pentru eliberarea lui de la Canal. Justinian știe, de asemenea, că Boca participase la diverse lucrări de restaurare bisericească și că are o bună pregătire de pictor. Îl angajează la Atelierele Institutului Biblic de pe strada Schitul Maicilor nr. 23, unde existase o mănăstire de călugărițe din care se mai păstrau chilii și o biserică în stil neo-brâncovenesc.

Proaspăt sosit în capitală, fostul duhovnic pictează la biserica Sf. Elefterie o reprezentare a Maicii Domnului cu Pruncul Iisus interpretată ulterior ca Maica Domnului cu Pruncul *în zeghe*. (Dungile verticale de pe veșmântul lui Iisus din frescă sunt, mai curând, falduri fără legătură cu uniforma deținuților.) Apoi, un fost profesor de la Facultatea de Teologie de la Sibiu, preotul Spiridon Cândea, îl cheamă în satul Bogata Olteană din județul Brașov să picteze o biserică recent ridicată, cu hramul Sf. Parascheva. Julieta îl însoțește și îl ajută cu devotament de ucenic. După câteva luni, sunt nevoiți să se întoarcă la București „deoarece patriarhul l-a pus să învețe pictura în email și nu l-a mai lăsat să plece și să neglijeze această pictură în email..."[1]

În timp ce Arsenie Boca se specializează în tehnica aplicării pe icoane și miniaturi a unei pelicule sticloase de rășini sau a unui amestec de siliciu și bariu, și trece apoi la pictura de icoane cu foiță de aur, Julieta își găsește un post de funcționară la Institutul de Documentare Tehnică din centrul capitalei. În același timp, „activează pe tărâm

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 163.

obștesc ca secretară a comisiei de femei din cartier"[1]... A devenit, oare, membră de partid? Viața celor doi în capitală pare să se instaleze într-o tihnită rutină.

La începutul anilor '60, România intră în era comunismului național. Conducătorul statului, Gheorghe Gheorghiu-Dej, secondat de Nicolae Ceaușescu, membru important în Biroul Politic al PMR, care se ocupase de înăbușirea revoltelor țărănești împotriva colectivizării, se distanțează treptat de planurile sovietice destinate țărilor est-europene. Iugoslavia lui Iosip Broz Tito și proiectul lui de industrializare par modele vrednice de urmat. Încep să fie eliberați din închisori deținuții politici.

În aprilie 1962 e grațiat Nichifor Crainic. Până la pensie, va scrie articole în ziarul de propagandă comunistă *Glasul patriei* al Ministerului de Interne. Fostul său student și prieten Arsenie Boca se află într-o perioadă de supraveghere la locul de muncă de la Atelierele de pictură bisericească. Informatorii Securității, strecurați printre angajații Patriarhiei, adună date despre opiniile lui politice.

1. ACNSAS, *ibid.*, f. 138.

„Un om cult care vorbește calculat“

Pictorul Boca se trage dintr-o familie modestă. A trecut prin școli grație burselor oferite de Biserică. Singura proprietate pe care a avut-o vreodată a fost casa tatălui său din Brad, pe care a vândut-o. La mănăstiri, ca duhovnic și călugăr, n-a avut cine știe ce lucruri personale. E un admirator al Sărăcuțului (*Il Poverello*) Sfânt Francisc de Assisi. Duce o viață retrasă. Își păstrează aplecarea spre cărți și lectură. E atras, ca mulți intelectuali ai vremii, de socialismul creștin bazat pe ideile de dreptate economică și bunăstare socială, de utopiile social-politice prin care se afirmă presupusa origine evanghelică a socialismului (comunismului), precum *Catehismul industriașilor* și *Noul creștinism* de Henri de Saint-Simon, de creștinismul anarhist al lui Tolstoi și de teologii ruși care caută rădăcini creștine în comunism. Dar îl preocupă și descoperirile științifice, evenimentele internaționale, tensiunile între blocul sovietic și americani. Citește ziarul *Scânteia* cu religiozitate. Articolele propagandei comuniste despre nedreptățile strigătoare la cer din lumea capitalistă îi amintesc de tatăl lui.

După ani de muncă în industria grea din America, Iosif Boca murise tânăr, lăsându-l în voia sorții. Povestise pesemne, la întoarcerea acasă, despre greutățile prin care trecuse, despre sărăcia imigranților, cartierele mizere, munca istovitoare pe bani puțini, dar și despre strălucirea marilor orașe și frumusețea caselor la care aveau acces numai cei

cu dare de mână. America este, pentru fiul lui, o lume în care „protestele celor săraci au fost înăbușite de cei avuți“[1]. „Americanii sunt putrezi“, le spune Arsenie Boca colegilor de la Ateliere, și „nu mai este mult și o revoluție muncitorească va dărâma vechiul sistem și va instaura unul nou, socialist“.[2]

Deși fostul duhovnic se ferise să facă până atunci politică, iată-l propovăduind lupta de clasă. Când se discută despre asasinarea președintelui Kennedy, el este de părere că „e timpul să se continue revoluția și în America, revoluția din octombrie…“, adică revoluția bolșevică.[3]

Consemnate de informatorii Securității, părerile lui Boca despre noua orânduire ascund uneori umorul și ambiguitatea celui care se știe supravegheat și urmărit, dar alteori exprimă gânduri sincere. Când spune că „societatea de azi transformă munca în virtute, așa cum o cere legea lui Dumnezeu“, crede, de bună seamă, în ce spune. Apoi traduce un clișeu al propagandei comuniste printr-un paradox al credinței: „Comuniștii care nu-l cunosc pe Dumnezeu îndeplinesc legea lui, iar capitaliștii care spun că-l cunosc pe Dumnezeu slujesc lui Satan prin ban.“ Trecând la morală, găsește că morala comunistă „care o înlocuiește pe cea creștină“ e „net superioară“ celei capitaliste. Morala capitalistă, adică liberală, e văzută ca fiind „complet coruptă“.

Până aici, analiza lui e în spiritul ideologiei dominante a timpului. Concluzia este însă mai complicată: „Comunismul ajută omul să ajungă la Dumnezeu și să lucreze dreptatea, ajută omului să se mântuiască. Acesta este sensul vremurilor noastre de azi, cărora trebuie să ne supunem cu toată înțelegerea, fiindcă lucrează la mântuirea noastră, a oamenilor, cu știrea sau fără știrea celor mulți.“[4]

1. ACNSAS, I 002637, vol. IV, f. 2.
2. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 165.
3. ACNSAS, I 02637, vol. I, f. 172.
4. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 158.

La prima vedere, Arsenie Boca pare un om devotat noii puteri, și cei care întocmesc rapoarte despre părerile lui n-ar avea ce să-i reproșeze. Dar ideea lui statornică, de inspirație evanghelică, este că orice experiență a vieții, bună sau rea, vine de la Dumnezeu, e îngăduită de El, și, prin urmare, trebuie acceptată ca o lecție spre înțelepțire. Prin chiar negarea lui Dumnezeu, comunismul poate fi asumat ca un test pentru sufletul credinciosului și, în acest sens, „lucrează la mântuirea noastră".

Trăind în sărăcie de voie sau de nevoie, pe Boca îl roade în special chestiunea proprietății. Julieta a deținut totdeauna o anume putere financiară și ea a fost cea care s-a luptat de fiecare dată pentru drepturile lui salariale. El socotește că revoluția socială prin care bunurile materiale devin proprietatea tuturor (colectivizarea agriculturii se încheiase și ecourile revoltelor țărănești fuseseră de mult înăbușite de propaganda împotriva chiaburilor) s-ar înscrie în învățătura lui Hristos. Informatorul căruia îi împărtășește această teorie poate fi satisfăcut. Numai că urmează o propoziție care seamănă îndoiala cu privire la buna-credință comunistă a interlocutorului. El pare să facă aluzie la metodele de persuasiune violente ale comuniștilor, spunând că revoluția lui Iisus se făcea de fapt „nu cu spada, ci cu cuvântul, îndemnând pe cei bogați să-și dea averile la cei nevoiași".[1]

În același timp, afirmă, în repetate rânduri, că soluția ideală pentru omenire ar fi „să câștige comuniștii pe întregul glob". Și dă exemplul propriu: „Eu am lucrat mai multă artă sub comuniști decât sub burghezi."[2] Iarăși, o exprimare în doi peri, fiindcă nu din pricina „burghezilor" nu pictase el mai mult, ci fiindcă, înainte de instalarea comunismului în România, fusese în primul rând preot, stareț și duhovnic.

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. IV, f. 6
2. ACNSAS, I 002637, vol. IV, f. 2.

Pe un coleg care se împotrivește să devină șef de grupă sindicală, cu gândul că regimul comunist nu va dura mult, Arsenie Boca îl socotește naiv. Nu numai că regimul comunist nu va fi înlocuit, dar se va răspândi în toată lumea, pentru că „este o forță“ și „nu mai poate să o oprească nimeni“.[1] Altfel spus, realitatea nu trebuie subestimată, iar colegul respectiv ar face bine să fie prudent.

Cu altă ocazie, pictorul Boca e mai explicit în evaluarea raporturilor comunismului cu creștinismul și prevede că, atunci când comunismul va domina lumea, bisericile se vor închide și va începe prigoana împotriva creștinilor, iar acesta va fi „examenul“ lor.[2] Inspirat pesemne de ideile teologului rus Nicolai Berdiaev[3], el afirmă că Iisus a fost primul comunist din lume[4]. Altfel spus, nu creștinismul are ceva de datorat comunismului, ci invers. Dar, cu siguranță, agenții Securității nu-l citesc pe Berdiaev.

Vorbitul în dodii e scutul lui de apărare. Odată, le spune colegilor un banc cu tâlc: „Cică au fost la o ședință în occident scriitorii noștri și cei din occident. Scriitorii din occident îi criticau pe ai noștri că nu au stofă, nu au stil și mai mult suflet în scrierile lor. Dar ai noștri au spus: noi lucrăm cu materialul clientului, și nu cu simțurile noastre!“[5]

Când declară însă că el, Arsenie Boca, dacă nu era călugăr sigur ar fi fost comunist „și aceasta fiindcă așa mi-e firea mea, de a fi cât mai corect și cu spirit de echitate“[6], nu mai e loc de ambiguități. Crede ce spune, referindu-se însă la societatea utopică din lecturile sale mai curând decât la experimentul sovietic din estul Europei. Informatorul

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 164.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 175.
3. V. *Originile și sensul comunismului rus*, Dacia, Cluj, 1994.
4. ACNSAS, I vol. IV, f. 40.
5. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 119.
6. ACNSAS, *ibid.*, f. 7.

Securității care-i notează vorbele își dă totuși seama că entuziasmul lui pentru orânduirea socialist-comunistă e prea explicit ca să fie cu totul autentic și își avertizează superiorii că „Boca este un șmecher și dacă susține comunismul este numai de frică, că nu este convins de ce spune. El ar dori să fie undeva la o mănăstire, iar lumea să-i aducă daruri și să trăiască bine fără prea multă muncă, numai să le vorbească lucruri despre mântuirea sufletului…“[1]

Cu timpul însă, atitudinea și părerile lui vor deveni convingătoare. În rapoartele Securității e caracterizat drept „un om cult“, care „vorbește calculat“, are „toată admirația“ „despre realizările făcute de regim“ și „merge în pas cu progresul“.[2]

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 172.
2. ACNSAS, I 002637, vol. IV, ff. 39–40.

Obiectivul Bratu

După o perioadă de supraveghere la locul de muncă și consemnarea părerilor și aprecierilor lui pozitive despre mersul orânduirii socialiste, Securitatea decide, în august 1962, că „Boca Zian Arsenie va fi studiat în vederea recrutării“ pentru că „este cunoscut cu o mare influență în rândul credincioșilor ortodocși și al legionarilor, creându-se în jurul lui un adevărat mit“.[1] Urmează, așadar, un nou test. Arsenie Boca primește numele de cod „Bratu“ pentru o perioadă de 20 de zile, cât durează verificarea. Toți cei cu care se întâlnește regulat capătă și ei nume care încep cu litera B: Beti (Julieta), Bona, Burcea, Bil, Banu, Bontaș…

Astfel, pictorul bisericesc devine obiect al supravegherii informative din 21 august până pe 9 septembrie, ceas cu ceas, clipă de clipă, de la ora 6.10, când iese din casă, până seara, la ora la care se întoarce în strada Litovoi. Agenților însărcinați cu urmărirea lui li se transmit „semnalmentele obiectivului: etate cca 52 ani, statură înaltă, conformația corpului robustă, fața ovală, tenul șaten [sic!], părul încărunțit, sprâncenele drepte, nasul și gura mijlocii. Poartă mustață în furculiță și ochelari de vedere cu sticle verzi cu lentile duble. Îmbrăcat cu cămașă bej, pantaloni gris, pantofi bej…“ Duce cu el o servietă neagră.[2]

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 214.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 302.

Adesea, are în mână o plasă cu două pachețele: gustarea de prânz pregătită de Julieta.

Nimic din înfățișarea lui „Bratu“ nu mai amintește de călugărul cu privire scrutătoare din tinerețe. În spatele ochelarilor cu lentile duble, vederea i-a slăbit simțitor. După statura solidă de acum pare să fi renunțat la asceza posturilor prelungite. Cuiva care se scuză că nu-l recunoaște sub noua înfățișare îi spune că e foarte bine așa, fiindcă astfel își poate face asupra lui o părere obiectivă și își poate da seama că „nu are nici coarne și nici aripi – adică nici cum zic unii când îl vorbesc de rău, nici cum zic alții când îl vorbesc de bine“.[1]

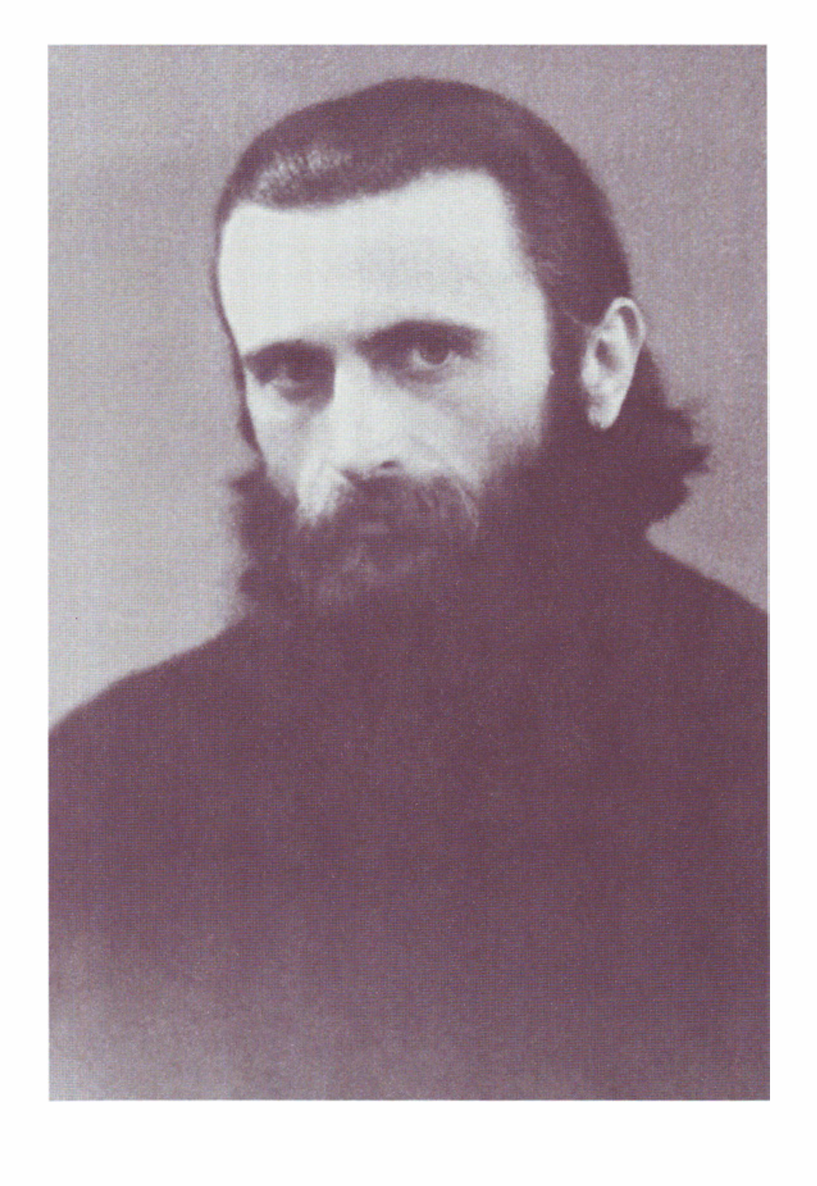
Cu prilejul unei recepții la Patriarhie, atrăsese în așa măsură atenția prin eleganța și manierele de *dandy*, încât cineva din anturajul patriarhului întrebase: „Cine e ăsta așa pus la punct?“, iar o fostă călugăriță declarase că a smintit-o cu luxul afișat „și fâțâindu-se printre doamne“...[2] Era, din nou, idolul femeilor.

Cine este, de fapt, acest om care schimbă, vrând-nevrând, mască după mască: de la adolescentul orfan și stingher din târgușorul Brad la Dr. König de la Sibiu, de la *Sfântul* mitropolitului Bălan la zugravul retras în tăcere de la Prislop și de la pictorul gătit după ultimul răcnet al modei la „obiectivul Bratu“? În 50 de ani de viață, învățase pe propria-i piele că numai Dumnezeu cunoaște cu adevărat sufletul omului.

Urmăritorii Securității sunt avertizați că „obiectivul“ este un om „precaut, prudent și destul de inteligent și ar fi posibil să se controleze în timpul supravegherii“.[3] Într-adevăr, „se controlează“.

Agenții notează în rapoartele zilnice că uneori „Bratu“ se oprește și se uită în spate. Cu siguranță simte că este

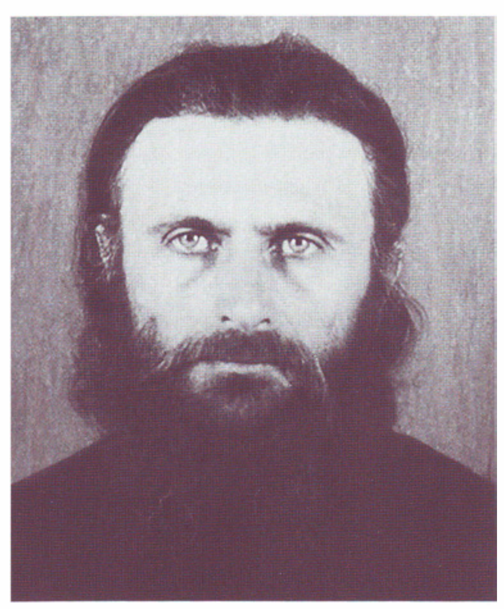
1. ACNSAS, *ibid.*, f. 141.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 151.
3. ACNSAS, *ibid.*, f. 313.

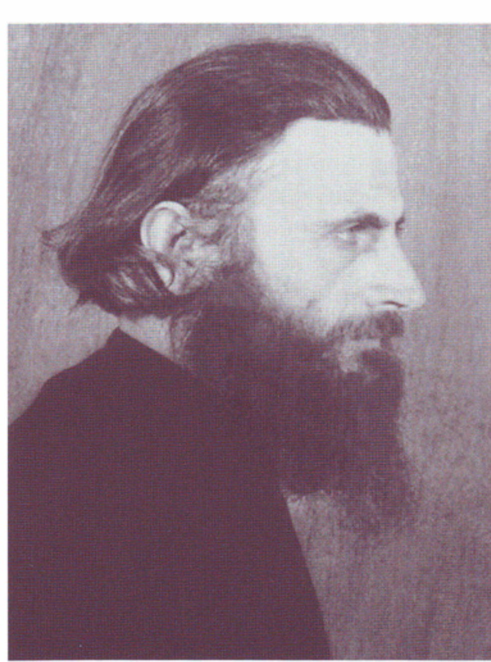

Portret din anii ’40.
(Toate fotografiile din această secțiune provin din Arhiva CNSAS.)

La mănăstirea Brâncoveanu (Sâmbăta de Sus), 1946

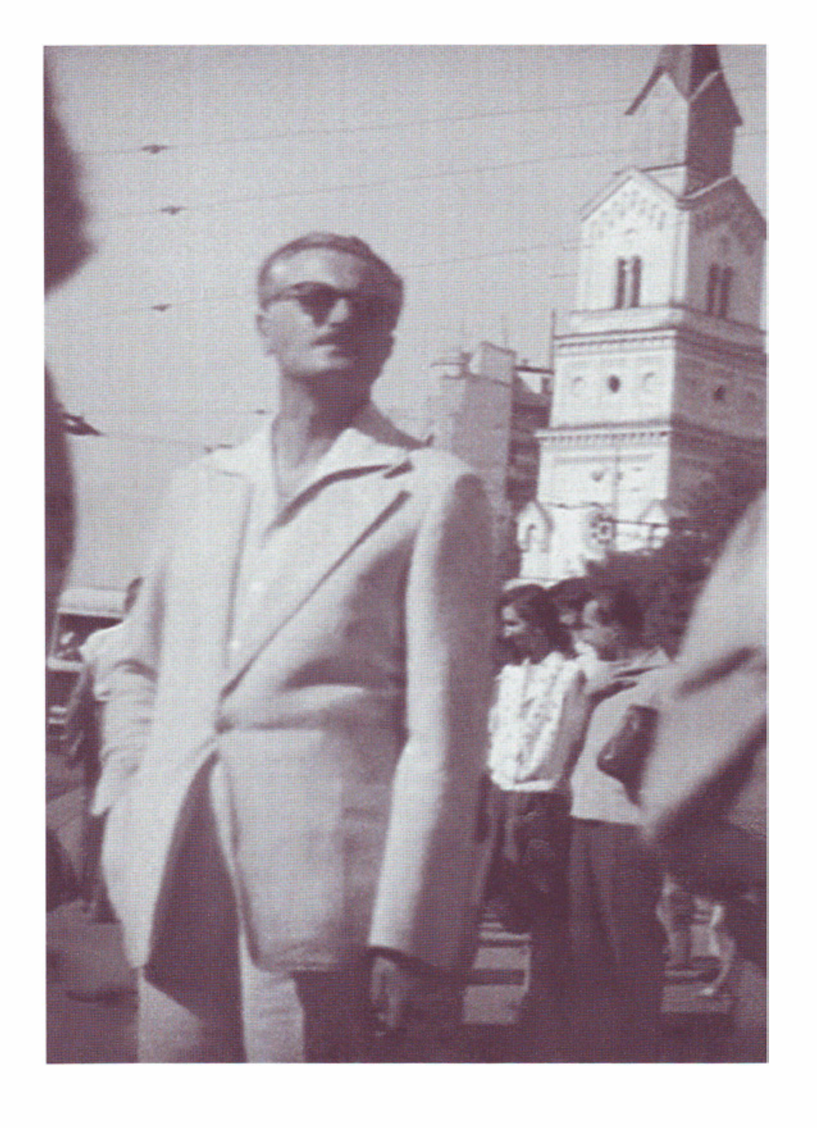

În arest
la Timișoara,
1955

Maica Zamfira (Julieta Constantinescu), în anchetă la Hațeg, 1955

„Obiectivul Bratu“ filat de Securitate, București, 1962

Plecare în excursie, la munte, cu Julieta Constantinescu, 1962

La munte, în ținută sportivă, cu Julieta Constantinescu, 1962

Julieta Constantinescu, în aceeași excursie

urmărit cu mai multă insistență decât până acum. În fiecare zi parcurge aproximativ același drum: de acasă, cu tramvaiul 21 și pe jos, până la Ateliere; apoi, după încheierea zilei de lucru, o ia pe străzi din centrul capitalei, unde mai intră în câte un magazin sau în vreo expoziție de pictură, cumpără nasturi ori pastă de ras Palmier, zăbovește în fața vreunei vitrine cu pălării, se oprește la o frizerie să se bărbierească sau se întâlnește întâmplător cu vreun cunoscut.

Uneori pare să se amuze rătăcind pe străzi fără rost și plimbându-i după el pe urmăritori. Serile, în jurul orei 18, lucrează la niște fresce din biserica Boteanu, unde rămâne aproximativ două ore. Se întoarce apoi acasă. Prinde sau pierde tramvaiul, aleargă după vreun autobuz sau merge pe jos câteva stații. Dacă se urcă în tramvai, cumpără bilet de 0,25 lei, se așază pe scaun pe dreapta sau pe stânga, ori rămâne în picioare, avansează sau stă în același loc până la coborâre...

La un sfârșit de săptămână, Arsenie Boca, Julieta și o tânără care poate fi o fostă călugăriță pleacă în excursie la munte. „Bratu“ are ținută sportivă: poartă pantaloni scurți, șosete albe și pantofi bej, de oraș, un pulover deschis la culoare, cu mâneci lungi, iar la gât, aruncat peste un umăr, un fular alb. Pe cap, o bască înclinată șic pe o parte, cum poartă adesea pictorii. Duce în spate un rucsac. Musculos, relativ înalt, cu mustața tunsă scurt, seamănă cu un celebru actor american al vremii, Errol Flynn, care în 1941 jucase rolul unui bancher cu dublă personalitate în filmul *Footsteps in the Dark*.

Cei trei merg cu trenul până la Sinaia, urcă la cota 1400, ajung la cabana Babele, au la ei un aparat de fotografiat și se pozează, se plimbă, admiră peisajele, dorm la marginea pădurii, mănâncă mâncare rece pregătită de-acasă, se întorc a doua zi seara cu trenul, coboară în Gara de Nord, iau tramvaiul... Sunt urmăriți pas cu pas.

Pe 3 septembrie, după încheierea zilei de lucru și a orelor de pictură de la biserica Boteanu, „Bratu" se întâlnește cu „Beti" la cofetăria Scala de pe Bulevardul Magheru. E ora 20.35, notează agentul Securității. Cei doi „au luat loc la o masă unde au servit câte o porție de înghețată, timp în care au și discutat."[1] Apoi se îndreaptă spre cinematograful Republica (fost și viitor Scala), unde se întâlnesc cu două „individe" care locuiesc la ei (probabil venite în vizită). La ora 21.03 începe filmul *Acord final*, o comedie franco-elvețiană despre un violonist care pariază pe o vioară Stradivarius că se însoară cu cea de-a zecea fată care intră pe ușa Conservatorului.

La sfârșitul fiecărei zile, când „Bratu" ajunge acasă, agentul aflat în post fix pe strada Litovoi scrie: *Supravegherea operativă continuă.*

La capătul celor 20 de zile de minuțioasă supraveghere, „Bratu" își recapătă identitatea în rapoartele Securității: rezultă că „Boca Zian Arsenie este un element care merită atenția organelor noastre, iar activitatea lui trebuie urmărită atent și consecvent".[2] Ulterior se va dovedi că, pentru atragerea lui în rândul colaboratorilor Securității, e nevoie de „un agent cel puțin de talia lui pentru a stabili adevăratele lui concepții. Unul dintre aceștia este Nichifor Crainic".[3]

Fosta maică Veronica de la mănăstirea Vladimirești (nume conspirativ Ileana Constantinescu) e și ea dispusă să dea o mână de ajutor. În august 1964, Securitatea ajunge la concluzia că „dat fiind poziția corespunzătoare a lui Boca Zian Arsenie, *opiniem* pentru contactarea lui în vederea atragerii la colaborare cu organele noastre, dat fiind posibilitățile lui de informare în București cât și în provincie"[4].

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 285.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 352.
3. ACNSAS, *ibid.*, f. 176.
4. ACNSAS, *ibid.*, f. 344.

Într-adevăr, patriarhul îl apreciază, foști călugări și călugărițe continuă să-l viziteze, unii dintre cei care-l cunoscuseră la Sâmbăta sau la Prislop sau auziseră despre el îl caută la Ateliere. Fie îi comandă vreo icoană (despre care speră că, fiind pictată de mâna lui, va avea îndoite virtuți protectoare), fie îi mărturisesc păsurile inimii, fie îi cer sfaturi și se încredințează rugăciunilor sale. Faima lui de ghicitor al sufletelor și proroc al vremurilor nu s-a stins încă.

Se laudă unui coleg că el a „condus pe un cetățean numai comandându-i din gând să meargă la dreapta, la stânga, înainte-înapoi, și acest cetățean executa la milimetru. Când eu m-am oprit să mai gândesc, el nu a mai știut ce să facă".[1] Vorbește serios? Foarte probabil, căci e un exercițiu care face parte din recuzita oricărui bun mentalist. Oamenii care își exersează sistematic capacitatea de fascinație au puterea „de a domina voințele cele mai tari și a învinge rezistențele cele mai încăpățânate. Studenți, oameni culți influențați de fascinatori erau reduși cu toate sforțările, chiar furia lor, de a rămâne într-o poziție ridicolă, în care îi pusese fascinatorul, și a nu putea scăpa decât când el le permitea"[2].

Unii îl socotesc pe fostul călugăr „cam dezechilibrat mintal"[3]. Dar, de peste 20 de ani, cu experiența lui de guru creștin, știutor de antropozofie și religii orientale, a ajuns la stăpânirea de sine a inițiaților de care erau atrași Mircea Eliade și călători interbelici excentrici, precum Paul Brunton. Povestea „cetățeanului" pe care l-ar fi ghidat cu gândul seamănă, de altfel, izbitor cu descrierea capacităților de sugestionare ale unui fachir egiptean, făcută de Brunton: „Bărbatul mi-a spus că putea să comunice cu ceilalți inițiați după voie și la orice distanță; a adăugat că un inițiat poate

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 166.
2. C.K. Nicolau, *op. cit.*, p. 99.
3. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 166.

controla temporar corpul altei persoane – în general, al unui discipol –, printr-un proces prin care își proiectează sufletul în corpul celuilalt, cu condiția ca acesta din urmă să fie întru totul pregătit, dispus, receptiv și pasiv.“[1]

În viața de fiecare zi, Arsenie Boca trece însă prin tot felul de complicații imobiliare. La un moment dat, la începutul anului 1963, se mută cu Julieta și cu mama ei împreună cu un anume Sorin Bunescu (probabil nepotul de soră al Julietei), fără să fie avertizați că tânărul se însurase, astfel că vor locui și cu soția lui. Situația e de nesuportat și, exagerând poate proporțiile lipsei de confort, Boca se plânge colegilor de la Ateliere că doarme sub scara blocului sau că a ajuns să locuiască pe la prieteni.

Pleacă din nou la Bogata pentru câteva luni ca să termine pictura la biserica Sf. Parascheva, să mai câștige, poate, și ceva bani în plus. Se împrumută apoi de la cunoscuți și cumpără, împreună cu Julieta, un apartament cu două camere la parterul unui bloc din Ferentari, pe strada Gheorghe Paloș nr. 24 (ulterior Arthur Gorovei). Cum el nu are încă buletin de București, e înregistrat ca flotant.[2] Vor locui apoi în strada Țiglina (cartierul Piața Muncii din zilele noastre), iar ultima lor adresă în București, începând cu anul 1968, va fi în Cotroceni, pe strada dr. Petrini. Apartamentul este proprietatea Julietei.[3]

1. Paul Brunton, *op. cit.*, p. 282.
2. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 320.
3. ACNSAS, I 002710, f. 7.

Iovan

Reușește Securitatea să-l înregimenteze, până la urmă, pe Arsenie Boca în rândul colaboratorilor săi? Nu există nici un angajament semnat și nici un document care să certifice o astfel de ipoteză. Cel puțin un episod al vieții lui bucureștene ar putea să ridice însă unele semne de întrebare.

Într-o ședință plenară a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 1964, se anunță desprinderea României de politica Uniunii Sovietice („Declarația PMR din aprilie“). Drept urmare, printr-un decret de amnistiere sunt eliberați din închisori aproape toți deținuții politici. Printre ei se află și fostul duhovnic de la mănăstirea Tudor Vladmirescu, Ioan Silviu Iovan. Cândva el îi ajutase pe Arsenie Boca și pe Julieta să dea de urmele fugarului Bordașiu, iubitul Julietei. Cu aproape zece ani în urmă, Iovan fusese condamnat la moarte, iar apoi pedeapsa îi fusese comutată în muncă silnică pe viață.

Apropiat de episcopul anticomunist Nicolae Popovici, Iovan le ținea miilor de pelerini care veneau la mănăstirea de lângă Galați predici pătimașe despre comunism și Antihrist, îi avertiza asupra capcanelor politicii sovietice, îi îndemna, mai pe ascuns ori mai pe față, la rezistență și la păstrarea credinței. Înainte să fie arestat, fusese caterisit într-o adunare a Sinodului condusă de patriarhul Justinian, cel care obișnuia să spună, poate în glumă, că, de vreme ce Hristos

este omul cel nou și omul nou este omul sovietic, atunci Hristos este sovietic.

Preotul Iovan și-a petrecut tinerețea în penitenciarele de la Galați, Jilava, Gherla, Aiud, refuzând reeducarea în spiritul noilor valori impuse de statul comunist. S-a numărat printre preoții care au trăit cu eroică demnitate experiența crâncenă a pușcăriilor și a torturilor comuniste. Curajul și înțelepciunea, stăruința în rugăciune, blândețea și omenia arătate în închisoare, deopotrivă colegilor de celulă și torționarilor, vor face din el una dintre figurile luminoase ale ortodoxiei.

În 1964, când este eliberat, Ioan Iovan are 42 de ani. E fericit că Dumnezeu i-a dat zile să se plimbe din nou pe străzi, să-și vadă prietenii și rudele, să răspândească învățătura lui Hristos. Deși e bolnav de plămâni și slăbit, călătorește prin țară. Continuă să se comporte ca un preot. Uneori e invitat să țină predici sau să slujească alături de alți preoți. E vizitat adesea de foste călugărițe de la mănăstirea Vladimirescu, printre care se numără și maica Veronica.

Iovan locuiește la niște cunoscuți într-unul dintre cartierele noi ale capitalei. Tocmai s-a întors de la Iași și e sfârșit de oboseală. Așteaptă să obțină viză de flotant ca să-și facă analize la plămâni. Stă mult în pat, sub plapumă. Într-o bună zi din luna martie a anului 1965, primește pe neașteptate vizita Julietei. Din vorbă-n vorbă, Julieta îi spune că a fost trimisă de Arsenie Boca să-i propună participarea la o organizație secretă. Se înțelege că ar fi vorba de o acțiune subversivă... Iovan e prudent. Îi arată cum îi tremură mâinile. „Organizație îmi mai trebuie mie?“ îi spune. „Nu mă vezi că sunt aproape mort? Abia am ieșit și iar să intru cine știe în ce? Faceți ce vreți, nu mă interesează.“ Julieta ar fi plecat „supărată că nu i-a mers“.

Când îi povestește fostei starețe Veronica despre această întâlnire, Iovan adaugă: „Eu mă tem să mai și gândesc. Și

așa mi s-a scos că am făcut slujbe și am predicat prin biserici, ceea ce nu-i adevărat. Da, recunosc că am întins coarda cu drumurile, dar agravarea bolii m-a potolit." Și o avertizează, nebănuind-o, probabil, de colaborare cu Securitatea: „Nu le căuta prietenie [Julietei și lui Arsenie Boca] ca să nu te tragă în cine știe ce cursă. Am suferit destul."[1]

Instruită de agenții cu care ține legătura, Veronica se întâlnește în câteva rânduri cu Arsenie Boca. Îl întreabă la un moment dat, ca în treacăt și nedumerită, despre vizita Julietei la Ioan Iovan și chestiunea organizației. Boca ar fi râs în hohote, explicându-i că fusese o glumă: „Noi [el și Julieta] am făcut un rămășag. Ea zicea că-i tot cu ale lui, eu îi ziceam că s-a vindecat, și așa i-a propus ceea ce știi și tu. Nu-i nimic adevărat, decât o copilărie, să-i cunoaștem pulsul bietului Iovan."[2] Vorbește, din nou, în dodii: propunerea ar fi fost o copilărie, un banc, o glumă, dar intenția era să se constate în ce ape se scaldă preotul Iovan, urmărit de Securitate și după eliberarea din închisoare. Boca i-ar fi spus apoi arhimandritului Justinian Dalea de la Patriarhie că a trimis-o pe Julieta la Iovan ca să-l cunoască „de mai are gărgăuni în cap" și a descoperit „că s-a lecuit în pușcărie".[3]

Arsenie Boca e departe de a fi naiv. El însuși e supravegheat de Securitate. Ideea de a-i întinde o cursă, fie ea și glumeață, unui preot cândva apropiat, iar acum bolnav și istovit de zece ani de temniță grea, pare, dacă nu cinică, cel puțin excentrică și prea puțin creștinească... Sau face parte din strategia de urmărire și testare a Securității.

În orice caz, la un an de la aceste schimburi de replici, lui Ioan Iovan i se înscenează un proces în care, de data aceasta, este acuzat de încălcare a regulamentelor Bisericii prin

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, ff. 134–137.
2. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 127.
3. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 130.

„abuz de funcție": adică ar fi continuat să administreze împărtășania și spovedania ca un preot legitim, deși era caterisit din 1955. Va ispăși pedeapsa printr-un an de muncă silnică la colonia Luciu–Giurgeni. La începutul anilor '70 va fi din nou arestat și eliberat după un an. I-ar fi mărturisit unui prieten că pe lista de câteva sute de persoane care depuseseră mărturii împotriva lui se aflau mulți preoți și călugări.

„Numai cei care mai întrunesc condițiile“

Când și când, Arsenie Boca e invitat la o cafea în biroul cu fotolii și covoare roșii și cu ferestre înalte din palatul patriarhal. Preafericitul Justinian vrea să vadă modele noi de engolpioane, icoane și ferecături, se interesează de prepararea aurului coloidal folosit pentru aureola sfinților, întreabă de progresele făcute de tinerii ucenici care învață arta emailului.

La începutul anului 1967, în atmosfera de destindere politică și deschidere promovată odată cu ascensiunea lui Nicolae Ceaușescu în fruntea republicii, se aude că viața monahală reînvie și toți călugării și călugărițele alungați prin decretul 410 din 1959 se întorc în mănăstiri. Arsenie Boca e convins că el și Julieta vor fi trimiși, mai devreme sau mai târziu, la Prislop.

Este adevărat deci ce se aude? îl întreabă el pe patriarh. Urmează un dialog de tatonare reciprocă: Cum? Arsenie Boca ar fi gata să-l părăsească? îl tachinează Justinian. Ar vrea să se întoarcă la Prislop, răspunde el. Ei bine, dacă va fi să plece, va pleca unde îl trimite Biserica, nu unde vrea el, îi spune patriarhul. Da, e adevărat, în curând problema călugărilor îndepărtați se va rezolva, vor fi reprimiți în mănăstiri, adaugă el, dându-i o undă de speranță, pe care însă i-o retează imediat, încheind: „Bineînțeles, numai cei care mai întrunesc condițiile.“[1]

1. ACNSAS, I 002637, vol. IV, f. 26.

Patriarhul și Arsenie Boca sunt la fel de pricepuți să formuleze fraze cu subînțeles. Tradus, mesajul lui Justinian ar suna astfel: „Nu te întorci la Prislop și, dacă mai insiști, îți amintesc că nu mai întrunești condițiile…" Spre deosebire de Ioan Iovan, Arsenie Boca nu făcuse însă nici o tentativă de revenire la statutul de preot. Nu celebrase liturghii și nu administrase Sfintele Taine fără acordul ierarhiei. Nu putea fi acuzat de indisciplină. E adevărat, tot mai era căutat de făgărășeni pentru darurile sale de bun psiholog și sfătuitor. Dar acesta n-ar fi fost, poate, un motiv suficient de întemeiat ca să nu poată reveni la Prislop.

În schimb, trăiește de ani de zile sub același acoperiș cu Julieta, cu care se presupune că întreține „relații intime". Unii cred că sunt căsătoriți cu acte doar de ochii lumii. Ca să mai curme din zvonuri, Julieta va insista ca Boca să i se adreseze cu apelativul „domnișoară". Un indiciu despre starea lor civilă apare într-o discuție cu fosta maică Veronica, în care Boca o sfătuiește să facă așa cum făcuse el cu Julieta, „să se căsătorească de formă", „să citească civil la sfat" și să trăiască apoi „ca fratele cu sora".[1] Un document de căsătorie civilă ar fi fost un obstacol serios în calea întoarcerii lor la mănăstire.[2] La fel, odată oprit de la preoție din pricina activității „mistice legionare", Arsenie Boca n-ar fi primit acordul Sinodului dirijat de Partid pentru reinstalarea la Prislop.

Invocând o posibilă incompatibilitate cu viața călugărească, patriarhul se referă, poate, și la pasiunea lui pentru creștinismul ezoteric, antropozofie și ocultism, care nu e nici pe placul Partidului, nici pe placul Bisericii. În acest caz, statutul Julietei ar fi cel de „asistentă" pe lângă un maestru al misterelor, așa cum presupune unul dintre biografii lui Arsenie Boca, numind-o „coregizoare și cogeneratoare a devierii de la Prislop", „părtașă […] la puternicele

1. ACNSAS, 002637, vol. I, f. 132.
2. Un astfel de document, dacă există, nu a fost încă făcut public.

ședințe de hipnoză și la cunoașterea duhului apropiat care le slujea pentru prorociri și dominarea bieților creduli“, precum și „la editarea rătăcitelor și rătăcitoarelor cărți ale Părintelui“.[1]

Pentru niște inițiați deopotrivă în textele Părinților Bisericii și în ocultism, cum sunt Arsenie Boca și Julieta Constantinescu, e de la sine înțeles că învățătura lui Hristos se interpretează în cheie gnostică. Împreună cu un autor contemporan cu ei, Nicu Porsenna, întemeietorul unui Institut Metapsihic Român, ei ar fi putut spune și crede că viața lui Iisus este „un palmares uluitor de fapte mediumnice de cea mai înaltă clasă“ și că învierea lui validează și dă prestigiu tuturor fenomenelor paranormale.[2]

La câteva zile de la întâlnirea cu patriarhul, Arsenie Boca e felicitat de un coleg pentru că ar fi primit un post de stareț la o mănăstire. Boca îl lămurește însă că el nu vrea decât Prislopul și că, din păcate, nu e trimis acolo fiindcă „nu numai ai noștri [adică ierarhia], ci și alții, mai mari“ îi reproșează că „la mine vine multă lume“. „Eu însă nu le fac nimic“, se apără el, „decât stau de vorbă cu ei, îi îndrum – și când pleacă spun că au fost schimbați, și atunci ei mă consideră făcător de minuni.“[3] Fapt este că primește multe vizite la Ateliere sub pretextul comenzilor de icoane și femeile cad imediat sub vraja personalității lui, căci el le spune „toate așa cum sunt“ și „e așa de frumos ca Iisus Hristos“.

Preoții de la biserica Domnița Bălașa, pe care o frecventează, îi întrețin cultul și misterul. O femeie e povățuită să vină la biserică și să facă un exercițiu de concentrare:

---

1. Pr. Gheorghe Anițulesei, https://888adevarul8despre8arsenieboca8.wordpress.com, pdf, p. 56.

2. Nicu Porsenna, „Medium, mediumitate și fenomen paranormal“, studiu introductiv la Ernest Oaten, *Amintirile unui medium*, Cugetarea, Georgescu Delafras SA, București, 1945.

3. ACNSAS, I 002637, vol. IV, f. 27.

să se uite spre locul unde stă de regulă fostul călugăr, să se gândească la el „mult de tot“ și, fără să-l fi chemat nimeni, „părintele Arsenie vine lângă dumneata“.[1] Nu degeaba se spune în Evanghelii că fie și o credință cât un bob de muștar e în stare să mute munții!

La câteva săptămâni de la întâlnirea cu patriarhul, pictorul continuă să-și pledeze cauza: le spune colegilor care ar putea avea vreo influență pe lângă Preafericit că la Prislop el investise muncă, bani, energie, cunoaște locurile și oamenii, așa că acolo e cu adevărat nevoie de el, „la acel punct unde se întâlnesc influențele catolice și maghiare“, iar el, „fiind bun român și bun ortodox, aduce reale servicii bisericii strămoșești și patriei prin activitatea pe care o va desfășura“. Totuși, în urma discuției cu patriarhul, e dispus la concesii: declară că, dacă nu se va putea să se întoarcă la Prislop, „el se va supune și va merge în orice loc unde va fi trimis“.[2] Nu e trimis însă nicăieri, în timp ce alți foști călugări se întorc în mănăstiri.

Dezamăgirea e atât de mare, încât Arsenie Boca, extrem de prudent până atunci, începe să se arate nemulțumit de condițiile salariale. Vorbește despre „echitatea bunurilor“. Se plânge că muncitorii de la Ateliere sunt prost plătiți, că cei din anturajul patriarhului nu sunt oameni cinstiți, ba chiar că „sunt niște escroci“ care se îmbogățesc pe seama celor care muncesc și că „nu și-a închipuit că se poate ca în această instituție [Patriarhia] să existe atâta necinste“.[3] A ajuns la concluzia că „preoții sunt mai hoți decât oricare alții“ și nici nu sunt în stare să aprecieze arta așa cum se cuvine.[4] E limpede că știe deja că întoarcerea lui la Prislop nu mai e posibilă. De

---

1. ACNSAS, I 002637, vol. IV, f. 11.
2. ACNSAS, I, vol. IV, f. 25.
3. ACNSAS, *ibid.*, ff. 14–15.
4. ACNSAS, *ibid.*, f. 6.

altfel, mănăstirea este folosită ca azil de bătrâni. Împreună cu Julieta, caută soluții de retragere de la Atelierele de pictură ale Patriarhiei.

Începând cu data de 1 iunie a acelui an, 1967, Boca anunță Patriarhia că e nevoit să renunțe la postul său din pricina unor probleme de vedere cauzate de lucrul îndelungat la miniaturi. Se gândește să urmeze un tratament și să meargă să picteze niște biserici din provincie, unde condițiile de muncă ar fi ceva mai bune. Una dintre biserici e cea de la Bogata, dar, la o evaluare făcută de doi pictori profesioniști, Ștefan Constantinescu și Nicolae Stoica, rezultase că „realizările lui Boca Zian nu sunt, din punct de vedere al calității artistice, la înălțimea cerințelor și a valorii arhitectonice a bisericii“. Fresca pictată de el în absida bisericii va fi, prin urmare, ștearsă.[1] Rănit în orgoliul lui de pictor, Arsenie Boca îi mărturisise preotului de la Bogata că se simte „ca vulturul în cotețul de găini“: prea înalt în aspirațiile sale față de micimea gregară a breslei pictorilor bisericești, el nu face parte din specia artiștilor plastici ai vremii.

La aproximativ 20 de kilometri de București, la Drăgănescu, un sătuc cu câteva sute de suflete, este paroh cumnatul Julietei, Savian Bunescu, soțul surorii ei, Ligia. Biserica a fost ridicată de curând pe ruinele unui vechi lăcaș. Decizia e luată: Arsenie Boca va realiza pictura murală din interior după un proiect propriu și fără nici o opreliște din partea preotului. Rămâne în legătură și cu Atelierele Patriarhiei, angajându-se să execute diferite picturi la domiciliu. Încă mai locuiește în strada Țiglina, dar se va muta

1. *File pentru monografia satului Bogata*, vol. II, Fundația Culturală Arania, 1997, p. 117, *apud* Florin Duțu, *„Și cărțile au fost deschise“. Părintele Arsenie Boca. O biografie*, Ed. Floare albă de colț, București, 2015, pp. 231–232.

împreună cu Julieta în Cotroceni, unul dintre cartierele selecte ale capitalei, la parterul unei case modeste cu etaj.

În vara anului 1968, proaspăt instalați în Cotroceni, Arsenie Boca și Julieta urmăresc la televizor momentul de glorie al carierei politice a lui Nicolae Ceaușescu. La câteva luni după ce primise vizita la București a generalului De Gaulle și fusese decorat cu cea mai înaltă distincție a statului francez, Marea Cruce a Legiunii de Onoare, secretarul general al Partidului Comunist Român condamnă public intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, unde Alexander Dubček încerca să pună în aplicare un program de reforme și liberalizări.

Piața Palatului din centrul capitalei, unde se află sediul CC al PCR, e plină de mii de manifestanți cu pancarte pe care scrie „Suntem alături de poporul cehoslovac". Se așteaptă încheierea unei reuniuni de urgență a conducerii de partid și de stat și discursul lui Nicolae Ceaușescu. El apare la tribună în ovațiile și uralele mulțimii și afirmă „deplina solidaritate cu poporul cehoslovac și cu Partidul Comunist Cehoslovac". Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia, spune Ceaușescu, „constituie o mare greșeală, o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume. Nu există nici o justificare și nu poate fi acceptat nici un motiv pentru a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist independent...". Discursul e perceput de mulți ca o declarație de independență față de URSS și ca un act istoric de curaj.

Zorii unei ere noi par să se ivească la orizontul României socialiste. Speranțele se vor nărui treptat, pe măsură ce cultul Conducătorului capătă proporții aproape religioase. Deocamdată însă, pe fundalul declarației de independență a lui Ceaușescu față de sovietici, tineretul României se bucură de ecourile mișcării hippy din Occident. Se

poartă pantaloni evazați, băieții își lasă părul și barba să crească, fetele umblă cu fuste scurte și sandale cu toc înalt și talpă groasă, de plută. Se organizează mari spectacole de muzică folk. Scriitorii și artiștii sunt generos găzduiți în „case de creație“ la munte și la mare. Pe litoral și la mănăstirile istorice din Bucovina crește numărul turiștilor străini.

În vara acelui an, România respiră cu mândrie și încredere aerul, filtrat de Partid, al libertății. Arsenie Boca are 58 de ani, iar Julieta, 43. La Drăgănescu, Boca a început deja pictura pe pereții interiori: lucrează la bolta naosului, la Hristos Pantocrator, Împăratul Universului, înconjurat de un medalion cu portretele evangheliștilor. Poartă halat alb și o bonetă albă pe cap. Când nu pictează, e găzduit în fosta casă a preotului, în timp ce Savian Bunescu locuiește cu familia sa în casa parohială.

Celor care continuă să-l caute le amintește că omul are trei vrăjmași: trupul, lumea și diavolul – și că acestor vrăjmași trebuie să le opună rugăciunea, iertarea și îndelunga răbdare. Uneori se autodemască în glumă, spunându-i unui cunoscut, de față cu oamenii care așteaptă să-i vorbească: „Auzi, mă, Petre, zic ăștia că eu sunt înaintevăzător și proroc, dar eu cunosc un pic de psihologie, un pic de medicină, un pic de teologie și mă mai ajut de câte-o poză de-a lor și le mai nimeresc uneori.“[1] Este modest: e un psiholog bun și antrenat și are deprinderea subtilităților sugestiei prin tehnici de fascinație. Alteori înlocuiește autoironia cu dublu sens cu metafora duhovnicească, spunându-i aceluiași Petre că el are „un telefon cu Dumnezeu, fără fir“.[2] Va zugrăvi pe pereții bisericii și telefonul său fără fir cu Dumnezeu.

Adică va spune lumii, în sfârșit, ce are pe suflet.

1. Pr. Petru Vamvulescu, *op. cit.*, p. 28.
2. *Ibid.*, p. 55.

Vălurile spiritului

Îmbrăcat cu halatul alb, cu barba înspicată tunsă îngrijit, cu ochelarii pe nas, Arsenie Boca atinge cu palma suprafața peretelui pe care urmează să picteze Schimbarea la Față. Pe degete îi rămâne un praf fin. Tencuiala nu e grunjoasă. A pregătit pereții din timp. Se poate începe cu așezarea personajelor în felul în care apar în iconografia tradițională. Iconarii bizantini erau supuși pe vremuri unui test sever: urmând regulile de compoziție inspirate de teoria luminii și a energiilor necreate ale unui sfânt din secolul al XIV-lea creștin, Grigorie Palama, orice călugăr începător într-ale artei trebuia să știe să picteze corect scena Schimbării la Față, povestită în Evangheliile sinoptice și de apostolul Petru.

Iisus urcă pe muntele Tabor din Galileea împreună cu Petru, Iacob și Ioan, să se roage. Iisus urmează să le dezvăluie chipul Slavei Sale. Tradiția creștină socotește că acesta este un moment-cheie al raporturilor omului cu Dumnezeu: dumnezeirea se arată omului în Hristos, iar timpul întâlnește nemărginirea. Transfigurată, fața lui Iisus strălucește „ca soarele, iar veșmintele Lui s-au făcut albe ca lumina“, scrie evanghelistul Matei (17, 2). Atunci apar Moise și profetul Ilie și vorbesc cu Iisus, în timp ce ucenicii Petru, Iacob și Ioan cad cu fața la pământ, acoperindu-și ochii, orbiți de slava lui Hristos.

Se considera că pictarea acestei scene ține mai puțin de talentul pictorului, cât de lumina arătată pe Tabor și revelată sufletului său. De aceea, Schimbarea la Față rămâne una dintre reprezentările bizantine cel mai puțin permeabile la inovații: Iisus stă în centrul unei hexagrame albe, alungite pe verticală, din care țâșnesc raze albăstrii înscrise într-un medalion alb. În dreapta se află Ilie și în stânga este Moise, iar la picioarele lor, copleșiți de uimire și ferindu-se de lumina orbitoare a transfigurării, cu capetele spre pământ, sunt Petru, Ioan și Iacob. În ansamblu, culorile sunt mai curând reci, încălzite doar de aureolele din jurul capetelor lui Iisus, Ilie și Moise. Impresia de lumină suprafirească e vie.

Pe măsură ce scena prinde contur sub pensula lui Boca, atitudinile și culorile se schimbă. Iisus e încadrat într-o septagramă galbenă alungită, de forma unei navete spațiale. Schimbarea la Față iese, pe nesimțite, din canonul bizantin, făcând loc unui Hristos eteric și cosmic. Străvechi simbol cabalistic, creștin, astrologic, magic, septagrama este și un simbol teozofic al luminii care conține curcubeul celor șapte culori (ROGVAIV). Apostolii nu numai că nu-și feresc ochii de lumină, dar parcă sunt absorbiți de ea către Iisus. Câte un colț al septagramei le țâșnește din ochi. Toate personajele au, în jurul capului, aura sfințeniei. În traducere teozofică, Petru se teme, dar are tărie de caracter (culorile lui sunt violet și verde), Ioan se teme, dar are dragoste (culorile lui sunt violet și roșu aprins), în timp ce la Iacob se amestecă religiozitatea (albastru) cu teama și afecțiunea (roșu, cărămiziu). Iisus are trăsături ariene, e blond, cu barbă și mustață scurte, blonde, abia vizibile, iar veșmintele îi sunt albe (El însuși este lumina).

Timp de 15 ani, Arsenie Boca va încerca să reproducă în pictura bisericească realitățile suprasensibile asociate creștinismului și lui Iisus și accesibile numai celor care

fac experiența călătoriilor în afara corpului fizic. Canoanele iconografiei bizantine devin astfel rama unui mare tablou antropozofic în care percepția corpurilor minerale (fizice), eterice, astrale, a corpurilor sufletești ale senzației, rațiunii, conștiinței și realității ultime a omului spiritual sunt descifrabile doar de ochiul cunoscătorului. La prima vedere, frescele reprezintă o cateheză în imagini sau un *aggiornamento* ortodox în stil New Age. Dar, în lumea spirituală, privirea clarvăzătorului percepe prezența realităților nevăzute ca pe o cupă de culori astrale aureolate de curcubeu. Hristosul antropozofiei este o entitate cosmică solară, care, din momentul botezului în apele Iordanului, a avut nevoie de trei ani pentru a lua forma lui Iisus din Nazaret, prototipul inițiatului perfect, al omului deplin apt să pătrundă tainele ultime ale spiritului.

Într-un amestec de simbolism și stil art nouveau cu elemente din Renașterea italiană, dar și din realismul socialist al vremii, Boca pictează diafan și tăios, viguros și nonconformist, eclectic și provocator, naiv și pedagogic, cu inovații scandaloase pentru canonul bizantin. Culorile transparente ale spectrului ROGVAIV (roșu, oranj, galben, verde, albastru, indigo, violet), cultivat de antropozofi în teoria *vălurilor*, ascund sub straturi biblice lecturile artistului. Dar este Arsenie Boca un antropozof „profesionist", sau doar un pictor inspirat de un curent de gândire care se potrivește cu modul lui de a înțelege creștinismul?

Societatea Antroposofică din România luase ființă în 1928. Literatura teozofică și antropozofică circula intens în limba germană și în traduceri franțuzești. Întemeietoarea mișcării teozofice, Elena Blavatsky, se număra printre autorii pe care Arsenie Boca îi citește încă din tinerețe în franceză sau în traduceri românești fragmentare. În 1922, în Elveția, ideile lui Rudolf Steiner, părintele antropozofiei, fuseseră preluate de un grup de pastori luterani și studenți

teologi protestanți și dăduseră naștere Comunității Creștinilor (La Communauté des chrétiens), un fel de nouă Biserică întemeiată pe o sinteză între gnosticismul creștin și antropozofie. Cărțile ei de cult erau Biblia și scrierile lui Steiner[1], iar ca organizație internațională implicată social cultiva socialismul creștin. Ritualurile liturgice imitau practica Bisericilor tradiționale, se hirotoneau preoți, se administrau sacramente. Evanghelia preferată era cea care se pretează cel mai bine la interpretări ezoterice: a lui Ioan. Unii preoți ortodocși și catolici, precum și unii pastori protestanți se simțeau acasă în atmosfera unui creștinism care părea să evadeze din scleroza tradiției, deschizându-și larg brațele spre o gnoză de extracție creștino-hindusă.

Comunitatea Creștinilor se răspândea rapid în Germania, Austria, Anglia, Statele Unite. La un an distanță, la Sibiu, veche cetate a sașilor luterani, apăruse, în replică ortodoxă, organizația lui Iosif Trifa, Oastea Domnului. Poate că Trifa se apropiase prea mult de Comunitate și de aceea își atrăsese sancțiunea mitropolitului Bălan, dar și admirația lui Arsenie Boca.

Până în zilele noastre, crezul Comunității Creștinilor în România, neschimbat de la întemeierea organizației, pare o definiție a crezului iconografic de la biserica din Drăgănescu. Comunitatea se prezintă ca „o biserică creștină supraconfesională, fără a avea pretenția de a fi singura mijlocitoare între om și divinitate. Ea cultivă un creștinism care cuprinde Omul, Pământul și Universul, fără o selectare sau supraevaluare a anumitor conținuturi ale învățăturii creștine. Comunitatea Creștinilor s-a născut la 16 septembrie 1922 în Sala Albă a Goetheanumului din Dornach (Elveția) cu ajutorul lui Rudolf Steiner, cel care a dăruit oamenilor Antropozofia. Această știință spirituală

1. V. Friedrich Rittelmeyer, *Rudolf Steiner enters my life*, Floris Books, 2013.

reprezintă fundamentul pentru o extindere sănătoasă a Teologiei. Ea permite o nouă înțelegere a adevărului Christic și prezentarea acestuia într-o formă adecvată epocii și evoluției firești a omului“[1]. Gotheanumul, construit inițial după desenele lui Rudolf Steiner, este, până în zilele noastre, centrul mondial al mișcării antropozofice.

În 1943 apărea prima carte de Rudolf Steiner în limba română, intitulată *Teosofia,* urmată în 1946 de *Știința ocultă.* În același an, se tipărea la Timișoara și o primă traducere în românește din scrierile lui, *Știința spirituală. Evoluția omului și a lumii*, publicată pentru prima oară în germană în 1909, în care sunt explicate în detaliu realitățile „suprasensibile“. Traduceri din opera lui Rudolf Steiner vor circula pe ascuns între București și zona Făgărașului în toată perioada comunistă, fie scrise de mână, fie dactilografiate, multiplicate și legate artizanal.

În anii ’50, urmărind activitatea lui Arsenie Boca, pe atunci călugăr la Prislop, Securitatea semnalează participarea lui la ședințe organizate de o grupare antropozofică. La una dintre întruniri, ținută la Cluj, a rezultat că el are „darul clarviziunii“ și că „după ce a intrat în gruparea antropozofică a făcut progrese rapide“.[2] Se întâlnește cu nume cunoscute ale mișcării antropozofice din România: Ioan Ionașiu, Emil Brestowski, Gesa Schönfeld, Iustin Iustinian. Arestat, Emil Brestowski le ținea colegilor de celulă de la Jilava seminarii despre *Faust* al lui Goethe. E vorba, de bună seamă, de *Faust* în interpretarea lui Rudolf Steiner.[3] Când pictează biserica de la Drăgănescu, la începutul anilor ’70, Arsenie Boca este, așadar, un inițiat în materie de antropozofie. Învierea lui Iisus pictată pe peretele dinspre nord al bisericii are transparența

1. http://www.comunitateacrestinilor.ro
2. ACNSAS, I 002637, vol. III, f. 319.
3. V. Lazăr Pașca în revista *Antroposofia*, ianuarie 1998.

culorilor lui Mondrian, cel pasionat de teozofie, din faza mistică a artei sale. La Arsenie Boca culorile se topesc într-un abur străveziu care închipuie vălul ultim al corpului spiritual: o apariție androgină și dematerializată, ieșind, fantomatică, din lespedea mormântului. Unul dintre marii iluzioniști ai secolului XIX, Robert-Houdin (a nu se confunda cu Harry Houdini, care i-a preluat numele din admirație), producea pe scenă astfel de apariții în fața a sute de spectatori printr-un ingenios sistem de oglinzi. Pictura lui Arsenie Boca imită, la rându-i, un sistem de oglinzi în care spectrul luminii e descompus în curcubeie succesive, ca să reflecte în ascuns un portret în mai multe ipostaze: cel al pictorului.

Biserica și lumea

Sătenii îl văd uneori plimbându-se prin curtea bisericii. Se mai dezmorțește după ore bune de lucru. Deja s-a aflat cine este și de ce îl caută oameni veniți de prin părțile Făgărașului. Localnicii se apropie cu sfială, doritori să știe mai multe sau măcar să-i ceară vreun obiect binecuvântat: o cruciuliță, un talisman, o fotografie de-a lui... care să le aducă noroc în viață și să-i ocrotească de rele. Arsenie Boca speră să-i vindece de superstiții, așa că preferă să binecuvânteze apa din fântâna bisericii. Vestea se răspândește iute și lumea se înghesuie să scoată apă din fântână, până când „au scos cu găleata nu numai apa, ci și mâlul de pe fundul fântânii".[1]

Hărmălaia din curte se stinge în biserică, unde Boca lucrează la o compoziție intitulată *Biserica și lumea*. Un călugăr alb (cu veșminte și barbă albe), răstignit pe o cruce, desparte raiul de iad. Poartă în mâini două făclii pe care scrie *smerenia* și *dragostea*, iar deasupra capului titlul *lepădarea de sine*. Privește către alte două răstigniri: cea a apostolului Petru, cu capul în jos, și cea a lui Hristos, către care se îndreaptă trei ostași. Cei trei sunt, de fapt, același bărbat – la tinerețe, maturitate și bătrânețe. Merg unul în spatele celuilalt în ordinea inversă a vârstelor: bătrânul e

1. Pr. Petru Vamvulescu, *op. cit.*, p. 49.

în urmă, în planul îndepărtat, omul matur în planul al doilea, iar tânărul în prim-plan, cel mai aproape de Hristos Răstignit. Este, de fapt, o oglindire, căci chipul lui Iisus e un autoportret de tinerețe al pictorului.

În viziune antropozofică, Hristos aparține tuturor religiilor ca ființă unică în evoluția istoriei umanității. De aceea, sub crucea Lui, în aceeași tehnică a vălurilor teozofiei, Arsenie Boca zugrăvește moștenirea lăsată de Răstignit lumii: Biserica în ipostaza ei unită, dinaintea marii schisme. Conturul Hagiei Sofia, simbolul creștinismului răsăritean de la Constantinopol, și cel al basilicii Sf. Petru, simbolul creștinismului occidental de la Roma, se topesc unul în altul, înconjurate de un semicerc de raze.

Cel care privește la toate acestea, călugărul răstignit, e un alt autoportret simbolic, de astă dată la o vârstă mai apropiată de a pictorului. Călugărul iese din valurile lumii ca dintr-o mare învolburată și se înalță spre cerul îngerilor militari și al atleților credinței, care înving gândurile și ispitele. De-o parte, ostașii și arhanghelul Mihail cu sabie de foc îi arată drumul spre Răstignirea lui Iisus: calea renunțării la lume și a suferinței. Cărarea cea strâmtă. De cealaltă parte, demonii îl cheamă spre o puzderie de lumi închise în cercuri, ca niște globuri pământești pe care stau scrise numele unor iluzorii fericiri: droguri, alcool, alte religii, materialism, știință, filozofie... Universurile amăgirii. Pe multe dintre ele pictorul le-a explorat din tinerețe.

Spre fundul iadului, sugerând că toate se trag de la scornirile minții, Boca pictează un diavol cu mâna pe capul unui om de știință. Pe mâna demonului care picură gânduri în capul omului scrie „nu este diavol", așadar amăgirea amăgirilor. Și drept exemplificare, mai jos, ca în benzile desenate, apar scriitorul Ernest Renan și filozoful Friedrich Nietzsche, reduși la două portrete-caricaturi. „Oamenii l-au creat pe Dumnezeu", spune Renan, o aluzie la cartea

lui *Mântuitorul. Viața lui Iisus.* „Iar eu l-am omorât“, răspunde Nietzsche, cu trimitere directă la celebra lui afirmație „Dumnezeu a murit!“.

Pe peretele opus, pictorul face aluzie la o pildă din Evanghelia lui Luca (evanghelistul pictor) în cheie modernă. În Evanghelie, un om înstărit pregătește o cină bogată, la care se gândește să poftească multă lume. Dar cei chemați invocă tot felul de pretexte: unul și-a cumpărat o bucată de pământ și tocmai se duce s-o inspecteze; altul și-a cumpărat cinci perechi de boi și vrea să-i înjuge și să-i încerce; altul s-a însurat și nu poate veni. E vorba despre chemarea lui Dumnezeu și refuzul evreilor, ca popor ales, de a-l urma pe Iisus. În fresca de la Drăgănescu, parabola e transcrisă printr-o scenă de viață modernă care pare să se petreacă pe terasa apartamentului din strada Petrini, unde locuiesc Arsenie Boca și Julieta.

În plan îndepărtat, ca și când s-ar vedea de la fereastră, o navetă spațială își ia zborul. În epocă, impactul primelor misiuni spațiale sovietice și americane este imens. Boca e de părere că zborurile cosmice au scopul de a descoperi viață și pe alte planete „și prin aceasta să răstoarne religia care susține că viață este numai pe pământ, care a fost special creat de Dumnezeu pentru așa ceva“.[1] În iulie 1969, naveta spațială Apollo 12 ajunsese pe Lună și primul astronaut pășise pe solul selenar. Ideea că s-ar putea ca omul să nu fie singur în univers zdruncina credința multora în Dumnezeu. În același timp, în plin Război Rece, pericolul unui conflict nuclear între Uniunea Sovietică și Statele Unite dăduse naștere programului Strategic Defence Initiative, cunoscut sub numele de Star Wars. Televiziunea română difuza în anii '70 seriale inspirate din explorarea spațiului cosmic: *Pierduți în spațiu* (*Lost in Space*), *Războiul*

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 175.

Stelelor (*Star Wars*), *Tunelul Timpului* (*The Time Tunnel*), *Planeta giganților* (*Planet of Giants*)...

Naveta spațială este, în fresca de la Drăgănescu, doar unul dintre simbolurile noii ere: în fundal, o pâlnie de satelit asigură comunicațiile, iar în planul apropiat, pe o masă, se află un televizor și un telefon. În prim-plan, un bărbat în pantaloni scurți, încălțat cu sandale, se relaxează pe un fotoliu-șezlong. Poartă ochelari. Prin stânga, din apropierea navetei spațiale, se ivește un înger care anunță că cina Domnului e pregătită: „Totul este gata. Veniți la cină“ stă scris în dreptul lui.

Bărbatul pare să audă acest mesaj la un telefon fără fir – telefonul fără fir cu Dumnezeu... – și răspunsul lui la invitația îngerului, scris cu litere bizantine, însumează pretextele necredinței: „m-am însurat“, „mi-am rotunjit țarina“, „mi-am cumpărat 5 milioane de cai-putere“, „caut locuință pe altă planetă... așa că rogu-te să mă ierți, nu pot veni: nu mai avem această preocupare“.

În planul al doilea, în spatele bărbatului, ieșind de după o perdea ca din culise, asistă la scenă o femeie într-o rochie galbenă, fără mâneci. Părul castaniu-roșcat îi cade pe umeri. Scena pare inspirată din conviețuirea lui Arsenie Boca cu Julieta: un tablou de viață casnică în care irumpe o altă dimensiune a existenței.

Portretele lor de tinerețe sunt pictate în stilul simbolismului așa-numitelor *corpuri mentale* ale teozofiei. Ea poartă o rochie galbenă fiindcă, în teozofie, galbenul e culoarea forței intelectuale, iar gulerul portocaliu înseamnă mândrie (n-o tachina el pe vremuri cu numele *Mândrina*?). Femeia are păr roșcat. În cod teozofic, rezultă că e mânioasă. Julieta era adesea „bolnavă de gelozie“, îl certa cu asprime și își merita porecla de „jandarm“.[1] Stând

1. ACNSAS, I 002637, vol. I, f. 127.

în prag, în plan îndepărtat, îl supraveghează, apărând de după o perdea vișinie: adică încearcă să lase la o parte iubirea-i cotropitoare (cheia teozofică a culorii perdelei).

Culorile bărbatului sunt portocaliu și albastru: mândrie și devotament. E așezat pe un mare fotoliu verde. Verdele înseamnă adaptabilitate.[1] Arsenie Boca se cunoaște bine pe sine. Dacă ar fi să caute o îndreptățire a măștilor pe care le-a schimbat de-a lungul timpului, ar găsi-o, neîndoielnic, în vorbele apostolului Pavel: „Tuturor toate m-am făcut, ca, în orice chip, să mântuiesc pe unii." (1Corinteni 9, 22) Chiar dacă stă cu spatele la femeie (căci întorsese de mult spatele iubirii erotice), bărbatul din frescă îi simte prezența: „jandarmul" lui, Julieta, e totdeauna la post...

O altă scenă de „familie", mai realistă și mai explicită, are ca sursă de inspirație un botez în familia lui Savian Bunescu, preotul bisericii și cumnatul Julietei. Sunt înfățișați nașul copilului, preot consilier la Patriarhie (el oficiază botezul), și soția lui. Lângă ea stau sora Julietei, Ligia, urmată de soțul ei, Savian Bunescu. În dreapta cristelniței din centru, în care e botezat pruncul, se află bunica Ecaterina Constantinescu, mama Julietei și a Ligiei, și părinții copilului: fiul Ligiei și soția lui. E o poză de familie din care Julieta lipsește. Fratele ei geamăn, Romeo, murise în 1961, precedat de tatăl lor. Celălalt frate, Aurelian, suferea de depresie. Ecaterina Teodorescu e o distinsă doamnă cu părul alb, îmbrăcată în doliu.

O fotografie din tinerețe a Julietei ar putea fi modelul pentru una dintre reprezentările Fecioarei Maria cu Pruncul.

În galeria autoportretelor pictate de Arsenie Boca, chipul lui la diferite vârste se distinge sub figuri de mari sfinți: Vasile cel Mare, Ioan Botezătorul, Sfântul Ilie, Sfântul

1. V. „The meaning of colours" în *The Theosophical Writings of Annie Besant*, Jazzybee Verlag, 2012.

Gheorghe, Sfântul Mucenic Nestor, Paisie de la Neamț, precum și în reprezentarea lui Iisus însuși în scena Botezului în Iordan. Sfinții sunt fie erudiți într-ale filozofiei, medicinei și astronomiei, precum Vasile cel Mare, fie asceți și proroci, precum Ioan Botezătorul și Ilie, fie ctitori ai Filocaliei în secolul al XVIII-lea, precum Paisie, sau tineri care s-au jertfit pentru credință, precum Gheorghe și Nestor. Arsenie Boca recunoaște în fiecare câte ceva din identitatea pe care și-a construit-o de-a lungul timpului. Se întoarce parcă, pe un drum ocolit, la exercițiile din studenție, când își scruta chipul în oglindă. Acum privește la chipul întregii lui vieți.

Unii dintre sfinții sub care i se întrevăd trăsăturile (Botezătorul, Gheorghe și Nestor) și-au pierdut literalmente capul, adică au fost decapitați pentru credința lor. Tema *capului* e o temă tulburătoare și obsesivă pentru acest pictor care s-a supus unor îndelungi căutări intelectuale și celor mai curajoase experimente cu sine însuși, într-un efort eroic de a-și preda capul *inimii*, adică de a-și supune rațiunea lui Dumnezeu, după modelul misticilor. Îl pictează pe Ioan Botezătorul în culori pastelate, purtând în mâna stângă, pe o tipsie, capul tăiat la porunca lui Irod. În spate, i se deschide larg curcubeul teozofiei sub forma a două aripi de înger gata să-și ia zborul. (În pictura bizantină canonică, Botezătorul e reprezentat cu aripi strânse, în culori metalice închise, ca de armură, purtând tipsia cu capul în mâna dreaptă.) Oglindirile succesive ale pictorului în personajele frescelor respectă treptele transfigurării inițiatului în antropozofie, inițiat despre care Rudolf Steiner scrie că îl vede pe Dumnezeu drept sine însuși. Personificate, puterile sale sufletești iau forma sfinților într-o omenire hristificată.

Printre sfinții pictați în biserica de la Drăgănescu se află două dintre marile figuri prețuite de Rudolf Steiner pentru ceea ce el socotește a fi evoluția corpului lor astral către

totala purificare: Sfântul Francisc de Assisi și episcopul Ulfila din secolul al IV-lea, inventatorul alfabetului gotic și traducătorul Bibliei în gotică.[1]

Nenumăratele licențe artistice ale pictorului s-ar datora vedeniilor pe care le-ar fi avut pe parcursul celor 15 ani în care a pictat biserica. Revelațiile lui nu par însă teofanii, ci mai curând rodul perseverenței în exersarea respirației yoghine prāṇāyāma. Respirând rar când pe o nară, când pe cealaltă, cu ochii închiși, cel care urmărește dezvoltarea spirituală începe să vadă valuri de culoare gălbuie învârtindu-i-se în jur, în spirale. „Practicând aceste exerciții în toate serile, veți vedea apărând figuri, unele urâte, altele de o frumusețe cerească. Nu vă temeți: dirijați gândurile voastre către aceste apariții și sugestionați-le ca să se debaraseze de tendințele actuale de a se urca în sferele superioare. Pe măsură ce voi ajutați, prin sugestii, ca aceste personaje să se ridice, veți veni în contact spiritual cu ele și la rândul lor ele vă vor ajuta și veți fi cu totul surprinși de a primi de la ele idei practice...“[2]

Cu prilejul unei inspecții făcute de un înalt trimis al Patriarhiei, se produce un prim incident legat de inadecvarea picturii lui Arsenie Boca la canoanele ortodoxe și bizantine. Indignat de ce vede, ierarhul îi cere pictorului să șteargă imaginile necanonice. Acesta îi înmânează sculele de răzuit pereți, îndemnându-l să le șteargă el. Dar invocă, în sprijinul său, puteri din lumea nevăzutelor, spunând că el pictează „cu poruncă de Sus, pentru catehizarea poporului care zace în întuneric“.[3] Inspectorul Patriarhiei e dezarmat.

1. V. Rudolf Steiner, *Misterul creștin*, Univers Enciclopedic, București, 2015.

2. C.K. Nicolau, *op. cit.*, pp. 62–62.

3. Pr. Petru Vamvulescu, *op. cit.*, p. 36.

„Vin ca holda bătută de vânt“

Prin vara anului 1975, două foste călugărițe și fratele lor, preot, vin la Drăgănescu să-l vadă pe Arsenie Boca și să-i ceară sfaturi de viață. Îl găsesc pe schele pictând. Din vorbă-n vorbă, una din femei îl întreabă ce mai face Julieta. El o sfătuiește să se ferească de Julieta, „că are priză pe la Departamentul Cultelor“ și să nu aibă neplăceri...[1] Nu e prima dată când Boca vorbește despre „jandarmul meu“ în termeni nu tocmai măgulitori și care sugerează colaborarea Julietei cu autoritățile. Uneori, ei doi par un cuplu obosit de o îndelungată și complicată conviețuire, dar e limpede că ea nu l-ar trăda niciodată.

Oamenii continuă să-l caute la Drăgănescu, deși sunt tot mai puțini. Arsenie Boca îi primește cu un amestec de semeție și umor. Uneori pare că-și întreține propriul cult. Vizitatorii așteaptă de la el vindecări ale sufletului ori ale trupului, sfaturi de viață, soluții în situații fără ieșire. Cei care nu au asistat niciodată la predicile lui de la Sâmbăta sau de la Prislop au aflat de la părinți și cunoscuți că ar fi făcător de minuni. Privindu-i de la înălțimea schelelor, unora le spune că vede prin ei până la al treilea neam și că le știe toate păcatele, fiindcă ar fi vorbit cu sfinții pe

---

1. ACNSAS, I 203645, vol. II, f. 187.

care-i pictează.[1] Pe alții i-ar învăța cum să i se roage după ce el nu va mai fi: „Preot monah Arsenie, trimite-mi duhul tău paznic și dă-mi sănătate și liniște. Depărtează de la casa mea necazurile și suferințele, că ai Duh Sfânt."[2]

Unul dintre cunoscuții pictorului, Zian Streza, student pe-atunci la teologie, îl caută adesea și poartă cu el discuții duhovnicești: „Odată l-am întrebat pe părintele Arsenie de ce ascultă toate prostiile pe care le fac și le spun oamenii care vin să îl caute la Drăgănescu, considerând că îl pângăresc și îl obosesc." „Ai dreptate, mă! Dar pe mine nu mă mai ating, nu mă murdărește nici un cuvânt și nici o faptă. Eu sunt fecior cum m-a făcut mama. Pe mine m-a sărutat Maica Domnului pe frunte în Muntele Athos. Tu ai dreptate că-mi pierd multă vreme, dar ce să le fac, mă, că vin ca holda bătută de vânt! Dar din când în când fac votul tăcerii și îmi încarc bateriile, sau merg la munte, unde vorbesc cu Dumnezeu."[3]

Între timp, toată lumea, în frunte cu preotul Bunescu, se miră de încetineala cu care avansează pictura. La un moment dat, parohul e chiar exasperat, gândindu-se și la costurile acestei îndelungate întreprinderi. Nici Departamentul Cultelor și inspectorii Patriarhiei nu înțeleg de ce durează atât pictarea unei bisericuțe sătești oarecare. Peste ani, purtați de dorința de a-l vedea cât mai curând pe Arsenie Boca trecut în rândul sfinților Ortodoxiei, unii vor asemăna biserica de la Drăgănescu cu Capela Sixtină. Dar dacă lui Michelangelo i-au trebuit patru ani ca s-o picteze, la Drăgănescu Arsenie Boca va avea nevoie de 15! Trage oare de timp, ca să evite supravegherea Julietei?

---

1. V. Ioan Cișmileanu, *Mărturii din Țara Făgărașului despre Părintele Arsenie Boca*, Ed. Agaton, Făgăraș, 2004.

2. V. Ioan Cișmileanu, *Noi mărturii despre Părintele Arsenie Boca*, Ed. Agaton, Făgăraș, 2005.

3. În ziarul *Sibiu 100%* din 6 martie 2016.

În 1972 merg împreună la înmormântarea lui Nichifor Crainic. Apoi, an de an, asistă la parastasul și comemorarea lui la biserica Boteanu. În 1976, aparatul de fotografiat al securistului însărcinat cu informarea despre participanți surprinde, la ieșirea din biserică, un bărbat elegant, îmbrăcat cu un costum închis la culoare, croit după moda vremii, cămașă albă, cravată, iar pe cap pălărie de fetru. Barba lui albă e tunsă cu vădită cochetărie masculină. Poartă ochelari fumurii. Are aerul unui profesor universitar de istorie a artei. E toamnă și activitatea lui la biserica de la Drăgănescu e pe sfârșite.

Fiica lui Crainic, Fortuna, prietenă cu Julieta, îi încredințase acesteia o bună parte din cărțile tatălui ei. La o oră târzie, în noapte, le căraseră amândouă în geamantane în apartamentul din strada Petrini. În timpul iernii, Arsenie Boca se retrage în bibliotecă. Duce o viață izolată. Dar în anul acela, 1976, Securitatea caută manuscrise sau copii ale scrierilor lui Nichifor Crainic. Tocmai avusese loc vizita la București a secretarului general al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, Leonid Brejnev, și se puneau bazele unei noi apropieri a României de URSS. Cum fiica lui Crainic pleacă în provincie, se ivește ocazia unei verificări a apartamentului ei.

Fortuna obișnuiește să-și lase cheile la Julieta. Astfel, o echipă de ofițeri condusă de locotenent-colonelul Ion Pătrulescu (cel care se ocupase de dosarul lui Constantin Noica) pune la cale un dublu control: se strecoară în apartamentul Julietei din strada Petrini ca să facă un mulaj al cheilor Fortunei, caută eventuale manuscrise ale lui Crainic și instalează la fața locului și microfoane. E 24 septembrie. Arsenie Boca se află la Drăgănescu, iar Julieta, sub un pretext oarecare, este convocată la secția de Miliție din cartier în timpul celor trei ore, cât durează operațiunea echipei Securității.[1]

1. ACNSAS, I 203645, vol. II, f. 173.

În transcrierile ulterioare ale funcționarului care ascultă convorbirile telefonice din apartamentul de pe strada Petrini, Julieta e numită respectuos „doamna Carmen". La un moment dat, în februarie 1977, el notează că „în casă se ascultă emisiunea [sic!] Europa Liberă".[1] Postul de radio Europa Liberă transmitea din Germania, în cadrul emisiunii sale în limba română, știri interzise în România. În seara aceea se citea traducerea Cartei 77, un manifest anticomunist semnat de un grup de intelectuali din Cehoslovacia. În mai puțin de o lună, Europa Liberă va primi un mesaj de susținere a Cartei și din partea unui scriitor de la București: Paul Goma.

În scrisoarea lui, adresată participanților la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa care se desfășura la Belgrad, Goma critică regimul de la București, acuzându-l de încălcarea Constituției și a drepturilor omului. Într-o a doua scrisoare trimisă Europei Libere, scriitorul i se adresează chiar lui Nicolae Ceaușescu, pe care îl invită să ia act de Carta 77 și s-o susțină, așa cum susținuse Cehoslovacia în 1968.

Cutremurul din seara zilei de 4 martie va împiedica sancționarea imediată a acțiunilor lui Goma. Haosul, pierderile de vieți omenești și pagubele făcute de cutremur (soldat cu peste 1 500 de morți, 11 000 de răniți și peste 30 000 de familii rămase fără locuință) pun Securitatea și Armata în stare de alertă. Peste o lună însă, Goma e arestat, devenind primul deținut politic al regimului Ceaușescu. Va părăsi România la sfârșitul anului. Capitala se află luni în șir sub șocul lăsat în urmă de cutremur. Peste 30 de blocuri se prăbușiseră. Camioanele cară încontinuu moloz, în timp ce, de sub dărâmături, se scot din ce în ce mai puțini supraviețuitori. În centru, mai cu seamă, orașul pare un enorm mormânt colectiv.

---

1. ACNSAS, *ibid.*, vol. III, f. 41.

Julieta vinde apartamentul din strada Petrini și se mută împreună cu Arsenie Boca la Sinaia, unde încheiaseră cu doi ani înainte, împreună cu câteva foste călugărițe de la Prislop, un contract de asociere pentru construirea unei case.

Sinaia nu e o destinație întâmplătoare. Între 1968 și 1977, orășelul de la poalele Carpaților, fostă reședință a Casei Regale, devenise un centru important al antropozofiei, unde se traduceau numeroase cărți și studii pe teme diverse, de la ezoterism la nutriție și de la naturism la pedagogia școlilor Waldorf. Unul dintre cei mai activi inițiați era scriitorul și muzicologul George Bălan[1], care urmase și Facultatea de Teologie. În casa sa de pe Strada Trandafirilor exista o vastă bibliotecă de teozofie și antropozofie. În jurul lui se coagulase o comunitate de tineri pasionați de teoriile steineriene, printre care se număra și un călugăr de la mănăstirea Sinaia, ulterior caterisit (Leonida Pop).

Urmărit de Securitate mai cu seamă pentru delictul de a fi homosexual, George Bălan părăsește țara în 1977. Societatea Antroposofică din România pierde astfel pe unul dintre susținătorii ei fervenți. Rămâne ca Leonida Pop să continue activitatea lui Bălan.

Fostele călugărițe de la Prislop se instalaseră la Sinaia pe la sfârșitul anilor ’60 și își câștigau existența lucrând pentru Cooperativa „Covorul popular“ din Comarnic. Nu mai purtau de mult rasa călugărească. Duceau o viață discretă. Duminica mergeau la liturghie la biserica Sf. Ilie Tesviteanul. În 1971 cumpăraseră o casă cu teren pe strada Privighetorilor, la numărul 16, pentru care plătiseră 80 000 de lei (o mașină Dacia 1 300 costa 70 000 de lei). E de presupus că la adunarea acestei sume contribuiseră și Arsenie Boca și Julieta.

Casa de cărămidă cu acoperiș de țiglă este o mica vilă cu un etaj și mansardă, „având la parter un hol, bibliotecă,

---

1. V. Lazăr Pașca în revista *Antroposofia*, ianuarie 1998.

bucătărie, debara, oficiu, vestibule, WC și terasă, la etaj având două camere, baie, casa scării și balcon, iar la mansardă având o cameră și casa scării...". În casă există câteva războaie de țesut la care lucrează fostele călugărițe. În aceeași curte, pe terenul de 800 de metri pătrați, împreună cu rude și prieteni, se ridică o casă nouă. Lucrările costă 179 377 de lei.[1] În curte, mai mulți câini legați cu sârmă dau alarma de îndată ce se apropie vreun necunoscut. Poarta din lemn sculptat cu motive populare din Ardeal este făcută după desenele lui Boca și va fi evaluată de agentul Securității la 10 000 de lei.

1. ACNSAS, I 203645, vol. II, f. 202.

Bătrânul de pe Strada Privighetorilor

La nici un an după cutremur, unul dintre oamenii de încredere ai lui Nicolae Ceaușescu, Mihai Pacepa, șef adjunct al Departamentului de Informații Externe (ramura de spionaj a Securității) rămâne în străinătate și se predă ulterior CIA, dezvăluind toate informațiile pe care le deținea despre rețelele de spioni din Blocul sovietic și despre adevărata viață din spatele Cortinei de Fier. Regimul comunist și Ceaușescu însuși primesc o lovitură din care nu-și vor mai reveni niciodată. Ulterior se va spune că, superstițioși cum erau, Nicolae și Elena Ceaușescu l-ar fi consultat pe Arsenie Boca în privința viitorului, iar Boca le-ar fi prorocit că vor muri într-o zi mare. (Soții Ceaușescu au fost executați într-o zi de Crăciun: pe 25 decembrie 1989.)

După fuga lui Pacepa, Securitatea trece la schimbarea agenților săi din străinătate, la verificarea agenților din țară și la întărirea măsurilor de supraveghere a populației. Dosarul de presupus legionar al lui Arsenie Boca e reactualizat. Boca Zian Vălean și Julieta Constantinescu se află în atenția informatorilor, agenților și colaboratorilor Securității de la Sinaia și Drăgănescu, unde Arsenie continuă să picteze și să locuiască de primăvara până toamna până în 1983, când lucrările se încheie și biserica este sfințită, în sfârșit, de către episcopul vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor Roman Ialomițeanul. Pictorului nu îi este însă îngăduit

să participe la ceremonie. Se vede treaba că reprezentanții Patriarhiei nu țin să mai aibă de-a face cu el și că pictura lui îi stânjenește. Mult mai târziu, în primii ani ai secolului XXI, biserica de la Drăgănescu va deveni loc de pelerinaj și unul dintre punctele turistice aglomerate de pe harta cultului închinat lui Arsenie Boca.

Când se instalează definitiv la Sinaia, el este singurul bărbat în mijlocul unui grup destul de numeros de femei: trei sunt țesătoare cu munca la domiciliu, una este vânzătoare, nouă sunt pensionare. Cele mai multe au școala elementară. Două au făcut liceul. Numai Julieta are studii superioare.[1] Arsenie Boca este acum pensionar al Patriarhiei. O data pe lună merge la București să-și ridice pensia. Îi place să fie numit „Bătrânul". Unii îi zic „domnul Bătrân"... Iese rar din casă. Vecinii de pe Strada Privighetorilor îl descriu drept „suspicios și enigmatic". Hainele îi sunt învechite și neglijente. Pare împovărat de gânduri. Barba îi crește în dezordine.

Pe ascuns, apropiații care cred în puterile lui îi cer să mai facă vreo vindecare. Se pomenește într-o bună zi cu un tânăr de 26 de ani care suferea de un cancer gastric avansat. Doctorii nu-i mai dăduseră nici o șansă. Arsenie Boca privește „mai întâi în sus, ca și când ar fi consultat pe cineva...", apoi îl atinge pe bolnav cu degetul arătător, coborând pe piept până în dreptul stomacului, după care spune: „Bine, gata, ești vindecat."[2]

Altminteri, la biserică s-ar părea că nu se mai duce. Se simte bătrân și ostenit: a muncit destul pentru Biserică și crede că „și-a făcut datoria pe deplin față de Dumnezeu".[3]

Vremurile sunt din ce în ce mai grele. Populația e supusă unui regim drastic de economisire a curentului electric și benzinei. Alimentele de bază sunt raționalizate. Cozi

---

1. ACNSAS, I 20365, vol. II, f. 211.
2. Marius Vasileanu, *op. cit.*, p. 230.
3. ACNSAS, I 002710, f. 14.

interminabile de oameni triști și ponosiți șerpuiesc pe străzi ori de câte ori magazinele alimentare primesc ouă, lapte, brânză, carne. Pe 14–15 noiembrie 1987, muncitorii de la Uzina de Autocamioane din Brașov încep să protesteze împotriva tăierilor de salariu. În curând li se alătură și muncitorii de la uzina Tractorul, studenți și sute de brașoveni exasperați, în pragul iernii, de lipsurile vieții de fiecare zi. Mânia și disperarea celor care strigă „Vrem banii noștri", „Vrem pâine fără cartelă", „Vrem lumină și căldură" transformă treptat manifestația în protest politic. Se aud din ce în ce mai des glasuri care scandează „Jos comunismul!" și „Jos Ceaușescu!".

Reacția Securității este drastică și masivă: la Brașov descind ofițeri de Securitate și procurori din toată țara. Revolta e înăbușită. Se fac arestări. Câteva sute de persoane sunt anchetate, iar ancheta e condusă de șeful poliției politice Nicolae Pleșiță. Muncitorii socotiți instigatori ai revoltei sunt bătuți și torturați. 61 de persoane vor fi condamnate la pedepse cuprinse între șase luni și trei ani de închisoare.

La 45 de kilometri de Brașov, în casa de pe Strada Privighetorilor din Sinaia, veștile ajung repede și strecoară în suflete îngrijorare, chiar panică. Arsenie Boca și Julieta crezuseră că, departe de București, de mașinațiunile Securității și de supravegherea Patriarhiei, vor avea parte de o bătrânețe tihnită, lucrând în taină la răspândirea ideilor lui Rudolf Steiner despre viața creștină. Dar pericolul pare mai aproape ca oricând. De bună seamă, toată zona din apropierea Brașovului va fi cercetată, se vor face, poate, percheziții, se vor relua anchete de mult uitate, se vor pune întrebări, se va răstălmăci interesul lor pentru anumite cărți...

Alarmat, speriat de ce se putea întâmpla de-acum încolo, Arsenie Boca face un infarct căruia îi supraviețuiește. Dar, peste aproape două luni, în februarie 1988, o paralizie facială și la piciorul stâng îl țintuiește la pat. Comunică din

ce în ce mai greu. Peste ani, se va răspândi zvonul că ar fi fost iradiat din ordinul lui Nicolae și al Elenei Ceaușescu.

De-acum înainte, Julieta pare să dispară din viața lui. E îngrijit și supravegheat în permanență de o iscoadă a Securității, o anume Sângeorzan Ioana, căreia îi este dat în grijă „BOKA ZIAN-VĂLEAN".[1] Peste un an, agenții Securității ajung la concluzia că fostul călugăr „nu mai prezintă interes pentru securitatea statului"[2]. Preotul colaborator al Securității Gheorghe Floroiu, de la biserica Sf. Ilie Tesviteanul, îi face „unele oficii religioase"[3]. Probabil îl spovedește și-l împărtășește.

Arsenie Boca se stinge din viață pe 28 noiembrie 1989, în ziua marcată în calendarul ortodox cu numele Sfântului Cuvios Mucenic Ștefan cel Nou. Cu ani în urmă, îi pictase martiriul pe absida bisericuței de la Drăgănescu, îndrăznind astfel încă o inovație în pictura tradițională ortodoxă.

Ștefan cel Nou fusese un călugăr creștin din secolul al VIII-lea, născut la Constantinopol în epoca împăratului Constantin V. Ca și el, Arsenie Boca își pierduse tatăl în adolescență. Ca și lui, îi plăcuse mult să citească și devenise călugăr. Ca și el, iubise pictura și icoanele. Ca și el, fusese hăituit de autorități pentru că îl căutau mulți oameni. Ca și el, știuse să folosească puterea rugăciunii. Ca și el, avusese o femeie drept ucenic apropiat. În sfârșit, ca și el, fusese izgonit din mănăstire și persecutat. Povestea martirului creștin Ștefan cel Nou reprezentase pentru Arsenie Boca una dintre multele oglinzi în care își privise viața. Se dovedea a fi fost ultima.

În încercarea de a desființa cultul icoanelor în Imperiul Bizantin, împăratul Constantin V ia măsuri drastice împotriva vieții monahale: îi silește pe călugări să îmbrace

---

1. ACNSAS, I 002710, f. 18.
2. ACNSAS, *ibid.*, f. 20.
3. ACNSAS, *ibid.*, f. 19.

haine obișnuite și să se căsătorească. Îi obligă să defileze în hipodrom ținând fiecare de mână câte o femeie, în huiduielile spectatorilor. Poruncește ca icoanele să fie arse, distruse sau acoperite cu var (așa cum se va întâmpla cu pictura lui Boca de la Bogata...). Îi exilează pe cei care nu se supun ordinelor.

Ștefan trăiește retras într-o chilie construită de el însuși în așa fel încât să fie cât mai incomodă (așa cum sperase să facă Arsenie Boca la Sâmbăta). Își petrece timpul rugându-se, copiind manuscrise vechi și împletind năvoade. E un ascet vestit pentru minunile pe care le face și pentru credința pe care o insuflă ucenicilor săi. Unii îl cred vrăjitor. O tânără femeie văduvă, pe nume Ana, îi devine fiică duhovnicească.

Ștefan își pune toată autoritatea și credința în slujba apărării icoanelor. Nici amenințările, nici torturile la care este supus nu-l pot convinge să treacă de partea împăratului și a iconoclaștilor. Ca să-l compromită, oamenii împăratului îl acuză că se iubește în ascuns cu tânăra Ana, iar pe ea o duc înaintea împăratului ca să depună mărturie împotriva călugărului. Femeia respinge toate acuzațiile. E aruncată în închisoare și pe urmă exilată la o mănăstire, unde moare curând.

Călugărul Ștefan este apoi arestat și torturat cu bestialitate. În cele din urmă, e legat de picioare cu funii și târât pe străzile Constantinopolului, unde mulțimile îl lovesc cu pietre, îi sparg capul și îl ucid. Călăii săi desprind membrele cadavrului, îi scot viscerele și creierul și le împrăștie în jur.

Chiar dacă nu îndurase torturi fizice, Arsenie Boca își văzuse, de-a lungul anilor, chinul sufletesc ca pe martiriul Sfântului Ștefan cel Nou. El fusese cel târât pe străzi și batjocorit de ierarhia Bisericii și de Securitate, el fusese cel lovit de pietrele atâtor minciuni care se spuseseră, el fusese acel Ștefan chinuit de propria-i popularitate. În fresca din altarul bisericii de la Drăgănescu se desfășoară principalele

evenimente ale vieții sfântului zugrăvit ca un călugăr al icoanei (analogia cu pictorul bisericesc e vădită), ca un propovăduitor al credinței care atrage mulțimi (iarăși, o aluzie la atracția extraordinară pe care o stârnea Boca pe vremea când era preot și duhovnic), ca unul care face „temută mănăstire" și de aceea e persecutat de împărat (vezi experiența de la Prislop, unde eșuase proiectul unei comunități monahale intelectuale).

Într-una dintre secvențele frescei de la Drăgănescu, călugărul Ștefan, reprezentat în rasă neagră, legat la brâu cu o centură, desculț, cu aura sfințeniei în jurul capului, este înconjurat de soldați și torționari. Pare o întruchipare a rezistenței pasive. Alături, într-o altă scenă, e întins pe jos. Unul dintre torționari, un bărbat voinic, dezgolit până la brâu, îl calcă literalmente în picioare, într-o imagine simbolică a totalei umiliri. Privită în cheie autobiografică, fresca dă de înțeles că viața pictorului a fost un periplu solitar și eroic: el a stat neclintit în fața autorităților și a preferat să fie maltratat sufletește decât să renunțe la credința sa (Hristos cel eteric) și la cultul icoanelor (pasiunea pentru pictură).

Pictând scenele din viața Sfântului Ștefan cel Nou, călugărul, preotul, artistul, antropozoful, omul care se făcuse tuturor toate, după vorba apostolului Pavel, își revăzuse viața în culori ce se întrepătrund ca „fapte și suferințe ale luminii"[1]. Căci omul antropozofiei este omul-lumină.

Înainte ca boala să-l țintuiască la pat, cineva l-ar fi văzut pe Arsenie Boca la biserica Boteanu din București. Părea mult îmbătrânit, și cel care-l recunoscuse ar fi deplâns starea în care se afla. Arsenie i-ar fi șoptit cu amară autoironie: „Îți spun o taină pe care nu o pot spune oricui: și sfinții mor!"[2]

---

1. V. J.W. Goethe, *Contribuții la teoria culorilor*, Ed. Princeps, Iași, 1995.
2. Pr. Petru Vamvulescu, *op. cit.*, p. 51.

Epilog

Pe 4 decembrie 1989, Arsenie Boca a fost înmormântat la 400 de kilometri depărtare de Sinaia, la Prislop, în cimitirul mănăstirii pe care fusese silit s-o părăsească în 1959. Sicriul a fost transportat la mănăstire de prieteni, cu o mașină Dacia 1300 break. În ultimele săptămâni de viață nu mai mâncase și se stinsese încet, ca o lumânare. Barba îi crescuse mare și sârmoasă.

Îmbrăcat pentru prima oară după 30 de ani cu dulama de călugăr și odăjdii, a fost înmormântat de câțiva preoți apropiați, printre care s-au numărat Savian Bunescu, preotul de la Drăgănescu, Nicolae Streza de la Rășinari, Simion Todoran și Octavian Pătrașcu din Valea Jiului. Au asistat câteva zeci de credincioși. Unul dintre ei a fost convins că, în timp ce sicriul era purtat spre mormânt, Arsenie Boca și-ar fi deschis ochii mari, albaștri. Altcineva i-ar fi remarcat obrajii rumeni, deși trecuse aproape o săptămână de când murise. O călugăriță ar fi simțit în aer un miros parfumat din alte lumi... Cei care i-au purtat pe umeri sicriul ar fi simțit că duc un fulg... La câteva zile de la înmormântare, agenții Securității l-ar fi dezgropat ca să se asigure că se află în mormânt.

După căderea regimului lui Nicolae Ceaușescu în decembrie 1989, Arsenie Boca a rămas un anonim, așa cum fusese în ultimii ani ai vieții sale. Își mai aminteau de el cunoscuții din zona Făgărașului și a Hunedoarei și urmașii

lor, care îi vizitau cu respect mormântul din cimitirul mănăstirii Prislop. La un an de la înmormântare, ar mai fi fost dezgropat o dată. Apoi, peste alți câțiva ani, în urma unor ploi abundente, cum mormântul se umpluse cu apă, oasele i-au fost mutate într-o noapte în alt sicriu și reîngropate. Credincioșii au băut cu evlavie din apa scoasă din mormânt...

După 1990, Julieta Constantinescu s-a străduit din răsputeri să-i obțină reabilitarea, publicându-i scrieri rămase în manuscris și încercând să convingă ierarhia Bisericii Ortodoxe Române de devotamentul lui și al ei față de cauza ortodoxiei. Cea mai bună șansă a demersului Julietei s-a ivit în perioada guvernării Convenției Democrate conduse de un partid istoric, PNȚCD, cu rădăcini ardelene și greco-catolice.

Ajunși la putere, țărăniștii redeschideau problema nerezolvată a restituirii proprietăților Bisericii Greco-Catolice trecute de comuniști în patrimoniul BOR în 1948. În parlament se cerea, în mod repetat, respectarea principiului *restitutio in integrum*. Exista pericolul ca BOR să piardă multe proprietăți, clădiri și terenuri, mai ales în Ardeal, unde și așa mănăstirile ortodoxe fuseseră aproape inexistente. Ca fost lăcaș greco-catolic, mănăstirea Prislop s-ar fi putut afla pe lista restituirilor.

Dezbaterea a coincis cu hotărârea reabilitării lui Arsenie Boca și a maicii Zamfira printr-un act oficial emis de un sinod mitropolitan condus de mitropolitul de atunci al Banatului, Nicolae Corneanu, de Laurențiu Streza, arhiepiscop de Sibiu și mitropolit al Ardealului, și de Timotei Seviciu, arhiepiscop de Arad:

„Sinodul mitropolitan întrunit la 9 noiembrie 1998, luând în dezbatere situația ambiguă de la Mănăstirea Prislop, privită cu precădere din punct de vedere istoric și care se răsfrânge negativ asupra întregii obști din prezent, socotește potrivit ca după Revoluția Română, când s-au limpezit aspecte critice din trecut, să reabiliteze pe toți slujitorii și

viețuitoarele de aici, cu osebire pe toate maicile și surorile din perioada Decretului 410/1959. Aparte socotește cazul Prea Cuviosului Părinte protosinghel Arsenie Boca, îndepărtat din mănăstire prin actul Episcopiei Aradului nr. 1407/1959, semnat și parafat de Prea Sfințitul Episcop Andrei Magieru. De asemenea și cazul Cuvioasei Maici Zamfira Constantinescu, împotriva căreia s-a procedat identic, cu actul nr. 2408/1959 (ambele decizii se anexează în copie). Fundamentarea prezentei hotărâri este următoarea:

Motivarea deciziilor este superficială, poate mai mult încă, incorectă, anume: „activitate ce dăunează intereselor bisericești" pentru Părintele Arsenie și «neascultare și nerespectarea dispoziției date de autoritatea bisericească» pentru Maica Zamfira. Or, este cunoscut faptul că Părintele Arsenie a lucrat constant potrivit intereselor bisericești, restaurând în acest răstimp mănăstirea în cauză prin angajarea personală în toate muncile de aici: tencuiala pentru pregătirea frescei, ridicarea schelei pentru pictura ce urma să o execute personal, sculptarea iconostaselor și a stranelor, în general lucrarea întregului mobilier, restaurarea bisericii și a clădirilor anexe, la care a adăugat altele noi, înzestrându-le cu toate cele privind gospodăria (saivan de oi, grajd de vite etc.), pentru a nu întrelăsa amenajarea și decorarea întregii curți, un adevărat parc natural, străjuit de o clopotniță pe stâncă, în admirația tuturor. Toate lucrările efectuate după anul redeschiderii, adică 1976, și pe parcursul a mai mult de două decenii, au respectat planurile Prea Cuvioșiei Sale, viața însăși a mănăstirii fiind tributară rânduielilor pe care, cu obștea încropită în 1949 și transformată în mănăstire de maici în luna aprilie 1950, le-a respectat cu sfințenie. De subliniat că obștea nu s-a înstrăinat nici un moment de viața Bisericii Ortodoxe Române, ci s-a reorganizat pe măsura posibilităților, de-a lungul unui deceniu, în localitatea Sinaia, unde Așezământul compus din două case în str. Privighetorilor nr. 16, timp de 30 de ani, adică până în prezent, s-a considerat

un adevărat metoc al Mănăstirii Prislop, ajutând permanent mănăstirea și prosperitatea ei.

Se menționează că, deși s-a considerat nevinovat, reintrând chiar în serviciul Sfintei Patriarhii, la Atelierul de la Schitul Maicilor, cu încadrarea de muncitor pictor, Părintele Arsenie nu a voit să încalce decizia unui ierarh, în semn de adevărată ascultare călugărească, nemaislujind, ci doar participând la slujbe, ca și [sic!] cântăreț de strană, rămânând încă duhovnic, fără a spovedi, ci doar în înțelesul de îndrumător spiritual, pentru generații de preoți și credincioși, care i-au păstrat și îi poartă o recunoștință aleasă. De subliniat că, atât în timpul vieții, personal Prea Cuvioșia Sa, cât și, după moarte, obștea mănăstirească nu au împărtășit deviațiile unora dintre credincioși.

În ceea ce privește pe Maica Zamfira, neascultarea ei a constat în refuzul ducerii la îndeplinire a deciziei amintite. (De observat însă că numerele succesive ale actelor denotă caracterul premeditat al acestora, legat de două personalități ce nu intrau direct în prevederile actului arătat.)

Din mărturiile celor care au trăit evenimentele din 1959 și imediat următoare, rezultă că P.S. Episcop Andrei, în momentul redactării actelor de referință, nu era în măsură de a iscăli valid. În plus, a făgăduit că va rechema imediat pe cei îndepărtați după ce va primi avizul patriarhului Justinian. (Pentru edificare se anexează scrisoarea Maicii Teofana. Totodată, se citează lucrările Pr. Prof. M. Păcurariu, *Istoria Mănăstirii Prislop*, P. Berariu, *Episcopul Andrei Magieru.*)

Odată cu reluarea vieții monahale la Prislop, în 1976, ierarhii Eparhiei Aradului, în asentimentul preoților și cu concursul credincioșilor, au păstrat caracterul îndătinat al sfintei mănăstiri, așa cum l-a reliefat Părintele Arsenie.

În consecință, respectând dreptarul bisericesc, se anulează Deciziile nr. 2407 și 2408/1959, considerând reintegrați în viața obștei prislopene pe toți cei împricinați.

Semnat: Nicolae, Mitropolit, Laurențiu (Streza) Episcop, Timotei Seviciu, Episcop."[1]

Din document reiese că Arsenie Boca a fost un om gospodar și un pictor priceput. Calitatea și prestația sa de călugăr, preot și duhovnic ortodox sunt trecute sub tăcere. Preocupările sale pentru științele oculte, spiritualism și antropozofie constituie, până în zilele noastre, partea cea mai delicată a evaluării activității lui creștine din perspectiva dogmelor bisericești. „Bine că l-a strâns Dumnezeu pe Boca înainte de 1989, că, în libertatea asta, cine știe ce mai făcea...!", spune Ioanichie Bălan, unul dintre duhovnicii care se îndoiesc de sfințenia lui, într-un dialog cu alt cunoscut duhovnic, Arsenie Papacioc. (Conversația lor înregistrată circulă pe internet sub titlul *Despre rătăcirile Părintelui Arsenie Boca.*)

După reabilitare, o strategie politico-financiaro-bisericească a luat treptat locul unei evaluări autentice, umbrind restituirea adevărului despre împlinirile, îndoielile, lașitățile, întunecările ori iluminările din viața lui Arsenie Boca. Începând cu 2016, o comisie constituită la inițiativa Mitropoliei Ardealului și a Episcopiilor Devei și Hunedoarei analizează argumentele, documentele și mărturiile care ar putea să justifice o eventuală canonizare a lui Arsenie Boca și numele de Sfânt al Ardealului.

Pentru cei dispuși să descopere omul din spatele mitului, el este, încă din tinerețe, o victimă a politicii ecleziastice de culise a mitropolitului Nicolae Bălan, iar în anii de după reabilitare, o victimă a competiției confesionale din Transilvania, dublată, de data aceasta, de o prodigioasă industrie a miraculosului. Profilul lui de ascet intelectual frământat de misterele morții și de lumile nevăzutului, umorul lui adesea amar, histrionismul, vanitatea și inteligența lui iscoditoare se pierd sub valul uriaș de superstiții magico-religioase, care, exploatate turistic, aduc BOR

1. *Apud Cărarea Împărăției*, pp. 346–348.

și firmelor ce promovează „brandul“ Arsenie Boca, potrivit unei evaluări din 2015, peste 20 de milioane de euro anual, bani neimpozitați.

Cultul lui învie însă un județ și un oraș sortite, altminteri, colapsului financiar. Dintr-un oraș siderurgic în agonie, trist și anost, Hunedoara s-a transformat în anii din urmă într-un oraș turistic în care hotelurile, pensiunile, restaurantele, micul comerț stradal, castelul Huniazilor, muzeele și expozițiile înfloresc și prosperă în umbra celebrității de la Prislop a lui Arsenie Boca.

Mănăstirea unde se află mormântul lui iradiază prosperitate și oferă o formă de *entertainment* religios tentantă pentru orice firmă de turism. Oameni care, altminteri, nu și-ar permite să plece de acasă, din cartierul, din satul sau din orașul lor, și și-ar petrece timpul în fața televizorului economisesc bani ca să meargă în excursie la mormântul lui Arsenie Boca. Agenții de turism specializate le promit că acolo se întâmplă minuni. Stau ore întregi la coadă ca să se apropie de crucea pe care e scris numele lui. Intră în vorbă cu necunoscuți, povestesc, schimbă impresii, idei, păreri, trăiesc bucuria de a fi împreună cu alții. Apoi, întorși la casele lor, cu sufletul mai ușor, povestesc mai departe vecinilor, rudelor, cunoscuților unde au fost și ce au trăit, așteptând un nou prilej de călătorie și de aventură. Cu siguranță, autorul acestei minuni a comunicării din viața lor este Arsenie Boca.

Minunea are însă un preț: cel mai cunoscut nume al României contemporane rămâne, pentru zeci de mii de pelerini care i se închină, numele unui mare necunoscut. Nu pot decât să sper că, pe drumul spre Prislop, unii dintre ei vor descoperi în această carte un om la fel de fascinant ca necunoscutul pe care-l venerează.

Cuprins

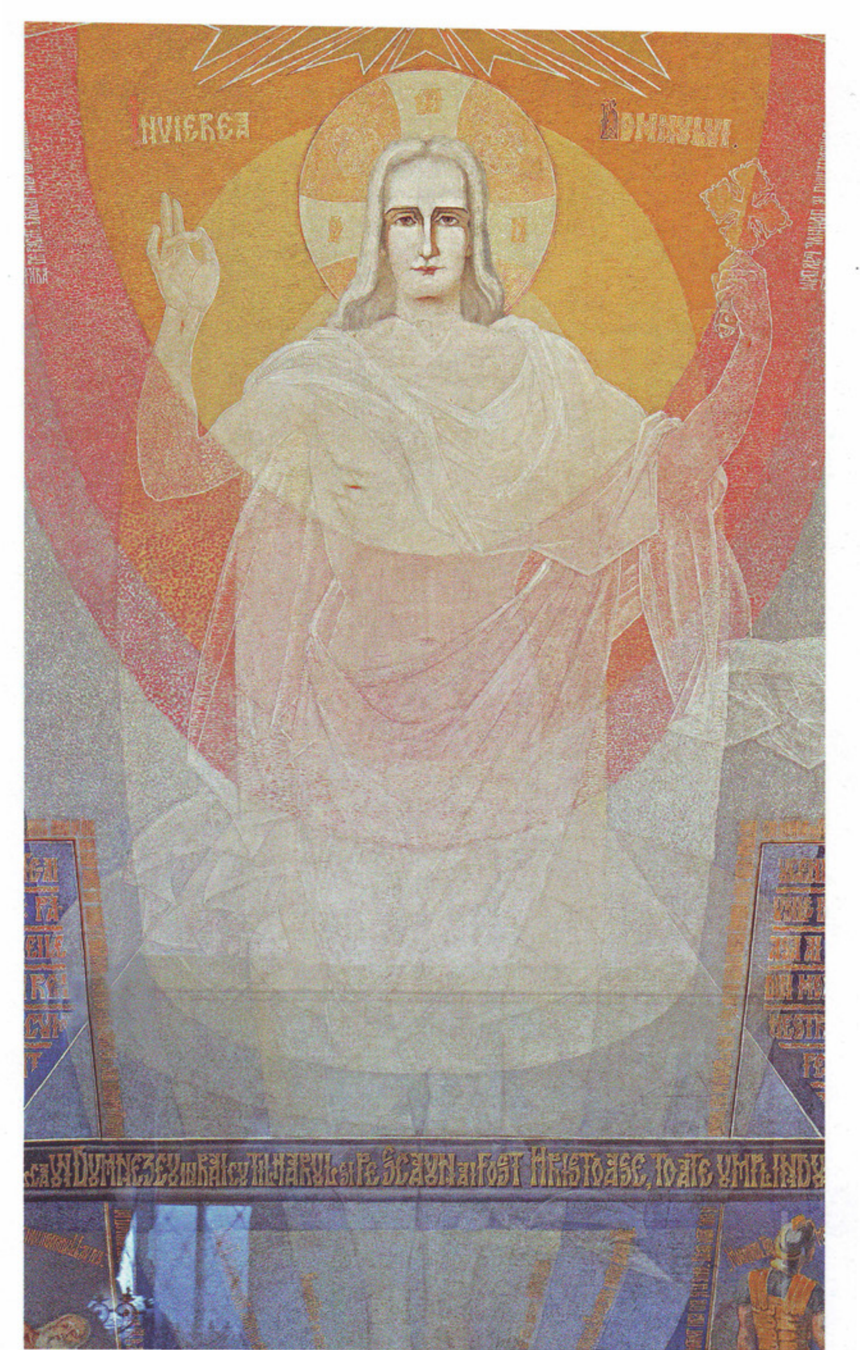
Schimbarea la Față, frescă din biserica de la Drăgănescu
(unde au fost făcute, de către Radu Sandovici,
toate fotografiile din această secțiune).

Biserica și lumea. În stânga jos, Renan și Nietzsche

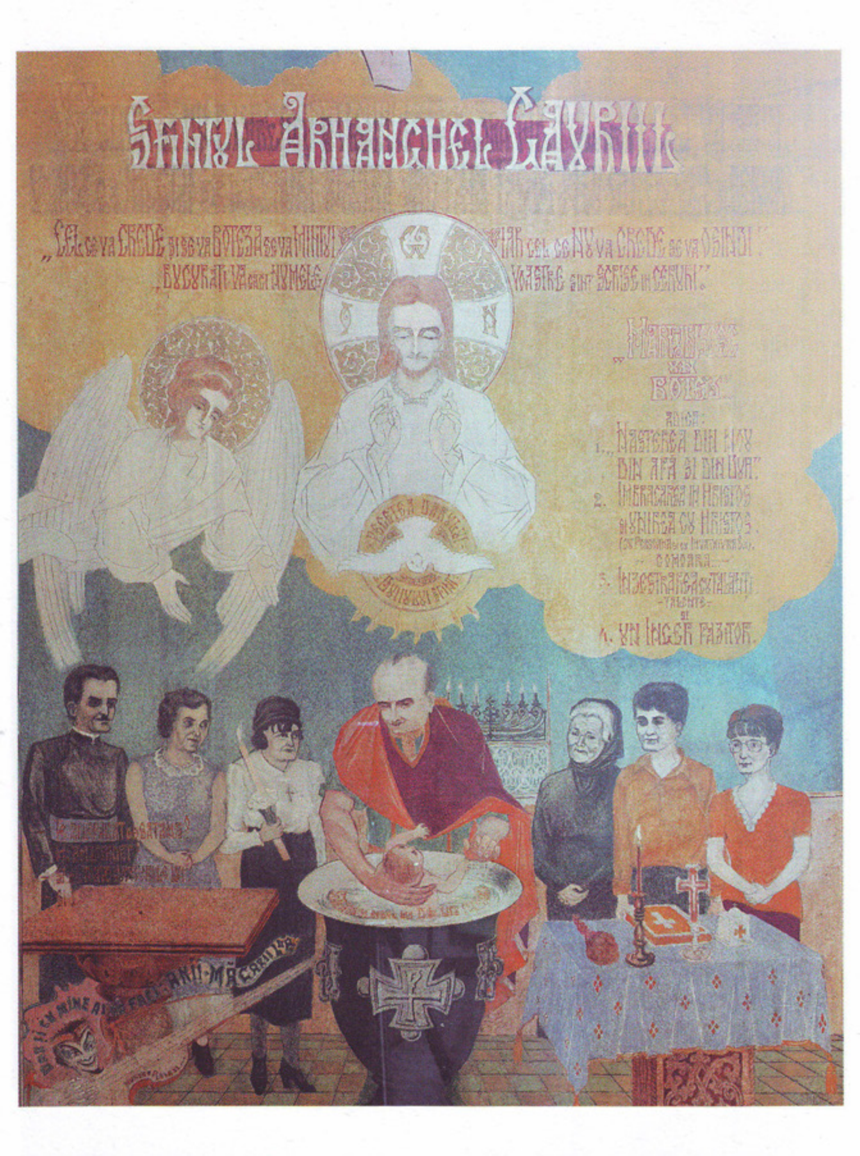
CALEA VIEȚII ȘI CALEA MORȚII:
ȘI „LUMEA"
ACEEA VEȚI AVEA-O!..
VENIȚI LA MINE!..
POCĂINȚĂ: MAI AVEȚI
VREME..: LA BĂTRÂNEȚE
SF. APOSTOL
PETRU
PE TOȚI VĂ ÎNEC, ALTFEL LA CE MAI TRĂIȚI?
SALUS
EXTRA ECCLESIAM NULLA

ÎNVIEREA
DOMNULUI

Scenă casnică de viață modernă

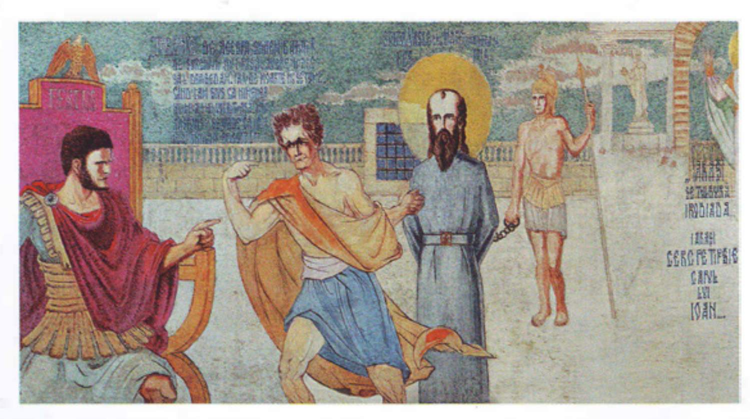
Învierea lui Iisus (pagina alăturată)

Botez în familie. De la stânga la dreapta: preotul Savian Bunescu, soția lui, Ligia (sora Julietei Constantinescu), nașa, preotul care oficiază botezul, Ecaterina Constantinescu (mama Julietei și a Ligiei) și părinții copilului – Sorin Bunescu (fiul preotului Bunescu) și soția sa

Ioan Botezătorul

Martiriul Sfântului Ștefan cel Nou, fresce în altar.

În aceeași colecție:

RAUL DONA
Jurnalul unui medic militar: 1917–1918

ANDREW SOLOMON
Undeva, departe. Călătorie pe meleagurile schimbării: Șase continente și un sfert de veac

BEATA DE ROBIEN
Blestemul Svetlanei: Povestea fiicei lui Stalin

NICOLAE S. ȘUCU
Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război (1908–1918)

GERHARD VELBURG
În spatele frontului: Marele Război, așa cum l-am văzut eu (decembrie 1916–iunie 1918). Însemnările unui soldat german în România ocupată

Fotografia de pe copertă:
Arsenie Boca în 1946
(sursă: Arhiva CNSAS)

ISBN 978-973-50-6097-8

9 789735 060978

memorii | jurnale
călătorii | corespondență | portrete | convorbiri | biografii
reportaj | portrete în dialog

„...La mine vine multă lume. Eu însă nu le fac nimic, decât stau de vorbă cu ei, îi îndrum – și când pleacă spun că au fost schimbați, și atunci ei mă consideră făcător de minuni."

ARSENIE BOCA
declarație din dosarul său de Securitate

Arsenie Boca. Cine este acest om care dă sens și speranță atâtor vieți deznădăjduite? Este cultul lui o vastă operațiune de marketing religios, și-atât? Are viața lui datele recognoscibile ale vieților de sfinți ai creștinătății? Cum se face că un om preocupat de profunde căutări intelectuale și care s-a declarat în repetate rânduri împotriva „minunismului" a ajuns să fie asociat atât de insistent cu miracolul, cu fantasticul, cu paranormalul? Am încercat să dau câteva răspunsuri scriindu-i povestea.
Sunt încredințată că, dincolo de procesul de canonizare a lui Arsenie Boca și de controversele pe care acesta le stârnește, dincolo de turismul religios și de politicile bisericești, biografia lui este cel puțin la fel de pasionantă ca un pelerinaj la locurile secrete din noi înșine, unde se nasc deopotrivă spaimele și speranțele.

TATIANA NICULESCU